www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

جناح الطالب

ЖАНОҲ УТ-ТОЛИБ

(Араб тили сарф фанидан дарслик)

«Мовароуннаҳр»
Тошкент

Fikr Media кутубхонаси _____www.fikr.uz 0

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тошкент шаҳри, Комил Ёрматов кўчаси, 14.
“Fikr-media” Масъулияти чекланган жамияти.

www.fikr.uz
fikrmedia@list.ru

© Fikr-media 2006-йил.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тузувчидан

Ҳурматли ўқувчим! Илм чўққиларига парвоз этишинг учун толмас қанот бўлсин деган тилак билан бу дарсликка "Жаноҳ ут-толиб" (Толибнинг қаноти) деб ном қўйдим. Арабча ёки форсча ёзилган "Муъзий", "Занжоний", "Шофия", "Мароҳ ул-арвоҳ", "Тафсили акмалий" ва "Бидон" каби қийин дарсликларни аввал иборатини тўғри ўқиш ва таркибини аниқлаш меҳнати ва кейин таржима қилиш машаққатидан сени озод қилдим. Лекин бу деган сўз шу дарсликни бир кўриб чиқсанг ўзи кифоя деган маънода эмас. Ҳали сенинг олдингда икки зўр довон – ҳар бир таъриф ва қоидаларни тушуниб, зеҳнингда тўла тасаввур ҳосил қилиш, ёдда сақлаш ва ниҳоят ўз ўрнида татбиқ эта билиш оғирлиги турибди. Оллоҳ сенга ғайрат ва сабот берсин!

Раҳматуллоҳ РАСУЛЖОН ўғли

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Муаллимларга тавсия

Сарф фанидан ёзилган ушбу мўъжаз дарслик ичига олган ўттиз дарснинг аксари уч қисмдан иборат бўлиб, биринчи асосий қисми сарф фанига янги қадам қўйган мубтадийларга мўлжалланган. Араб тили бошланғич дарсликларидан "Мабдаъул қироат" китоби 2-жузъининг ярмига қадар ушбу "Жаноҳ ут-толиб" дарслигининг асосий қисми қўшиб ўқитилади, қолган ярмига эса наҳв фанидан "Нажоҳ ут-толиб" дарслигининг асосий қисми қўшилади. "Жаноҳ ут-толиб" дарсларининг иккинчи қисми – қўшимча дарслар "Мабдаъул қироат" 3-жузъи ярмигача ва қолган ярмига "Нажоҳ ут-толиб"нинг қўшимча дарслари қўшиб ўқитилиши керак.

Дарсликда мустақил ўқиш учун берилган ортиқча маълумот ва жадваллар кўпроқ билим олишга интилган қизиқувчан талабаларга мўлжалланган.

Ўқувчининг ҳолига қараб баъзи бир узун дарсларни бир нечага бўлиб ўқитиш ҳам мумкин.

Бу дарслик бошқа арабча ва форсча дарсликлар каби ўқувчи иборат ўқиб, муаллим маъно айтиб тушунтириш усулида ўқитилмайди. Балки китоб очмасдан муаллим болаларни ўз оғзига қаратиб олиб, яхшилаб тушунтириши ва мисолларни қора тахтага ёзиб кўрсатиши лозим. Уйга вазифа қилиб бериладиган машқлардан бир неча мисоллар ишлаб кўрсатиб беради. Ҳар бир ўқувчидан ўтган дарсни қаттиқ сўраб олиши ва ёдлаши билан бирга тушунишига ҳам аҳамият бериш зарур.

Бу майдонда биринчи тажриба бўлгани учун дарсликда камчиликлар бўлиши табиий. Муаллим афандиларнинг лутфан фойдали маслаҳатларига умидвормиз. Валлоҳул муваффиқ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Биринчи дарс

اَلدَّرْسُ الاوَّلُ

Калима ва вазн

Араб тили сарф фанида ўзидан бирор маънони англатган сўзга калима, дейилади. Калима ҳарфлар бирикмасидан иборат. У бир ҳарфликдан тортиб, етти ҳарфликкача бўлиши мумкин.

1) بِ 2) مَنْ 3) قَلَمٌ 4) كِتَابٌ 5) مَحْمُودٌ 6) اِجْتِهَادٌ 7) اِسْتِعْمَالٌ

Араб тилида ҳам ўзбек тилидаги каби кўп калималар сўзнинг туб, яъни ўзак ҳарфларига четдан қўшимча ҳарфлар қўшиш орқали ясалади. Масалан, «иш» сўзига -чи, -хона ва -лар қўшимчаларини қўшиш йўли билан ишчи, ишхона, ишлар каби бошқа-бошқа маънолардаги бир неча сўзларни ясаймиз. Шунга ўхшаш арабчада ҳам масалан, عَمَلٌ калимасига ا , م ва أ...ا ҳарфларини қўшиб عَامِلٌ , مَعْمَلٌ , أَعْمَالٌ сўзларини ясай оламиз.

Ўзакка четдан қўшилган ҳарфлар сўз ясовчи қўшимчалар, дейилади. Сўз ясовчи қўшимчалар калиманинг олдига, охирига ва ўртасига қўшилиши мумкин. Шу билан бирга ўзакдаги ҳаракат ва сукунлар ҳам ўзгаради. Ўзакнинг ҳаракатининг ўзгариши ва ораларига бошқа ҳарфлар кириб қолиши натижасида сўзнинг ўзаги қайси ва қўшимча ҳарфлари қайси эканлигини ажратиб олиш қийинлашади. Калиманинг ўзагини аниқламасдан туриб маъносини топиб бўлмайди. Масалан, مَدْرَسَةٌ калимасининг ўзаги دَرْسٌ сўзидан

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

иборатлигини билиб олганимиздан кейингина مَدْرَسَةٌ – дарс ўқитиладиган жой маъносидалигини тушуна оламиз. Ўзакни қўшимча ҳарфлардан ажратиб олишни осонлаштириш учун махсус ўлчов-вазн қабул қилинган.

Вазн

Вазнда ўзак ҳарфлар ل ع ف (фо, айн, лом) билан ифодаланади. Калиманинг ҳаракат ва сукунлари вазнда ўзгаришсиз айнан кўрсатилади. Масалан, عَمَلٌ калимасининг биринчи ҳарфини ف иккинчи ҳарфини ع ва учинчи ҳарфини ل билан белгилаб, ҳарфларининг худди ўзини қўчирсак, فَعَلٌ вазнида эканлиги маълум бўлади.

أُذُنٌ–فُعُلٌ حِبْرٌ–فِعْلٌ وَرَقٌ–فَعَلٌ

Ўзакка четдан қўшилган сўз ясовчи қўшимча ҳарфлар вазнда айнан ўзи кўрсатилади. Масалан, عَمَلٌ калимасидан ишчи маъносидаги عَامِلٌ сўзини ясаш учун биринчи ҳарфидан кейин ا қўшилган бўлса, вазнида ҳам ف дан кейин ا қўшилади ва ҳоказо…

ишхона – مَفْعَلٌ = مَعْمَلٌ ишчи – فَاعِلٌ = عَامِلٌ

ишланган – مَفْعُوْلٌ = مَعْمُوْلٌ ишлар – أَفْعَالٌ = أَعْمَالٌ

Ўзак ҳарфларининг биринчиси вазнида ف билан ифодалангани учун калиманинг ف си, иккинчиси ع билан ифодалангани учун калиманинг ع и, учинчиси ل билан ифодалангани учун калиманинг ل и деб юритилади. Масалан, دَرْسٌ калимасидаги د ҳарфи калиманинг ف си, ر ҳарфи калиманинг ع и, س ҳарфи калиманинг ل идир.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

1-машқ. Қуйидаги сўзларнинг вазнларини аниқлаш ва ўзак ҳарфларини қора, қўшимчаларини эса қизил қаламда ёзинг.

عِلْمٌ: عَلِيْمٌ عَالِمٌ مَعْلُوْمٌ عُلَمَاءُ عَلَامَةٌ تَعْلِيْمٌ عُلُوْمٌ أَعْلَمُ

حُكْمٌ: حِكْمَةٌ حُكَمَاءُ حَكِيْمٌ حَاكِمٌ مَحْكُوْمٌ مُستَحْكَمٌ

كِتَابٌ: كُتُبٌ مَكْتَبٌ كَاتِبٌ مَكْتُوبٌ مَكَاتِبُ كُتُبِيٌّ أُكْتُبْ

خَبَرٌ: إِخْبَارٌ مُخْبِرٌ إِخْتِبَارٌ أَخْبَارَاتٌ خَبِيْرٌ مُسْتَخْبِرٌ مُخْتَبَرَاتٌ

2-машқ. Ушбу калималарни ёнида кўрсатилган вазнларга солинг.

قَرَأَ: فُعْلَانٌ فَاعِلٌ مَفْعُوْلٌ إِفْعَلْ مِفْعَلٌ فَعَلْتُ أَفْعَلُ فَعَالَةٌ

حَفِظَ: فَاعِلٌ مِفْعَلَةٌ إِفْعَلْ مُفَاعَلَةٌ فَعِيْلَةٌ مَفْعُوْلٌ فَعَلْتَ مُفَاعَلٌ

جَمَعَ: فَعَالَةٌ فَعِيْلٌ فَاعِلٌ مُفْتَعَلٌ فَاعِلَةٌ فَعْلِيَّةٌ إِفْتِعَالِيٌّ

قَدَرَ: فُعْلَةٌ فَاعِلٌ تَفْعِيْلٌ مِفْعَالٌ إِفْتِعَالٌ مُفْتَعُوْلَاتٌ فَعِيْلٌ

Иккинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّانِي

Аслий ва зоида ҳарфлар

Калиманинг туб-ўзак ҳарфлари аслий ҳарфлар, дейилади. Ўзакка қўшилган қўшимчалар эса зоида ҳарфлар, деб юритилади. Калиманинг ўзагига четдан сўз ясовчи зоида ҳарфларни қўшишдан мақсад маънода бир-бирига яқин бўлган хилма-хил сўзларни ҳосил қилишдир. Масалан, حِبْرٌ – «сиёҳ» сўзидан «сиёҳдон» маъносидаги бошқа бир сўзни

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ясаш учун م ва ة зоида ҳарфларини қўшиб, مِحْبَرَةٌ калимаси ҳосил қилинади.

Сарф фани бир сўздан асл маънода бир-бирига қариндош бўлган хилма-хил сўзларни ясашни ўргатадиган фандир.

Араб калималари аслий ҳарфлари сонига кўра, уч ҳарфли, тўрт ҳарфли ва беш ҳарфли бўлиши мумкин:

1. Сулосий (уч ҳарфли) Зайд ёзди – كَتَبَ زَيْدٌ

2. Рубоъий (тўрт ҳарфли) Жаъфар телефон қилди – تَلْفَنَ جَعْفَرٌ

3. Хумосий (беш ҳарфли) Кампир – جَحْمَرِشٌ

Сарф фани асосчилари аслий ҳарфларни вазнда ف، ع، ل (фо, айн, лом) билан ифодалашга иттифоқ қилишган. Шунинг учун тўртта ҳарфи аслий ҳарф бўлган рубоъийларда охирги аслий ҳарф вазнда яна бир ل билан кўрсатилади:

Лайлак - لَقْلَقٌ = فَعْلَلٌ, танга - دِرْهَمٌ = فِعْلَلٌ.

Аслий ҳарфлари бешта бўлган хумосий сўзларда тўртинчи ва бешинчи ўриндаги аслий ҳарфлар яна иккита ل билан белгиланади:

Беҳи - سَفَرْجَلٌ = فَعَلْلَلٌ

Шундай қилиб, сулосийлар вазни ف، ع ва битта ل (فَعَلٌ), рубоъийлар вазни ف، ع ва иккита ل (فَعْلَلٌ) хумосийлар вазни ف، ع ва учта ل (فَعَلْلَلٌ) билан белгиланади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мужаррад ва мазид

Аслий ҳарфларига четдан зоида ҳарфлар қўшилмаган сўзлар мужаррад (қўшимчасиз), дейилади. Агар аслий ҳарфларига зоида ҳарфлар қўшилган бўлса, мазид (қўшимчали) деб аталади. Сулосий, рубоъий ва хумосийларнинг ҳар бири мужаррад ва мазид бўлиши мумкин.

	Мужаррад		Мазид
Сулосий: қалам -	فَعَلٌ = قَلَمٌ	қаламдон –	مفْعَلَةٌ = مقْلَمَةٌ
Рубоъий: булбул -	فُعْلُلٌ = بُلْبُلٌ	булбулча –	فُعَيْلِلٌ = بُلَيْبِلٌ
Хумосий: туя –	فُعَلْلِلٌ = قُذَعْمِلٌ	туялар	فُعَلْلِلاتٌ = قُذَعْمِلاتٌ

Калиманинг олти босқичи

1. Сулосий мужаррад (с.мж.)
2. Сулосий мазид (с.мз.)
3. Рубоъий мужаррад (р.мж.)
4. Рубоъий мазид (р.мз.)
5. Хумосий мужаррад (х.мж.)
6. Хумосий мазид (х.мз.)

Эслатма: тўрт ҳарфли сўзнинг барча ҳарфларини аслий экани аниқланмасдан туриб рубоъий, деб бўлмайди. Масалан, أَخْرَجَ ва دَحْرَجَ сўзлари فَعْلَلَ вазнидаги рубоъий калималарга ўхшаб кўринади. Лекин أَخْرَجَ нинг биринчи ҳарфи зоидалигини аниқлагач, бунинг вазни أَفْعَلَ эканини, ўзаги уч ҳарфли خَرَجَ бўлгани учун ва унга қўшимча ҳарф қўшилгани сабабли сулосий мазид, деб айтилиши керакли-гини билиб оламиз.

Шунга ўхшаш кўринишда ҳаммаси бир хилда етти ҳарфли бўлган قُذَعْمِلاتٌ ва تَسَلْسُلاتٌ إِسْتِعْمَالٌ сўзларининг

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

асслий ҳарфларига қараганмизда إِسْتِعْمَالٌ = إِسْتِفْعَالٌ (ўзаги عَمَلٌ) сулосий мазид, قُذَعْمِلاتٌ = فُعَلْلِلاتٌ (ўзаги قُذَعْمِلٌ) рубоъий мазид, تَسَلْسُلاتٌ = تَفَعْلُلاتٌ (ўзаги سَلْسَلٌ) хумосий мазид эканлигини биламиз.

3-машқ. Қуйидаги сулосий мужаррад сўзларни «Маб-даул-қироат»да ўтган луғатлар бўйича мазидлардан мисол-лар келтиринг ва вазнларини кўрсатинг. Масалан, صُبْحٌ дан صَبَاحًا = فَعَالاً ,مِصْبَاحٌ = مِفْعَالٌ каби.

1) فَتْحٌ 2) حُبٌّ 3) عِلْمٌ 4) طَبْخٌ 5) حُسْنٌ 6) نَوْمٌ

4-машқ. Қуйидаги сўзларни ёнида кўрсатилган вазнига қараб мазкур олти босқичнинг қайси биридан эканини айтиб беринг.

бармоқ – اِصْبَعٌ = اِفْعَلٌ	бақа – ضِفْدَعٌ = فِعْلَلٌ
қуш ини – أُفْحُوسٌ = أُفْعُولٌ	чумчуқ – عُصْفُورٌ = فُعْلُولٌ
қари – قَشْعَمٌ = فَعْلَلٌ	стол – مَكْتَبٌ = مَفْعَلٌ
хушбўй – مِعْطِيرٌ = مِفْعِلٌ	хурмо пўсти – قِطْمِيرٌ = فِعْلِيلٌ
ўргимчак – عَنْكَبُوتٌ = فَعْلَلُولٌ	бало – قِرْطَبُوسٌ = فِعلَلُولٌ
кийик юраги – قَلَهْبَىٌ = قَلْهَبَلٌ	юмалади – تَدَحْرَجَ = تَفَعْلَلَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Такрорий ва ҳақиқий зоидалар

Ўзакка қўшилган зоида ҳарфлар икки турли бўлади:

1. Ўзак ҳарфларининг бирини такрорлашдан ҳосил бўлган зоида ҳарф. Масалан, «хурсанд бўлди» маъносидаги فَرِحَ калимасидан «хурсанд қилди» маъносидаги бошқа бир сўз ясаш учун калиманинг ع и бўлган ر дан яна битта қўшилади, яъни аслий ҳарф такрорланади.

Аслийни такрорлашдан ҳосил бўлган зоида ҳарф ўша аслини кўрсатган ع ёки ل ни вазнда такрорлаш билан ифодаланади.

хурсанд бўлди - فَعِلَ = فَرِحَ хурсанд қилди – فَعَّلَ = فَرَّحَ

билди - فَعِلَ = عَلِمَ билдирди – فَعَّلَ = عَلَّمَ

қизил бўлди - فَعُلَ = حَمُرَ қизарди – اِفْعَلَّ = اِحْمَرَّ

букчайди فَعِلَ = حَدِبَ букри бўлди - إِفْعَوْعَلَ = إِحْوَدْبَ

2. Четдан бошқа ҳарфларни қўшишдан ҳосил бўлган зоида ҳарфлар. Бу турдаги зоидалар вазнда ўзи бўйича кўрсатилади.

бурди - فَعَلَ = صَرَفَ бурилди – اِنْفَعَلَ = اِنْصَرَفَ

Кечирди - فَعَلَ = غَفَرَ кечирим сўради– اِسْتَفْعَلَ = اِسْتَغْفَرَ

Калималарнинг ўзагига четдан қўшилган зоида ҳарф ушбу ўн ҳарф жумласидан бўлиши керак: ء ا ت س ل م ن و ھ ه ى

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Бу ўн ҳарф أَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ سَأَلْتُمُو نِيْهَا ёки иборасида жамланади.

5-машқ. Қуйидаги аслий ҳарфлари кўрсатилган сўзларни ёнидаги вазнларга солинг.

Сулосий:

سكن: فَاعِلٌ، مُفَعَّلٌ، تَفْعِيْلٌ، فِعِّيلٌ، فَعِيلَةٌ، فُعَّالٌ، مِفْعِيلٌ.

كثر: فَعِيلٌ، أَفْعَلُ، مُفَعِّلٌ، تَفَعّلٌ، مِفْعَالٌ، فَوْعَلٌ، مُفَاعَلَةٌ.

سود: أَفْعَلُ، فَعْلاَءُ، أَفَاعِلُ، فَعَالٌ، مُفَعَّلَةٌ، مُفْعَلٌّ، اِفْعِلاَلٌ.

Рубоъий:

غرغر: أَتَفَعْلَلُ، فُعْلُلَةٌ، فُعْلُولٌ

كفهر: اِفْعَلَلَّ، اِفْعِلْلاَلٌ، مُفْعَلِلٌّ.

6-машқ: Қуйидаги сўзларнинг вазнларини аниқланг ва зоидаларини қизил қалам билан ёзинг.

c) مِبْرَدٌ، رَشِيدٌ، رَكِبْتُ، تَدْرِيْجٌ، تَفَكُّرٌ، تَجْرِبَةٌ، تَدَاخُلٌ، مُكَابَرَةٌ، مُتَكَلِّمٌ، اِعْتِذارٌ، مِطْرَقَةٌ، مِحْرَاثٌ، مُرَافَقَةٌ

p) اِبْرَنْشَقَ، رَصْرَاصَةٌ، مُغَطْرِشٌ، مُذَبْذَبٌ، قَصْدِيْرٌ

x) عَضْرَفُوطٌ، قَبَعْثَرَى

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

1. Агар калиманинг аслий ҳарфларидан бири олиб ташланган бўлса, вазнда ҳам ўша ҳарфни кўрсатган ҳарф олиб ташланади:

مُسَاوِيٌ = مُفَاعِلٌ ← مُسَاوٍ = مُفاعٍ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

يَخْيِطُنَ = يَفْعِلْنَ ← يَخِطْنَ = يَفِلْنَ

يَوْقِفُ = يَفْعِلُ ← يَقِفُ = يَعِلُ

2. Агар калиманинг ҳарфлари ўрни алмашган бўлса, вазнда ҳам алмаштириб кўрсатилади:

биринчи – عَالِفٌ = حَادِى ← حَادِوٌ ← وَاحِدٌ = فَاعِلٌ [وَحَد]

камонлар – فِلْعٌ = قِسِيٌّ ← قُسُوْوٌ ← قُوُوسٌ = فُعُولٌ [قَوْس]

кийиклар – أَعْفَالٌ = آرَامٌ ← ءَأْرَامٌ ← أَرْءَامٌ = أَفْعَالٌ [رئم]

нарсалар – لَفْعَاءُ = أَشْيَاءُ ← أَشْيَاءٌ = أَفْعَالٌ [شَيْء]

Учинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّالِثُ

Исм, феъл ва ҳарф

Араб тилшунослари калималарни катта уч қисмга бўладилар:

1. Исм – бу қисмга нарсалар ва жондорлар отлари, сифатлар, сонлар, иш-ҳаракат номлари ва шахс отлари (мен, сен, у каби) киради. Масалан, قَلَمٌ، إِنْسَانٌ فَرَسٌ، جَمِيلٌ، سَبْعَةٌ، مَجِيءٌ، أَنْتَ

2. Феъл – иш-ҳаракат ва унинг қилинган замони, қилувчи шахсни англатган калимадир. Ҳар бир феълдан уч нарса тушунилади: биринчиси – иш-ҳаракат; иккинчиси – унинг бажарилиш замони; учинчиси – бажарувчиси. Масалан, جِئْتُ феълидан «келмоқ» иши сўзловчи шахс тарафидан шу сўзнинг айтилиш замонидан илгари, яъни ўтган замонда бажарилганлиги тушунилади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

3. Ҳарф – гапда мустақил бўлак бўла олмайдиган боғловчи ва кўмакчи сўзлар. Масалан, مَا، إِنَّ، كَ، حَتَّى، إِنْ ثُمَّ، و، إلى، ب

Исми замир
(Шахс отлари-олмош)

Замир, деб сўзловчи, тингловчи ва ўзга шахсларни англатувчи исмларга айтилади أَنا، أَنْتَ، هُوَ каби.

Шахсларни англатувчи замир исмлар шахслар жинсига кўра, икки хил – музаккар ((مُذَكَّر) (эркак)), муаннас ((مُؤَنَّث)(хотин)) жинсларида бўлади. Сон жиҳатидан эса муфрад ((مُفْرَد) (бирлик)), тасния ((تَثْنِية) (иккилик)) ва жамъ ((جَمْع) (кўплик)) шаклларида тусланади.

жамъ (кўплик)	тасния (иккилик)	муфрад (бирлик)	жинси	шахслар
улар - هُمْ	улар - هُما	у- هُوَ	музаккар	3-шахс ғоиб (ўзга)
улар - هُنَّ		у- هِيَ	муаннас	
сизлар - اَنْتمْ	сизлар - اَنْتما	сен-أَنْتَ	музаккар	2-шахс мухотаб (тингловчи)
сизлар - اَنْتُنَّ		сен- اَنْتِ	муаннас	
биз - نَحْنُ		мен- أَنا		1-шахс мутакаллим (сўзловчи)

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Масдар

(Ҳаракат номи)

Иш-ҳаракат маъносини англатган исмлар масдар, дейилади. Ўзбек тилида масдарлар - ***моқ, - иш*** қўшимчалари билан тугалланади. Сўзламоқ, кетмоқ, ўқимоқ, югуриш, гапириш ва қочиш каби. Араб тилида эса масдарлар бошқа исмлардан очиқ фарқланадиган бирор белгига эга эмас.

7-машқ. Қуйидаги калималарни исм, феъл ва ҳарфларга ажратинг.

مَرْكَبٌ، قَطْعٌ، مِقَصٌّ، يَبْنِي مَتِي، كَثِيرٌ، يَرْكُضُ، سِكِّينٌ، امْسَاكٌ، هَلْ،

مُهْرٌ، اِشْتِراءٌ،كَهَامٌ، لِ، سَبْعَةٌ، يُسَاوِي، فِي، جَزَرٌ، قَرَأْتُ، مِصْبَاحٌ، رَخِيْصٌ، تَمْشِيْطٌ

فِرَاشٌ،خِيَاطَةٌ، أَنْتُمْ، نَظِيْفٌ، مَهْدٌ، كُتِبَ، اِذا

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْل

Исмлар бинолари

Сулосий мужаррад бўлган исмлар қуйидаги ўн вазндан бирида бўлади:

فَعْلٌ فَعَلٌ فَعِلٌ فَعُلٌ فَعْلٌ فَعَلٌ فِعلٌ فُعْلٌ فُعَلٌ فُعُلٌ

دَرْسٌ فَرَسٌ كَتِفٌ عَضُدٌ حِبْرٌ عِنَبٌ ابِلٌ قُفْلٌ صُرَدٌ عُنُقٌ

Ўзак ҳарфларига қўшимчалар қўшиш йўли билан хилма-хил вазнлардаги турли сўзларни ҳосил қилиш мумкин. Сулосий мазиднинг ҳар хил мақсадда ясалган турли вазнлари билан кейинги дарсларда танишамиз.

Рубоъий мужаррадлар мазкур беш вазнда бўлади:

فَعْلَلٌ فِعْلِلٌ فُعْلُلٌ فِعْلَلٌ فِعَلْلٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

جَعْفَرٌ زِبْرِجٌ بُرْثُنٌ دِرْهَمٌ قِمَطْرٌ

Рубоъий мазидлар ҳам кўп вазнларда келади.

Хумосий мужаррад тўрт вазнда бўлади:

فَعْلَلٌ فَعْلَلٌ فَعْلَلٌ فَعْلَلٌ

سَفَرْجَلٌ قِرْطَمْبٌ جَحْمَرِشٌ قُذَعْمِلٌ

Хумосий мазид фақат қуйидаги беш вазнда келади:

فَعْلَلُولٌ فَعْلَلُوْلٌ فَعْلَلِيْلٌ فَعْلَلَلِي

عَضْرَفُوْطٌ قِرْطَبُوسٌ خَنْدَرِيْسٌ قَبَعْثَرِي

8-машқ. «Мабдаъул қироат»даги сулосий мужаррад исмларни вазнига қараб, ўн устун қилиб кўчиринг.

فَعْلٌ فَعَلٌ فَعِلٌ فَعَلٌ فَعْلٌ فَعَلٌ فَعِلٌ فُعْلٌ فُعَلٌ فُعُلٌ

لَوْحٌ قَلَمٌ كَذِبٌ رَجُلٌ عِجْلٌ عِنَبٌ إِبِلٌ خُبْزٌ رُطَبٌ أُذُنٌ

Тўртинчи дарс

الدَّرْسُ الرَّابِعُ

Феъл

Феъл уч хил бўлади: мозий, музореъ ва амр.

Феъли мозий

Иш-ҳаракатнинг сўз айтилган замондан илгари бажарилганини англатган калима феъли мозий – ўтган замон феъли, деб аталади. Ўтган замон феъли иш-ҳаракатни бажарувчи шахсларига кўра, ўн тўрт суратда тусланади. Феъли мозийни тусловчи шахс қўшимчалари қуйидаги тартибда қўшилади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мута-каллим	мухотаб		ғоиб		
	муаннас	музаккар	муаннас	музаккар	
تُ ْ	تِ ْ	تَ ْ	تْ َ	ـــ	муфрад
نا ْ	تُما ْ		تَا َ	ا َ	тасния
	تُنَّ ْ	تُمْ ْ	نَ ْ	وْا ُ	жамъ

كَتَبَ (ёзди) феълининг тусланиши:

كَتَبْتُ	كَتَبْتِ	كَتَبْتَ	كَتَبَتْ	كَتَبَ
كَتَبْنَا	كَتَبْتُما		كَتَبَتَا	كَتَبَا
	كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمْ	كَتَبْنَ	كَتَبُوا

Ўзбек тилига шундай таржима қилинади:

муаннас III шахс (ўзга) музаккар

ёзди-كَتَبَتْ ёзди - كَتَبَ

иккови ёзди –كَتَبَتَا иккови ёзди -كَتَبَا

ёздилар –كَتَبْنَ ёздилар -كَتَبُوا

II шахс (тингловчи)

ёздинг –كَتَبْتِ ёздинг -كَتَبْتَ

икковингиз ёздингиз - كَتَبْتُما икковингиз ёздингиз -كَتَبْتُما

ёздинглар –كَتَبْتُنَّ ёздинглар -كَتَبْتُمْ

I шахс (сўзловчи)

ёздим -كَتَبْتُ

ёздик -كَتَبْنَا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Феъли музореъ

Музореъ – ҳозирги-келаси замон феълидир.

Феъли музореъдан тушунилган иш-ҳаракат шу сўз айтилган замонда бажарилаётганини ёки кейин бажарилишини англатади. Музореъ феъли олдига أَتَيْنَ ҳарфларидан бирини қўшиш билан фарқланади.

ёзяпсан, ёзасан تَكْتُبُ ёзяпти, ёзади -يَكْتُبُ

ёзяпмиз, ёзамиз –نَكْتُبُ ёзяпман, ёзаман -اَكْتُبُ

Бу тўрт ҳарф музораъат ҳарфи, деб юритилади.

Феъли музореъни тусловчи шахс қўшимчалари ва музораъат ҳарфлари қуйидаги тартибда қўшилади:

أ...ُـ	تـ..يْنَ	تـ...ُـ	تـ...ُـ	يـ...ُـ
ـُ	تـ..انِ		تـ..انِ	يـ..انِ
نـ...	تـ..نَ	تـ..ونَ	يـ..نَ	يـ..ونَ

يَكْتُبُ (ёзади) музореъ феълининг тусланиши

اَكْتُبُ	تَكْتُبِيْنَ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	يَكْتُبُ
نَكْتُبُ	تَكْتُبَانِ		تَكْتُبَانِ	يَكْتُبَانِ
	تَكْتُبْنَ	تَكْتُبُوْنَ	يَكْتُبْنَ	يَكْتُبُوْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Феъли амр

Амр буйруқ феълидир. Амр тингловчидан бир иш-ҳаракатни бажаришини талаб қилиш учун айтиладиган сўздир: ўқи– اِقْرَأْ, ўтир –اُقْعُدْ каби. Амр бажарувчи шахсларига кўра, олти суратда тусланади.

Буйруқ феълининг тусловчи қўшимчалари:

ـْ	ـِيْ
ا َ	
ُوْا	نَ ْ

أُكْتُبْ (ёз) амрининг тусланиши

اُكْتُبْ	أُكْتُبِي
أُكْتُبَا	
أُكْتُبُوْا	أُكْتُبْنَ

9-машқ. Қуйидаги феълларни мозий, музореъ ва амрларда тусланг ҳамда ҳар бир сийғасининг маъносини айтиб беринг.

كَنَسَ، يَكْنُسُ، أُكْنُسْ، زَرَعَ، يَزْرَعُ، إِزْرَعْ، ذَهَبَ، يَذْهَبُ، إِذْهَبْ، رَكِبَ، يَرْكَبُ، إِرْكَبْ، نَظَّفَ، يُنَظِّفُ، نَظِّفْ، إِحْتَرَمَ، يَحْتَرِمُ، إِحْتَرِمْ تَعَلَّمَ، يَتَعَلَّمُ، تَعَلَّمْ.

10-машқ. Ушбу феълларни мозий, музореъ, амрларга ажратиб, ҳар бирининг маъноларини айтиб беринг.

يَقْرَؤُونَ، شَرِبْتُ، إِفْتَحْ، أَلْعَبُ، أُخْرُجُوا، هِيَ تَكْنُسُ، تَزْرَعُونَ، إِرْجِعْ، إِجْلِسْنَ، عَلِمْتُمَا، تَضْحَكِينَ، سَكَتَا، نَرْكَبُ، أُدْخُلِي، تُطِيعَانِ، رَكِضْتُمْ، إِحْفَظُوا، أَقْفَلْتِ، تَقْطَعْنَ، صَلَّيْنَا، يَشْتَغِلْنَ، إِسْبَحَا، لَوَّثْتُ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Музореъ феълини ясаш йўли

Мозий феълини музореъга айлантириш учун юқорида айтиб ўтилганидек, олдида музораъат ҳарфлари (أَتَيْنَ) дан бирортаси қўшилади. Агар мозий тўрт ҳарфли бўлса, унга қўшилган музораъат ҳарфи замма билан айтилади. Тўрт ҳарфли бўлмаса, фатҳа билан ўқилади.

أَقْفَلُ – يُقْفِلُ، مضشَّطَ – يُمَشِّطُ، تَرْجَمَ – يُتَرْجِمُ، عَايَنَ – يُعَيِنُ، قَرَأَ – يَقْرَأُ، إغْتَسَلَ – يَغْتَسِلُ، إنْصَرَفَ – يَنْصَرِفُ، تَعَلَّمَ – يَتَعَلَّمُ، تَمَارَضَ – يَتَمَارَضُ، إسْتَفَادَ – يَسْتَفَادُ.

Агар мозий феъли зоида ت ҳарфи билан бошланган бўлса, музореъда охиридан олдинги ҳарфи фатҳали бўйича қолади:

تَوَجَّهَ – يَتَوَجَّهُ، تَنَاوَمَ – يَتَنَاوَمُ، تَدَحْرَجَ – يَتَدَحْرَجُ.

Агар мозий зоида ت билан бошланмаса, сулосий мужарраддан бошқасида охирги олдидаги ҳарф касра билан айтилади:

فَرَّحَ – يُفَرِّحُ، خَالَفَ – يُخَالِفُ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيْمِ إسْم

Агар мозий феълининг олдида зоида ҳамзаи васлиййа бўлса, музораъат ҳарфи қўшилгандан кейин ўқилмай қолади. **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيْمِ** энг кўп ишлатиладиган ибора бўлгани учун ёзувда **إسْم** калимасининг ҳамзаси тушириб қолдирилгани каби бу турдаги музореъларда ҳам васлиййа ҳамза ёзилмайди:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

إِنْصَرَفَ ← يَانْصَرِفُ ← يَنْصَرِفُ، إِشْتَغَلَ ← يَاشْتَغِل ← يَشْتَغِل.

Ҳамзаи қатъиййа билан бошланган феълларда ҳам олдига музораъат ҳарфи қўшилса, ҳамза ўқилмайди ва ёзувда ҳам туширилади:

أَحْسَنَ ← يَأْحْسِنُ ← يُحْسِنُ.

Мазкур тафсилотлар бўйича мозийдан музореъ феъли ясалгач, охирги ҳарфи ўзгарувчи ҳаракатларни қабул қилади. Музореънинг охирги гапдаги ўрнига кўра замма, фатҳа ва сукунлар билан алмашилиб ўқилади:

سَعِيدٌ يَقْرَأُ. يَجِبُ عَلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ. لَمْ يَقْرَأْ أَحَدٌ.

11-машқ. Қуйидаги ўтган замон феълларидан ҳозирги-келаси замон феълларини ясанг.

دَرَّسَ، إِلْتَفَتَ، تَعَلَّمَ، إِحْتَرَمَ، أَسْرَجَ، إِجْتَهَدَ، تَأَخَّرَ، إِجْتَمَعَ، نَشَّفَ، وَضَّأَ، أَمْسَكَ، إِسْتَخْدَمَ، أَحْضَرَ، نَوَّمَ، إِخْتَطَفَ، إِنْكَشَفَ، إِسْتَمَعَ.

Топшириқ. Бу ўн тўрт сийғанинг ҳар бирини шахси, жинси ва сонини қуйидаги равишда ўйланмай айтишга ўрганинг.

كَتَبَ муфрад музаккар ғоиб ўзганинг эр жинси бирлиги

كَتَبَا тасния музаккар ғоиб ўзганинг эр жинси иккилиги

كَتَبُوا жамъ музаккар ғоиб ўзганинг эр жинси кўплиги

كَتَبَتْ муфрад муаннас ғоиб ўзганинг аёл жинси бирлиги

كَتَبَتَا тасния муаннас ғоиб ўзганинг аёл жинси иккилиги

كَتَبْنَ жамъ муаннас ғоиб ўзганинг аёл жинси кўплиги

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

كَتَبْتَ муфрад музаккар мухотаб тингловчининг эр жинси бирлиги

كَتَبْتُمَا тасния музаккар мухотаб тингловчининг эр жинси иккилиги

كَتَبْتُمْ жамъ музаккар мухотаб тингловчининг эр жинси кўплиги

كَتَبْتِ муфрад муаннас мухотаб тингловчининг аёл жинси бирлиги

كَتَبْتُمَا тасния муаннас мухотаб тингловчининг аёл жинси иккилиги

كَتَبْتُنَّ жамъ муаннас мухотаб тингловчининг аёл жинси кўплиги

كَتَبْتُ муфрад мутакаллим сўзловчи бирлиги

كَتَبْنَا мутакаллим маъал ғайр сўзловчи кўплиги

Бешинчи дарс

اَلدَّرْسُ الخَامِسُ

Лозим ва мутаъаддий

Бир ҳолат ёки иш-ҳаракат бажарувчида пайдо бўлиб, бошқа нарсага таъсир этмаса, қилувчининг ўзидагина кўриниш берса, феъли лозим – ўтимсиз феъл, деб аталади. Масалан, نَامَ الوَلَدُ «бола ухлади» жумласидаги ***ухламоқ*** феъли болада пайдо бўлиб, бошқага ўтмайдиган ва бўлакка дахлсиз феълдир.

Агар бажарувчидан содир бўлган ишнинг асари бошқа нарсада кўринса, феъл бўлак нарсага таъсир этса, феъли му-

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

таъаддий – ўтимли феъл, дейилади. Масалан, قَطَعَ الخَادِمُ الخُبْزَ (хизматчи нонни кесди) жумласида келган кесиш иши хизматчидан содир бўлиб, бизга нон калимасида кўринади. Кесиш ишини вужудга келтириш учун кесувчи зарур бўлгани каби кесиладиган нарсасиз ҳам бу ишни тасаввур қилиб бўлмайди. “Хизматчи кесди”, дейилганда, «Нимани кесди экан?» деган савол туғилади. Бундан сўнг الخُبْزَ ёки اللَّحْمَ деса керак, деб кутамиз.

Феълнинг ўтимсиз ёки ўтимлилиги маъносидан билинади. Лозим-ўтимсиз феълдан кейин «Ким?» ёки «Нима?» деган савол туғилади. Мутаъаддий-ўтимли феълдан кейин эса ким тарафидан бажарилгани айтилса ҳам, яна «Кимни?» ёки «Нимани?» деб сўрашга мажбур бўламиз.

22-машқ. Қуйидаги феълларни лозим ва мутаъаддийга ажратиб, икки устун қилиб ёзинг.

كَتَبَ، قَعَدَ، فَهِمَ، طَبَخَ، نَامَ، أَكَلَ، وَجَدَ، جَاءَ، إِسْتَيْقَظَ،
رَكَضَ، رَأَى، شَرِبَ، حَفِظَ، عَطِشَ، أَحَبَّ، ضَحِكَ، مَشَى، بَرَى،
سَمِعَ، إِحْتَرَمَ، كَنَسَ، نَشَّفَ، كَانَ، قَمَطَ، خَاطَ، قَدَّمَ، نَزَلَ، مَكَثَ،
إِنْصَرَفَ، غَرِقَ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Таъдия ва мутоваъа

Ўтимсиз феълни ўтимлига ёки, аксинча, ўтимли феълни ўтимсизга айлантириш мумкин. Масалан, ўзбек тилида ***ухлади*** феълидан орага ***т*** ҳарфи қўшиб, ***ухлатди*** ўтимли феъли ясалади. Шунингдек, ***кўрди*** ўтимлисидан ***кўринди*** ўтимсиз феълини ясаш мумкин.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Араб тилида лозим феълларни мутаъаддийга айлантириш учун:

1. Сулосий мужарраддан лозим феъллар олдига ҳамзаи қатъиййа қўшилади:

етди – وَصَلَ етказди – أَوصَلَ кетди – ذَهَبَ

кетказди – أَذْهَبَ чиқди – خَرَجَ чиқарди – أَخْرَجَ

кирди – دَخَلَ киргизди – أَدْخَلَ

2. Ёки феълнинг ع и бўлган ҳарфнинг ўзидан қўшилади, яъни ع и бўлган ҳарф иккилантирилади:

ифлос бўлди – وَسِخَ ифлос қилди – وَسَّخَ

келди – قَدِمَ келтирди– قَدَّمَ

3. Феълга ўзгартириш киритмасдан қилинмишга ب кўмакчиси қўшилади:

ўтирди – قَعَدَ уни камбағаллик ўтиргизди – قَعَدَ به الْفَقْرُ

Лозимни мутаъаддийга айлантириш таъдия, дейилади. Мутаъаддий феълни лозимга айлантириш мутоваъа, дейилади. Масалан:

тўплади – جَمَعَ тўпланди– إِجْتَمَعَ

синдирди – كَسَرَ синди – إِنْكَسَرَ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَةِ

Мутаъаддий феълар уч хил бўлади:

1. Бир қилинмишга ўтувчи: дарсни тайёрладим – أَخْضَرْتُ الدَّرْسَ, хатни ёздик – كَتَبْنَا الْخَطَّ, чойни ичдилар– شَرِبُوا الشَّايَ каби.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

2. Иккита қилинмишга ўтувчи:

а) Каримга дафтар бердим– أَعْطَيْتُ كَرِيْمًا كُرَّاسًا.

Фариддан қалам сўрадик– سَأَلْنَا فَرِيدًا قَلَمًا.

Болага кўйлак кийгиздингизми? –هَلْ كَسَوْتَ وَلَيْدًا قَمِيصًا؟

Бахил гадойдан тангани қизғанди –مَنَعَ الْبَخِيلُ سَائِلاً دِرْهَمًا.

б) Олимларни одамларнинг сараси деб билдим– عَلِمْتُ الْعُلَمَاءَ خِيَارَ النَّاسِ.

Саидни тиришқоқ ўқувчи деб ўйлайман – أَظُنُّ سَعِيْدًا مُجْتَهِدًا.

3. Учта қилинмишга ўтувчи:

Ҳакимга «Ҳамма илмлар фойдалидир», деб уқтирдим– أَعْلَمْتُ حَكِيمًا جَمِيعَ الْعُلُومِ نَافِعًا.

Лозим феъллар икки хил бўлади:

1. Феъл – бажарувчи тарафидан вужудга келган, бошқа нарсага дахлсиз бир ҳаракатдан иборат:

قَعَدَ عَلَى الْكُرْسِيِّ، دَخَلَ الْمُعَلِّمُ، قَامَ التَّلَامِيذُ،

2. Феъл – бажарувчида ўз ихтиёрисиз пайдо бўлган бир ҳолатдан ёки ўзгармас сифатдан иборат: юзи гўзаллашди – حَسُنَ وَجْهُهُ,бола-чақалар кўпайди– كَثُرَ الأَوْلَادُ, ота чанқади – عَطِشَ الْوَالِدُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Олтинчи дарс

اَلدَّرْسُ السَّادِسُ

Феъл бинолари

Феъллар аслий ҳарфларининг сони ва ҳозирда ҳарфлар қўшилган ёки қўшилмаганлиги эътибори билан тўрт босқичга ажратилади:

1. Сулосий мужаррад (қўшимчасиз учлик): صَرَفَ، فَهِمَ، رَكِبَ каби.

2. Сулосий мазид (қўшимчали учлик): اِنْصَرَفَ، اِسْتَفْهَمَ، اِرْتَكَبَ каби.

3. Рубоъий мужаррад (қўшимчасиз тўртлик): طَمْأَنَ، دَحْرَجَ каби.

4. Рубоъий мазид (қўшимчали тўртлик): اِطْمَأَنَّ، تَدَحْرَجَ каби.

Сулосий мужаррад

Сулосий мужаррад мозий ва музореъда ع ларининг ҳаракатлари турли бўлишига кўра лти боб бўлади.

боб	масдарнинг маъноси	мисоллар			амр	музореъ	мозий
1	урмоқ	إِضْرِبْ	يَضْرِبُ	ضَرَبَ	إِفْعِلْ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
2	ёрдам бермоқ	أُنْصُرْ	يَنْصُرُ	نَصَرَ	أُفْعُلْ	يَفْعُلُ	فَعَلَ
3	ман қилмоқ	إِمْنَعْ	يَمْنَعُ	مَنَعَ	إِفْعَلْ	يَفْعَلُ	فَعَلَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

4	эшитмоқ	إِسْمَعْ	يَسْمَعُ	سَمِعَ	إِفْعَلْ	يَفْعَلُ	فَعِلَ
5	юмшоқ бўлмоқ	إِنعِمْ	يَنْعِمُ	نَعِمَ	إِفْعَلْ	يَفْعِلُ	فَعِلَ
6	шарафли бўлмоқ	أُشْرُفْ	يَشْرُفُ	شَرُفَ	أُفْعُلْ	يَفْعُلُ	فَعُلَ

Аввалги уч боби мозийсининг ع и, фатҳали музореъларининг ع и касра, замма ва фатҳалар билан фарқланади. Гўртинчи ва бешинчи бобларда мозийнинг ع и касрали, музореъларида фатҳа ва касра билан ажралади. Олтинчи боб эса мозийда ҳам музореъда ҳам феълнинг ع и заммали бўлиши билан ажралиб туради.

Бу олти боб тартиби қуйидаги байтда ёдда сақлашни осонлаштириш учун жамъланган:

фатҳа касра, фатҳа замма, фатҳатон
касра фатҳа, касра касра, замматон

Луғат китобларида ҳар бир феълнинг қайси бобданлиги, ع и қандай ҳаракат билан айтилиши кўрсатиб ўтилади.

13-машқ. Қуйидаги феълларнинг қайси бобдан келишини луғат китоблардан топиб, мозий, музореъ ва амрларда туслаб беринг.

ўғирламоқ – سرق сўрамоқ- سَأَلَ тушмоқ - سَقَطَ

шол бўлмоқ –زمن хунук бўлмоқ - قَبُحَ мақтамоқ- مَدَحَ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Сулосий мужаррад масдарлари

Сулосий мужаррад биносидаги феълларнинг масдарлари умумий бир вазнда келган эмас. Шунинг учун юқорида ҳар бир бобнинг масдари вазнини ўз ўрнида кўрсатиб ўтма-

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

дик. Сулосий мужаррад феълларининг масдарлари 40 тагача вазнда бўлиши кузатилган.

Ҳар бир феълнинг масдарини аниқлаш учун луғат китобларга мурожаат қилинади ва ёдда сақланади. Лекин мозийси فَعَلَ бўлган аввалги уч бобда лозим феълларнинг масдарлари кўпинча فُعُولٌ вазнида келиши кузатилган: ўтирмоқ –جَلَسَ – جُلُوسٌ , кирмоқ– دَخَلَ – دُخُولٌ, турмоқ – نَهَضَ – نُهُوضٌ. Тўртинчи فَعِلَ يَفْعَلُ бобида эса лозим феълларнинг масдари кўпинча فَعَلٌ вазнида келади: шодланмоқ– فَرِحَ – فَرَحٌ, чанқамоқ –عَطِشَ – عَطَشٌ .

Бу тўрт бобда мутаъддий феълларнинг масдари аксар فَعْلٌ вазнида келади: бермоқ –رَفَدَ –رَفْدٌ , ташламоқ – رَفَضَ – رَفْضٌ, яширмоқ –خَبَأَ – خَبْءٌ , мақтамоқ– حَمِدَ – حَمْدٌ.

Олтинчи فَعُلَ يَفْعُلُ бобининг масдари кўпинча فُعُولَةٌ ёки فَعَالَةٌ вазнларида бўлади: осонлашмоқ – سَهُلَ – سُهُولَةٌ тоза бўлмоқ –نَظُفَ – نَظَافَةٌ

Касб-ҳунар ва хулқ-одатга далолат қилган феъллар масдарининг аксари فَعَالَةٌ вазнида келади:

деҳқончилик қилмоқ– زِرَاعَةٌ савдогарчилик қилмоқ –تِجَارَةٌ

тўқувчилик қилмоқ –حِيَاكَةٌ тикувчилик қилмоқ –خِيَاطَةٌ

хоинлик қилмоқ –خِيَانَةٌ фаросатли бўлмоқ– فَرَاسَةٌ

Овоз ва қичқириққа далолат қилган феъллар масдари فُعَالٌ ва فَعِيلٌ вазнларида келади:

қичқирмоқ –صُرَاخٌ додламоқ– بُكَاءٌ

бўкирмоқ – زَئِيرٌ инграмоқ –أَنِينٌ

Бетўхтов, тинимсиз ҳаракатга далолат қилган феъллар масдари فَعَلَانٌ ва فَعَلٌ вазнларида келади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

қайнамоқ – غَلَيَان ирғимоқ – نَزَوَان

қочмоқ – هَرَبٌ қидирмоқ – طَلَبٌ

14-машқ. Қуйидаги феълларни ёд олинг ва туслаб беринг.

оғир бўлмоқ – ثَقُلَ – ثَقَالَةٌ кўтармоқ – رَفَعَ – رَفْعٌ

алдамоқ – خَدَعَ – خَدْعٌ ақлсиз бўлмоқ – رَعُنَ – رَعُونَةٌ

гунг бўлмоқ – خَرِسَ – خَرَسٌ най чалмоқ – زَمَرَ – زَمْيرٌ

учмоқ – طَارَ – طَيَرَانٌ ўтмоқ – دَبَرَ – دُبُورٌ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

1. Янги учраган феълнинг бу олти бобнинг қайси бириданлигини аниқлаш учун луғат китобларига мурожаат қилиш керак. Шундай бўлса-да, ҳар бир боб баъзи бир белгиси билан бошқа боблардан ажратиб олиш имкониятини беради.

а) Учинчи فَعَلَ – يَفْعَلُ бобидаги феълларнинг ع и ёки ل и бўғиз ҳарфлари (ء ه ع ح غ خ)дан бўлиши керак.

қилмоқ – جَعَلَ – جَعْلٌ эгилмоқ – خَضَعَ – خُضُوعٌ

б) ع и ва ل и бир хил ҳарф бўлган феъл лозим феъли бўлса, биринчи бобдан, мутаъаддий феъл бўлса, иккинчи бобдан келади.

қочмоқ – فَرَّ (فَرَرَ) – فِرَارٌ қайтармоқ – رَدَّ (رَدَدَ) – رَدٌّ

в) Олтинчи فَعُلَ يَفْعُلُ бобида келган феъллар нарсада ўз ихтиёрисиз вужудга келган табиий сифатларига ва туғма белгиларига далолат қилади.

чиройли бўлмоқ – حَسُنَ – حُسْنٌ кичик бўлмоқ – صَغُرَ – صِغَرٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Шунинг учун бу бобдаги барча феъллар ўтимсиз-лозим феъллардир. Аввалги беш бобда эса ўтимли ва ўтимсиз феъллар кела олади.

г) Хафалик, шодлик, касаллик ва мувaффақиятсизлик маъносидаги феъллар, шунингдек, рангларга ва айбли сифатларга далолат қилган феъллар тўртинчи فَعِلَ يَفْعَلُ бобида келади.

хафа бўлмоқ– تَرِحَ – تَرَحٌ шодланмоқ –جَذِلَ – جَذَلٌ

касал бўлмоқ –سَقِمَ – سَقَمٌ ям-яшил бўлмоқ –خَضِرَ –خَضَرٌ

чўлоқ бўлмоқ –عَرِجَ – عَرَجٌ дудуқ бўлмоқ –عَجِمَ – عَجَمٌ

д) Бешинчи فَعَلَ – يَفْعِلُ бобида жуда оз саноқли феъллар бор. Луғатшунослар маълумотларига қараганда бу бобда фақат қуйидаги феълларгина келган:

حَسِبَ، يَئِسَ، نَعِمَ، يَبِسَ، وَمِقَ، وَثِقَ، وَفِقَ، وَرِعَ، وَرِمَ، وَلِهَ، وَرِيَ، وَلِيَ.

2. а) Баъзи феъллар мужарраднинг икки бобида истеъмол қилинади.

бермоқ– بَذَلَ – بَذْلٌ аҳмоқ бўлмоқ –حَمِقَ – حَمُقَ – حُمْقٌ

б) Баъзи феллар уч бобда ҳам келиши мумкин.

мойил бўлмоқ –جَنَحَ – جُنُوحٌ

умумлашмоқ –شَمَلَ – شَمِلَ – شُمُولٌ

в) Баъзи феъллар мужарраднинг бир бобида бир маънода бўлса, бошқа бобида бошқа бир маънони ифодалайди.

тўхтатмоқ, хосламоқ –قَصَرَ – قَصْرٌ

ожизлик қилмоқ –قَصُرَ – قُصُورٌ

қисқа бўлмоқ –قَصُرَ – قِصَرٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

г) Баъзи феъллар сулосий мужарраднинг бир бобида лозим бўлса, бошқа бобида мутаъаддий бўлиб келади.

хафа қилмоқ –حَزَنَ – حُزْنٌ хафа бўлмоқ –حَزِنَ – حَزَنٌ

яширмоқ– خَفَي – خُفِيٌّ яширин бўлмоқ – خَفِيَ – خَفَاءٌ

Еттинчи дарс

الدَّرْسُ السَّابِعُ

Сулосий мазид ва рубоъий

Сулосий мужаррад феълларидан турли нисбатлари эътибори билан бир неча хил асл маънода қариндош бўлган феъллар ясаш мумкин. Масалан, ўзбек тилида ***урди*** феълидан худди шу феъл каби мозий, музореъ ва амрларда тусланадиган ***урдирди, урилди, урворди*** ва ***уришди*** феъллари ясалади. Шунга ўхшаш араб тилида ҳам сулосий мужаррад феълларига зоидалар қўшиш йўли билан асл маънода бир-бирига қариндош бўлган бошқа-бошқа маънодаги феъллар ясалади. Масалан, ***эшитди*** маъносидаги سَمِعَ феълидан қуйидагилар ясалади: اَسْمَعَ – эшиттирди, اِسْتَمَعَ – тинглади, تَسَامَعَ – бир-бирларидан эшитди, سَمَّعَ – «Аллоҳ айтганни эшитади», деди, تَسَمَّعَ – эшитишга уринди…

Мана шу каби мақсадларда зоидалар қўшиб, сулосий мазид феъллари ҳосил қилинади.

Сулосий мазид ва рубоъийларда ҳар бир бобининг масдари ўзига хос белгиланган вазнларда келади. Сулосий мазид ўн икки боб бўлади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Боб	1	2	3	4	5	6
Мозий	أَفْعَلَ	فَعَّلَ	فَاعَلَ	إِنْفَعَلَ	إِفْتَعَلَ	تَفَعَّلَ
Музореъ	يُفْعِلُ	يُفَعِّلُ	يُفَاعِلُ	يَنْفَعِلُ	يَفْتَعِلُ	يَتَفَعَّلُ
Амр	أَفْعِلْ	فَعِّلْ	فَاعِلْ	إِنْفَعِلْ	إِفْتَعِلْ	تَفَعَّلْ
Масдар	إِفْعَالٌ	تَفْعِيلٌ	مُفَاعَلَةٌ	إِنْفِعالٌ	إِفْتِعَالٌ	تَفَعُّلٌ
Мисоллар	أَكْرَمَ	صَرَّفَ	ضَارَبَ	إِنْصَرَفَ	إِكْتَسَبَ	تَصَرَّفَ
	يُكْرِمُ	يُصَرِّفُ	يُضَارِبُ	يَنْصَرِفُ	يَكْتَسِبُ	يَتَصَرَّفُ
	أَكْرِمْ	صَرِّفْ	ضَارِبْ	إِنْصَرِفْ	إِكْتَسِبْ	تَصَرَّفْ
	إِكْرَامٌ	تَصْرِيفٌ	مُضَارَبَةٌ	إِنْصِرَافٌ	إِكْتِسَابٌ	تَصَرُّفٌ

Боб	7	8	9	10	11	12
Мозий	تَفَاعَلَ	إِفْعَلَّ	إِفْعَالَّ	إِسْتَفْعَلَ	إِفْعَوعَلَ	إِفْعَوَّلَ
Музореъ	يَتَفَاعَلُ	يَفْعَلُّ	يَفْعَالُّ	يَسْتَفْعِلُ	يَفْعَوْعِلُ	يَفْعَوِّلُ
Амр	تَفَاعَلْ	إِفْعَلِّ	إِفْعَالِّ	إِسْتَفْعِلْ	إِفْعَوْعِلْ	إِفْعَوِّلْ
Масдар	تَفَاعُلٌ	إِفْعِلَالٌ	إِفْعِيْلَالٌ	إِسْتِفْعَالٌ	إِفْعِيعَالٌ	إِفْعِوَّالٌ
Мисоллар	تَضَارَبَ	إِحْمَرَّ	إِحْمَارَّ	إِسْتَخْرَجَ	إِحْدَوْدَبَ	إِجْلَوَّزَ
	يَتَضَارَبُ	يَحْمَرُّ	يَحْمَارُّ	يَسْتَخْرِجُ	يَحْدَوْدِبُ	يَجْلَوِّزُ
	تَضَارَبْ	إِحْمَرِّ	إِحْمَارِّ	إِسْتَخْرِجْ	إِحْدَوْدِبْ	إِجْلَوِّزْ
	تَضَارُبٌ	إِحْمِرَارٌ	إِحْمِيْرَارٌ	إِسْتِخْرَاجٌ	إِحْدِيْدَابٌ	إِجْلِوَّازٌ

Рубоъий мужаррад фақат бир боб бўлади:

1	دَحْرَجَةٌ	دَحْرِجْ	يُدَحْرِجُ	دَحْرَجَ	فَعْلَلَةٌ	فَعْلِلْ	يُفَعْلِلُ	فَعْلَلَ

Рубоъий мазид уч боб бўлади:

1	تَدَحْرُجٌ	تَدَحْرَجْ	يَتَدَحْرَجُ	تَدَحْرَجَ	تَفَعْلُلٌ	تَفَعْلَلْ	يَتَفَعْلَلُ	تَفَعْلَلَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

2	إِبْرِنْشَاقٌ	إِبْرَنْشَقْ	يَبْرَنْشِقُ	إِبْرَنْشَقَ	إِفْعِنْلَالٌ	إِفْعَنْلَلْ	يَفْعَنْلِلُ	إِفْعَنْلَلَ
3	إِقْشِعْرَارٌ	إِقْشَعَرَّ	يَقْشَعِرُّ	إِقْشَعَرَّ	إِفْعِلْلَالٌ	إِفْعَلَلَّ	يَفْعَلِلُّ	إِفْعَلَلَّ

Бу бобларни ифъол боби, тафъил боби, муфоъала боби, деб ўз масдарларининг вазни билан номланади. Масалан, «أَكْرَمَ феъли қайси бобдан?» деб сўралса, ифъол бобидан, деб жавоб берилади.

15-машқ. Қуйидаги феълларнинг бобини аниқланг.

حْتَسَبَ، إِنْكَسَرَ، نَظَّفَ، تَكَلَّمَ، إِسْتَيْقَظَ، إِعْشَوْشَبَ، أَحْصَرَ، تَكَلَّفَ، بَرْهَنَ، إِنْقَطَعَ، إِشْتَغَلَ، تَجَاهَلَ، إِنْتَصَرَ، تَغَرْغَرَ، إِبْيَضَّ، تَكَاثَرَ، إِسْتَوْطَنَ، تَرَقْرَقَ، إِخْضَرَّ، أَوْصَلَ، عَظَّمَ، إِسْتَمَعَ، تَعَلَّقَ، تَرَافَعَ، فَتَّشَ، إِنْشَرَحَ، إِسْتَنْطَقَ، إِفْتَضَحَ، تَنَفَّسَ، شَاتَمَ، إِطْمَئَنَّ، إِخْلَوْلَقَ، تَفَاوَتَ، إِسْتَبَرَ.

16-машқ. Қуйидаги берилган мисолларнинг бошқа сийға (мозий, музореъ, амр ва масдар)ларини топинг.

يُرَتِّبُ، جَاهِدُوا، نَسْتَبِقُ، إِسْتِغْفَارٌ، يُقَدِّرُونَ، أَفْسَدْتُمْ، رَوِّجْ، إِنْشَرَحَتْ، تَسْتَلْهِمُونَ، تَرَحَّمُوا، إِرْتَبِطِي، مُجَاهَرَةٌ، تَقَاذَفَ، يُقَهْقِهُ، إِنْطَلِقْ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Васлиййа ва қатъиййа ҳамзалар

Мазкур сулосий мазид бобларида уч ўзак ҳарф ёнига аввалги уч бобда бир ҳарф, сўнгги беш бобда икки ҳарф ва охирги тўрт бобда эса уч ҳарф қўшилган.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Шу сулосий мазид ва рубоъий мазид биноларида ун боб зоида ҳамза билан бошланган. Бу ҳамзали боблар ичида ифъол бобининг ҳамзаси қатъиййа ва қолган тўққиз бобнинг ҳамзалари васлиййадир.

Олдидаги ҳарф ҳаракатли бўлса, хатда ёзилса ҳам, талаффуз қилинмайдиган ҳамза ҳамзаи васлиййа, дейилади: اَلقَلَمُ إِنْكَسَرَ، اَلسَعِيْدُ إِجْتَهَدَ каби.

Қатъиййа ҳамза гап орасида келганда ҳам кескин ўқиладиган ҳамзадир: هَذَا الرَّجُلُ أَيْقَظَنِى

Ифъол бобида мозий أَفْعَلَ феълидан музореъ ясаш учун олдига музораъат ҳарфлари қўшилса, ҳамзаси қатъиййа бўлгани учун نُأَفْعِلُ أُأَفْعِلُ ، تُأَفْعِلُ ، يُأَفْعِلُ каби бўлиши керак, лекин сўзловчи (мутакаллим) бирлигида أُأَفْعِلُ бўлиб, иккита ҳамзанинг бир жойда айтилишига тўғри келади. Бу эса равон араб тилига ёт бўлган қўполликдир. Шунинг учун умуман музореъда, ғоиб ва мухотабларида ҳам боб аломати бўлган қатъиййа ҳамза ёзувда ҳам, талаффузда ҳам туширилади.

Ифтиъол (اِفْتِعَالٌ) боби

а) ف и ўрнида ظ، ط، ض، ص ҳарфларидан бири бўлган феъллар ифтиъол бобига кўчирилса, боб аломати бўлган ت ҳарфи ط га алмаштирилади.

صَبَرَ ← اِصْتَبَرَ ← اِصْطَبَرَ . ضَرَبَ ← اِضْتَرَبَ ← اِضْطَرَبَ

طَرَدَ ← اِطْتَرَدَ ← اِطَّرَدَ. ظَلَمَ ← اِظْتَلَمَ ← اِظْطَلَمَ.

б) Калиманинг ف си ز، ذ، د ҳарфларидан бўлса, ифтиъолнинг ت си د га алмаштирилади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

دَرَأَ←اِدْتَرَأَ←اِدَّرَأَ. ذَخَرَ←اِذْتَخَرَ←اِذْدَخَرَ

زَجَرَ←اِزْتَجَرَ←اِزْدَجَرَ.

в) Ифтиъол бобининг ت сини мазкур ظ، ز، ذ، د ҳарфларининг худди ўзига алмаштириб бириктирилса ҳам мумкин.

ظَلَمَ←اِظْتَلَمَ←اِظْظَلَمَ←اِظَّلَمَ

ذَكَرَ←اِذْتَكَرَ←اِذْذَكَرَ←اِذَّكَرَ

زَجَرَ←اِزْتَجَرَ←اِزْزَجَرَ←اِزَّجَرَ

г) اِذَّكَرَ каби ف си ذ бўлган феъллар د га алмаштириб ҳам айтилади.

ذَكَرَ←اِذْتَكَرَ←اِذْذَكَرَ←اِذَّكَرَ=اِدَّكَرَ

д) Калиманинг ف си ي ва و ҳарфларидан бўлса, ت га алмаштириб, боб аломати бўлган ت га бириктирилади.

وَحَدَ←اِوْتَحَدَ←اِتْتَحَدَ←اِتَّحَدَ

يَسَرَ←اِيْتَسَرَ←اِتْتَسَرَ←اِتَّسَرَ

Эслатма: Ифтиъолда و нинг ت га алмашишига асосланган ҳолда исмлар ҳам ясалади.

туҳмат –اِوْتَهَمَ←اِتَّهَمَ←تُهْمَةٌ

бўкиб қолиш –اِوْتَخَمَ←اِتَّخَمَ←تُخْمَةٌ

ожиз –اِوْتَكَلَ←اِتَّكَلَ←تُكْلَةٌ

суянчиқ –اِوْتَكَأَ←اِتَّكَأَ←تُكْأَةٌ

тақводор –تَقِيٌّ ва қўрқиш –اِوْتَقَى=اِتَّقَى←تَقْوَا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тафаъъул (تَفَعُّل), тафоъъул (تَفاعُل) ва тафаълул(تَفَعْلُلٌ) боблари

Зоида ت билан бошланувчи шу уч бобдаги феъллар музореъда ت қўшиладиган саккиз сийға (ғоибнинг муаннас муфради, таснияси ва олти мухотаб)да боб аломати бўлган ت тушириб қолдирилиши мумкин.

تَنَزُّلٌ– тушмоқ

تَتَنَزَّلُ – تَنَزَّلُ تَتَنَزَّلْنَ – تَنَزَّلْنَ
تَتَنَزَّلِينَ – تَنَزَّلِينَ تَتَنَزَّلُونَ–تَنَزَّلُونَ
تَتَنَزَّلانِ – تَنَزَّلانِ

17-машқ. Қуйидаги феъларни ифтиъол бобига кўчиринг.

صحب ، زرد ، سرق ، شغل ، وجه ، درع ، تبع ، طلع ، ضجع ، ذبح ، ظهر ، يئس ، وصل ، نقم ، زقم ، نصر ، وفق ، صلح ، زعب ، دخل .

Мустақил ўқиш учун
لِلْمُطالَعَة

1. ظ ، ط ، ض ، ص ، س ، ز ، ر ، ذ ، د ، ث ، ت ва ع ҳарфларидан бўлган феъллар ифтиъол бобига кўчирилса, музореъда боб аломати бўлган ت шу ҳарфга алмаштирилиши ва кириштирилиши мумкин. Бунинг учун ت нинг фатҳаси олдидаги ҳарфга кўчирилади.

يَقْتَتِلُ=يَقَتِّلُ يَفْتَرِقُ=يَفَرِّقُ يَلْتَطِمُ=يَلَطِّمُ
يَعْتَذِرُ=يَعَذِّرُ يَنْتَضِلُ=يَنَضِّلُ يَبْتَذِلُ=يَبَذِّلُ
يَخْتَصِمُ=يَخَصِّمُ يَهْتَدِى=يَهَدِّى يَبْتَسِمُ=يَبَسِّمُ
يَنْتَشِرُ=يَنَشِّرُ يَنْتَزِعُ=يَنَزِّعُ يَنْتَظِرُ=يَنَظِّرُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ушбу феъллар ف нинг касраси билан ўқилиши ҳам мумкин: يَخصِّمُ يَقتِّلُ каби.

Тафаъъул ва тафоъул бобларида ف ўрнида шу ўн бир ҳарфдан бири бўлса, зоида ت ни ўша ҳарфга алмаштириб, сўнг кириштирилса мумкин. Масдар ва мозийда икки бир хил ҳарф бириктирилиши натижасида биринчиси сокин бўлиб қолади. Калимани сокин билан бошлаш мумкин бўлмагани учун олдига васлиййа ҳамза қўйилади:

تَدَثَّرَ←دَدَثَّرَ ←دَّثَّرَ←ادَّثَّرَ يَتَدَثَّرُ←يَدَدَثَّرُ←يَدَّثَّرُ

Масдари ҳам ҳамзали боблар масдари каби ўзгаради: تَدَثُّرٌ←ادِّثَّارٌ

تَثَاقُلٌ:اثَّاقَلَ–يَثَاقَلُ–اثَّاقُلٌ .تَدَارُكٌ:ادَّارَكَ–تَدَّارَكُ–ادَّارُكٌ

تَذَكُّرٌ:اذَّكَّرَ–يَذَّكَّرُ–اذِّكَّارٌ تَزَيُّنٌ : ازَّيَّنَ–يَزَيَّنُ–ازِّيَّانٌ

تَسَمُّعٌ: اسَّمَّعَ– يَسَّمَّعُ–اسِّمَّاعٌ تَطَهُّرٌ:اطَّهَّرَ–يَطَّهَّرَ–اطِّهَّارٌ

Қуръони каримдаги يَطَّهَّرْنَ ، يا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ، يا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ، اثَّاقَلْتُمْ ، لاَ يَسَّمَّعُونَ ، ادَّارَكتُمْ каби муборак сўзлари ҳам мана шу қабилдандир.

Махсус дарс

Ифъол (إِفْعَالٌ) боби

Феъллар бир неча мақсадда ифъол бобига кўчирилади:

1. Ўтимсиз лозим феълларни ўтимли феълга айлантириш учун.

кетди – ذَهَبَ кетказди –أَذْهَبَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Фақат битта қилинмишга ўтувчи феъл ифъол бобига кўчирилса, иккита қилинмишга ўтувчи феълга айланади.

Фарид кўйлак кийди – لَبِسَ فَرِيدٌ قَمِيصًا

Фаридга кўйлак кийгизди – أَلْبَسَ فَرِيدًا قَمِيصًا

Аслида икки қилинмишга ўтувчи феъл бўлса, ифъол бобига кўчирилиши билан уч қилинмишга ўтувчи феълга айланади.

Саидни олим деб билди – عَلِمَ سَعْدًا عَالِمًا

Фаридга Саидни олим деб тушунтирди – أَعْلَمَ فَرِيدًا سَعْدًا عَالِمًا

2. Феълдан тушунилган вақт-пайтга қилувчининг кирганини, ўша вақтда бўлганини ифодалайди.

Касал тонг палласига етди – أَصْبَحَ الْمَرِيضُ

Сайёҳ кеч киргизди – أَمْسَى الْمُسَافِرُ

3. Бир жойни кўзлаш, бирор шаҳарга боришни қасд қилиш маъносини ифодалайди.

Ироққа боришни қасд қилди – أَعْرَقَ.

Миср тарафга жўнади – أَمْصَرَ

4. Аслий феълдан тушунилган сифатга қилувчининг эга бўлганини англатади.

Фотима болали бўлди– أَطْفَلَتْ فَاطِمَةُ

Заид сергўшт бўлди – أَلْحَمَ زَيْدٌ

5. Қилинмишни бир сифат ва ҳолатда топганини билдиради.

Маҳмудни бахил деб топдим, бахил эканини билиб олдим– أَبْخَلْتُ مَحْمُودًا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Каримни мақтовга муносиб деб топдим – أَحْمَدْتُ كَرِيمًا

6. Бир нарсанинг вақти етганини ифодалайди.

Экинни йиғиштириш вақти етди – أَحْصَدَ الزَّرْعُ

7. Феълдан тушунилган ҳолат ёки сифатнинг йўқ қилинганини, кетказилганини англатади.

Солиҳнинг касали (шакво)ни йўқотдим – أَشْكَيْتُ صالِحًا

Тафъил (تَفْعِيلٌ) боби

Феълни тафъил бобида келтиришдан қуйидаги мақсадлардан бири кўзда тутилади:

1. Лозим феълни мутаъаддийга айлантириш учун.

хурсанд бўлди – فَرِحَ хурсанд қилди – فَرَّحَ

2. Бир ишнинг қайта-қайта, кўп марта қилинганини ифодалаш учун.

кесди – قَطَعَ қиймалади – قَطَّعَ

Кўп такрорланиш ва қайта-қайта бажарилиш ифодаси аслий феълга, феъл бажарувчисига ёки қилинмишга тегишли бўлиши мумкин.

айландим – طُفْتُ кўп айландим – طَوَّفْتُ

ўлди – مَاتَ кўп туялар ўлди – مَوَّتَتِ الإِبِلُ

беркитдим – غَلَقْتُ

кўп эшикларни беркитдим – غَلَّقْتُ الأَبْوابَ

3. Қилинмишнинг феълдан тушунилган сифатга мансублигини ифадалайди.

Иккиюзламачини жаҳолатга мансуб деб билдим – جَهَّلْتُ ذا وَجْهَيْنِ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Буддистнинг куфрга нисбатини бердим –كَفَرْتُ بوذيّا

4. Феълдан тушунилган сифатнинг йўқ қилинганини англатади.

Ёғочни арчдим, пўст (қишр)ини кетказдим – قَشَّرْتُ الْعُودَ (قِشْرٌ)

5. Феъл бажарувчиси феълдан тушунилган нарсага ўхшаб қолгани тушунилади.

Чол эгилди, қадди камон (қавс) бўлди – (قَوْسٌ) قَوَّسَ الشَّيْخُ

6. Исмдан феъл ясаш учун.

Чодир (хайма) қурдилар – (خَيْمَةٌ) خَيَّمَ الْقَوْمُ

7. Бир жойнинг қасд қилинганини ва бир тарафга қараб жўнаганини англатади.

Шарққа қараб жўнади –شَرَّقَ

Ғарбга қараб жўнади – غَرَّبَ

Кўфа шаҳрига кетди –كَوَّفَ

Саҳро тарафга жўнади– فَوَّزَ

Муфоъала (مُفاعَلَةٌ) боби

1. Феъл қилувчи ва қилинмишнинг ўзаро иштирокида бажарилганини ифодалайди.

Саид Маҳмуд билан уришди – ضارَبَ سَعيدٌ مَحْموداً

Бу жумладан Саиднинг Маҳмудни урганлигини тушуниш билан бирга Маҳмуднинг ҳам Саидни урганлиги тушунилади.

Лозим феъллардан мушоракат маъносини ифодалаш учун муфоъала бобига кўчирилган феъллар муғолаба, яъни баҳслашиш ва мусобақа қилиш мазмунига ҳам далолат қилади. Муғолаба ва мусобақа натижаси бўлган ғалаба феъли сулосий мужарраднинг иккинчи –فَعَلَ – يَفْعَلُ бобида келади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Зайд билан кўплик талашдим-да, ундан кўплик қилдим (молда ёки илмда) – فَكَثَرْتُهُ زَيْداً كَاثَرْتُ

Саид билан афзаллик талашдим-да, афзаллик қилдим – فَفَضَلْتُهُ سَعيداً فاضَلْتُ

Қилинмиш кўпликда мағлуб бўлгани учун ундан олинган исми мафъул مَكْثُورٌ – кўп эмас, оз маъносида бўлади.

2. فَعَّلَ каби бир ишни кўп марта, қайта-қайта қилинганини англатади.

Аллоҳ ажрини кўп, зиёда қилсин – أَجْرَهُ اللهُ ضَاعَفَ (ضَعَّفَ каби).

3. فَعَلَ дан фарқсиз, маънавий ифодасиз бўлиши мумкин.

ўлдирди –قَاتَلَ =قَتَلَ сафарга чиқди– سَافَرَ = سَفَرَ

Инфиъол (اِنْفِعالٌ) боби

Сулосий мужаррадда мутаъаддий бўлган феълни лозим феълга айлантириш учун инфиъол бобига кўчирилади:

синдирди –كَسَرَ синди – اِنْكَسَرَ

Бу бобда куч ёки бир асбоб билан бажариладиган феъллар келади. Шунинг учун «билди» маъносидаги عَلِمَ феълидан «маълум бўлди» маъносидаги اِنْعَلَمَ феълини ясаб бўлмайди.

Ифтиъол (اِفْتِعالٌ) боби

1. Сулосий мужарраддаги мутаъаддий феълни лозимга айлантиради.

тўплади– جَمَعَ тўпланди– اِجْتَمَعَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

2. Исмдан феъл ясаш учун: нон خُبْزٌ нон қилди – اِخْتَبَزَ

3. Феълнинг кўп аҳамият бериб, жидду жаҳд билан бажарганлигини англатади.

ҳосил қилди – كَسَبَ уриниб юриб қилди – اِكْتَسَبَ

Тафаъъул (تَفَعُّلٌ) боби

1. Тафъил бобидаги мутаъаддий феълни лозимга айлантириш учун тафаъъул бобига кўчирилади.

парчалади – كَسَّرَ парчаланди – تَكَسَّرَ

Тафъил бобида икки қилинмишга ўтувчи феъл бўлса, бу бобга ўтиш билан фақат бир қилинмишга ўтувчи феълга айланади.

Ўқувчига ўқишни ўргатдим – عَلَّمْتُ التِّلْميذَ الْقِراءَةَ

Бу ўқувчи ўқишни ўрганди – هَذا التِّلْميذُ تَعَلَّمَ الْقِراءَةَ

2. Қилувчи қўлидан келмайдиган ишга уринганини ва ўзида асли бўлмаган ахлоқни ҳосил қилишга тиришганини ифодалайди.

Карамли бўлишга уринди – تَكَرَّمَ

Шижоатли бўлишга тиришди – تَشَجَّعَ

3. Аслий феълдан тушунилган ҳолатдан ўзини сақлаганлиги тушунилади.

уйқу (هُجُودٌ)дан сақланди – تَهَجَّدَ

гуноҳ (إِثْمٌ)дан сақланди – تَأَثَّمَ

4. Бир ҳолатдан бошқа ҳолатга тушиб қолиш маъносида: бева (أَيِّمٌ) бўлиб қолди – تَأَيَّمَ

5. Исмдан феъл ясаш учун: ўзига тупроқни болиш (وِسادَةٌ) қилди – تَوَسَّدَ التُّرابَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тафоъул (تَفَاعُل) боби

1. Бир иш кўпчилик ўртасида ўзаро бажарилганлигини ифодалайди.

Одамлар ўзаро сулҳ қилишди – تَصالَحَ الْقَوْمُ

2. Муфоъала бобидаги мутаъаддий феълни лозимга айлантириш учун:

Зайдни узоқлаштирдим – باعَدْتُ زَيْداً

узоқлашди – تَباعَدَ

3. Ўзида йўқ сифат ва ҳолатни бор қилиб кўрсатиш маъносида:

ўзини касалга солди – تَمارَضَ

ўзини билмаган қилиб кўрсатди – تَجاهَلَ

Ифъилол (افْعِلالٌ) боби

1. Феъл эгасининг бир сифатга кирганига далолат қилиш учун:

ғура қизарди– احْمَرَّ الْبُسْرُ

2. Асли феълдан тушунилган сифатни кучайтириш учун:

кеча қоп-қоронғу бўлди – اِسْوَدَّ اللَّيْلُ

Ифъийлол (افْعِيلالٌ) боби

Бу боб ҳам феълдан тушунилган сифатни кучайтириш учун ясалади. Бу бобда бир сифат ортиқча даражада ва аста-секин ҳосил бўлгани тушунилади.

қип-қизариб кетди – اِحْمارَّ

Бу икки бобда кўпроқ рангларга ва айбли сифатларга далолат қилган феъллар келади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Истифъол (اِسْتِفْعَال) боби

1. Бир иш-ҳаракат бажарилишининг талаб қилинганини ифодалайди.

гапирди– نَطَقَ гапириб беришини талаб қилди – اسْتَنْطَقَ

2. Қилинмишнинг бир сифатга эга эканининг ақлан топганини ёки бир сифатга эга деб ўйлаганини англатади.

Бу ишни жуда буюк иш деб топди – اَسْتَعْظَمَ الأَمْرَ

3. Қилувчи феълдан тушунилган ҳолатга кўчганини билдиради.

Лой тошга айланди – اسْتَحْجَرَ الطِّينُ

4. Мутаъаддий феълни лозимга айлантириш учун:

уйғотди – أَيْقَظَ уйғонди – إِسْتَيْقَظَ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Мулҳақлар

Сулосий мазиднинг саккизинчи дарсда кўрсатиб ўтилган 12 бобидан ташқари рубоъийларга ўхшатиб ясалган бошқа 13-боби ҳам бор. Улар рубоъийларга мулҳақ (илова) деб аталади.

دَحْرَجَ га мулҳақ: تَدَحْرَجَ га мулҳақ:

гезлади– شَمْلَلَ = فَعْلَلَ паранжи ёпинди –تَجَلْبَبَ = تَفَعْلَلَ

кучсизланди– حَوْقَلَ =فَوْعَلَ пайпоқ кийди– تَجَوْرَبَ = تَفَوْعَلَ

даволади– بَيْطَرَ = فَيْعَلَ фосиқлик қилди– تَشَيْطَنَ = تَفَيْعَلَ

зоҳир бўлди– جَهْوَرَ = فَعْوَلَ ҳазмли бўлди– تَرَهْوَكَ = تَفَعْوَلَ

телпак кийди– قَلْنَسَ = فَعْنَلَ

камбағал бўлиб қолди– تَمَسْكَنَ = تَمَفْعَلَ

телпак кийгизди– قَلْسَى = فَعْلَى

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

احرنجم га мулҳақ
керилиб юрди– اِقْعَنْسَسَ = اِفْعَنْلَلَ
чалқанча ётди– اِسْلَنْقَى = اِفْعَنْلَى

Рубоъий فَعْلَلَ билан рубоъийга мулҳақ бўлган فَعْلَلَ ўртасидаги фарқ шундан иборатки, рубоъийда аслий ҳарфлардан бири бўлган тўртинчи ҳарф учинчидан бошқача ҳарф бўлиши керак рубоъийга мулҳақ бўлган شَمْلَلَ каби. Сулосий мазидларда эса فَعْلَلَ ҳамвазн бўлиши учун учинчи ҳарфнинг худди ўзи яна битта қўшилган: جَلَبَ ←تَجَلْبَبَ اِقْعَنْسَسَ←قَعَسَ каби.

Саккизинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّامِنُ

Мажҳуллик нисбати

Феъл ким тарафидан бажарилганлиги маълум бўлса, юқорида кўрсатиб ўтилган вазнлардан бирида бўлиши керак. Бу вазнлардаги феъллар маълум феъллар деб аталади. Маълум феълларнинг бажарувчиси феълнинг ўз ёнида зикр қилинади: قَرَأَ سَعِيدٌ الدَّرْسَ . مَحْمودٌ كَتَبَ الْمَكْتوبَ . كَنَسَتْ فَاطِمَةُ الْبَيْتَ каби.

Иш-ҳаракатнинг ким томонидан бажарилганлиги маълум бўлмаса ёки феъл билан бирга зикр қилиш имкони бўлмаса, феъл ўзига хос бошқача вазнларда келтирилади. Қаламни Рашид синдирганлигини билсанг, «Қаламни Рашид синдирди», деб айтасан. Ким синдирганидан бехабар бўлсанг, «Қалам синдирилди», деб феълни бутунлай бошқача кўринишда айтасан.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қилувчиси зикр қилинмайдиган феъллар мажҳул феъллар, деб аталади. Мажҳул феълларда қилувчи ўрнига қилинмиш зикр қилинади: قُرِئَ الدَّرسُ . اَلْمَكْتوبُ كُتِبَ . كُسِرَتِ الْمِحْبَرَةُ . كُسِنَ الْبَيْتُ каби.

Мозий феълидан мажҳуллик нисбатини ясаш учун охиридан олдинги ҳарф касрали қилинади. Бундан бошқа барча ҳаракатли ҳарфлар ҳаммаси замма билан айтилади. Сокин ҳарфлар эса сокинлигича қолади:

قَطَعَ–قُطِعَ . اِكْتَسَبَ–اُكْتُسِبَ . اِسْتَحْكَمَ–اُسْتُحْكِمَ . تَدَحْرَجَ–تُدُحْرِجَ

Музореъ феълини мажҳулга айлантириш учун охиридан олдинги ҳарфи фатҳа қилинади ва музораъат ҳарфи замма билан айтилади, бошқа ҳарфлар ўз ҳаракат ва сукунларида ўзгаришсиз қолади:

يَقْطَعُ–يُقْطَعُ يَكْتَسِبُ–يُكْتَسَبُ يَسْتَحْكِمُ←يُسْتَحْكَمُ

يَتَدَحْرَجُ←يُتَدَحْرَجُ

Йигирма иккита боб мажҳули

Сулосий мужаррад

1	يُضْرَبُ	ضُرِبَ	يُفْعَلُ	فُعِلَ
2	يُنْصَرُ	نُصِرَ	—	—
3	يُمْنَعُ	مُنِعَ	—	—
4	يُسْمَعُ	سُمِعَ	—	—
5	يُوثَقُ	وُثِقَ	—	—
6	يُشْرَفُ	شُرِفَ	—	—

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Сулосий мазид

1	يُكْرَمُ	أُكْرِمَ	يُفْعَلُ	أُفْعِلَ
2	يُصَرَّفُ	صُرِّفَ	يُفَعَّلُ	فُعِّلَ
3	يُضارَبُ	ضُورِبُ	يُفاعَلُ	فُوعِلَ
4	يُنْصَرَفُ	أُنْصُرِفَ	يُنْفَعَلُ	أُنْفُعِلَ
5	يُكْتَسَبُ	اُكْتُسِبَ	يُفْتَعَلُ	اُفْتُعِلَ
6	يُتَصَرَّفُ	تُصُرِّفَ	يُتَفَعَّلُ	تُفُعِّلَ
7	يُتَضَارَبُ	تُضُورِبَ	يُتَفَاعَلُ	تُفُوعِلَ
8	يُحْمَرُّ	أُحْمُرَّ	يُفْعَلُّ	اُفْعُلَّ
9	يُحْمَارُّ	اُحْمُورَّ	يُفْعالُّ	اُفْعُولَّ
10	يُسْتَخْرَجُ	اُسْتُخْرِجَ	يُسْتَفْعَلُ	اُسْتُفْعِلَ
11	يُحْدَوْدَبُ	اُحْدُودِبَ	يُفْعَوْعَلُ	اُفْعُوعِلَ
12	يُجْلَوَّزُ	اُجْلُوِّزَ	يُفْعَوَّلُ	اُفْعُوِّلَ

Рубоъий мужаррад

1	يُدَحْرَجُ	دُحْرِجَ	يُفَعْلَلُ	فُعْلِلُ

Рубоъий мазид

1	يُتَدَحْرَجُ	تُدُحْرِجَ	يُتَفَعْلَلُ	تُفُعْلِلَ
2	يُبْرَنْشَقُ	أُبْرُنْشِقَ	يُفْعَنْلَلُ	أُفْعُنْلِلَ
3	يُقْشَعَرُّ	أُقْشُعِرَّ	يُفْعَلَلُّ	أُفْعُلِلَّ

18-машқ. Қуйидаги феълларни мажҳул қилинг ва ўн тўрт сийғада туслаб, маъноларини айтиб беринг.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

кўтармоқ – رَفَعَ–رَفْعٌ ёпиштирмоқ – أَلْصَقَ– إِلْصَاقٌ

тозаламоқ – نَظَّفَ–تَنْظِيفٌ чиқармоқ – اِسْتَخْرَجَ– اِسْتِخْرَاجٌ

19-машқ. Қуйидаги феълларни маълум ва мажҳулларга ажратиб, икки устун қилиб ёзинг. Бобларини ва маъноларини айтиб беринг.

تَكَلَّفْتُ، انْكَتَمَ، يُنْتَقَدُ، يَنْقُلُ، يُفَرِّحُ، يُبْعَدُ، كَرُمَ، أُخْرِجَ، تُجُوهِلَ، تُنُعِّمَ، كُبْكِبُوا، يُشَاتَمُ، تَرَاضَيْنَا، قُوْتِلَ، حَقَّقْتَ، قُصِدَ، رَاقَبْتُ، نُوْدِيَ، زُلْزِلَتْ، أُعْشُوشِبَ، إِسْوَدَّ، تَنَصَّرَ، يَخْضَرُّ، يَنْفَصِلُ، يَرْتَقِبُ، أُسْتُمْطِرَ، قُوْبِلْنَا، يُسْتَخْرَجُ، أُرْتُكِبَ، يَضْمَحِلُّ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Фоъил ва ноиби фоъил

Араб тили наҳв фанида иш-ҳаракатнинг бажарувчиси фоъил, деб айтилади. Қилинмиши эса мафъул номи билан айтилади.

Фоъилнинг охирги ҳарфи заммали (рафъ) бўлиши керак. Мафъул эса фатҳали (насб) бўлади: قَطَعَ الْخَادِمُ الْخُبْزَ

III шахс ғоибнинг музаккар ва муаннаси, бирлигида фоъил феълнинг ёнида айтилиши мумкин:

كَتَبَ سَلِيْمٌ. كَتَبَتْ فَاطِمَةُ. يَكْتُبُ رَشِيْدٌ. تَكْتُبُ زَيْنَبُ

Бошқа шахс ва сонларда мозий феълида охирига қўшилган ҳарфлар исми замир бўлиб, улар шу феълнинг фоъилидир. Шунинг учун ғоибнинг бирликларидан бошқа шахс ва сонларда феъл ёнида яна бошқа алоҳида фоъил зикр қилиш тўғри бўлмайди. Масалан:

كَتَبَا رَجُلاَنِ. كَتَبُوا رِجَالٌ، كَتَبَتْ فَرِيْدٌ. كَتَبْنَا مُسْلِمُونَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мозий феълида фоъил ўрнидаги замир исмлар:

نَا	تُ	تُنَّ	تُمَا	تِ	تُمْ	تُمَا	تَ	نَ	ا	_	وْا	ا	_

Ғоибнинг муаннаси бирлиги فَعَلَتْ даги сўнгги ت исми замир бўлмай, муаннаслик белгиси бўлган шунчаки бир ҳарф бўлгани учун феълнинг фоъили деб эътибор қилинмайди ва шунга кўра, ундан кейин очиқ исмлардан бир фоъил зикр қилиш мумкин: قَرَأَتْ فَاطِمَةُ каби.

Музореъ феълида ҳам ғоибнинг музаккар ва муаннаси бирлигидан бошқа сийғаларда очиқ исмлардан фоъил айтиб бўлмайди. Мухотаб ва мутакаллимлар бирлиги ҳамда мутакаллим кўплигида феълдан кейин исми замир қўшилмаса ҳам, «сен», «мен» ва «биз» маъносини фоъил сифатида ўзўзидан тушунилиб тургани учун очиқ исмлардан фоъил келтириш мумкин эмас: تَقْرَأُ، أَقْرَأُ، نَقْرَأُ каби.

_	_	نَ	ا	ِي	و	ا	_	نَ	ا	_	و	ا	_

Фоъили ноаниқ бўлган мажҳул феъллардан фоъил ўрнига мафъул келтирилади. Бунинг учун мафъул ҳам насб бўлмай, худди фоъил каби рафъ белгиси замма билан айтилади: كُتِبَ الْمَكْتُوبٌ، قُرِىءَ الدَّرْسُ، كُسِرَتِ الْمِحْبَرَةُ. каби.

Мажҳул феълларнинг фоъил ўрнига қўйилган мафъули ноиби фоъил, деб юритилади. Юқорида айтиб ўтилган замир исмлар ҳам мажҳул феълларда мафъул маъносида бўлиб, ноиби фоъил, деб эътибор қилинади.

сўкилдик– شُتِمْنَا, кўрилдим – رُؤِيْتُ, сўйилди – أُحِبِّتُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Лозим феъллар мажҳули

Мажҳул феълларда фоъил ўрнига мафъул зикр қилиниши лозим бўлгани учун мафъулга ўтмайдиган лозим феълларни мажҳул қилиб бўлмайди. Лозим феъл ب кўмакчиси ёрдамида ўтимли феълга айлантирилгандагина мажҳул қилинса мумкин:

Саидни кетказдим - ذَهَبْتُ بِسَعِيْد

Саид кетказилди - ذُهِبَ بِسَعِيْد

20-машқ. Қуйидаги жумлалардаги феълларнинг фоъили, мафъули ва ноиби фоъилини аниқланг.

عِنْدَ الإمتحان يُكْرَمُ الْمَرْءُ اَوْيُهَانُ. مَكَّةُ بَلْدَةٌ مُبَارَكَةٌ. فِيهَا وُلِدَ رَسُولُ اللهِ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلاَمُ. نَحْنُ نَتَعَلَّمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ بِحُبٍّ وَ إِخْلاصٍ. لأَنَّهُ أُنْزِلَ الْقُرْآنُ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ . وَرُوِيَتْ أَحَادِيثُ رَسُولِنَا الْمَحْبُوبِ بِهذه اللُّغَةِ . وَدُوِّنَ الْعُلُومُ الْقَدِيمَةُ وَالْفُنُونُ الْحَدِيثَةُ بِهَا. هَذِهِ اللُّغَةُ تُوَحِّدُ الْمُسلِمِينَ فِي مَشَارِقِ الأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا. قُلِ الْخَيْرَ إِلاّ فَاسْكُتْ. مَنْ يَزْرَعِ الشَّوْكَ لا يَحْصُدْ مِنْهُ الْعِنَبَ. لا تُؤَخِّرْ شُغْلَ الْيَومِ اِلَي غَدٍ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тўққизинчи дарс

اَلدَّرْسُ التَّاسِعُ

Исм ва феъл турлари

Исм ва феъл ўзак ҳарфларининг хилига кўра уч қисмга бўлинади:

1. Содда калималар.
2. Бир хил ҳарфдан тузилган калималар.
3. Синиқ калималар.

Исм ва феъл сарф фанида ўрганилувчи умумий вазнларга ўзгаришсиз тушиши учун ўзак ҳарфларидан ҳеч бири иллат ҳарфларидан бўлмаслиги керак ҳамда икки ҳарфи бир хил ҳарф бўлмаслиги лозим. Мад ҳарфларидан бўлган ي ، ا ، و сарф фанида иллат ҳарфлари, деб юритилади.

Саҳиҳ содда калималар

Ўзак ҳарфларидан ҳеч бири иллат ҳарфларидан бўлмаса ва икки ҳарфи бир хил бўлмаса, саҳиҳ деб аталади. Саҳиҳнинг аслий ҳарфларида ҳамза (ء) иштирок этмаса, солим, деб номланади.

Аслий ҳарфларидан бири ҳамза бўлган калималар маҳмуз, дейилади. Агар ҳамза калиманинг ف и ўрнида бўлса, маҳмузул-фо ع и ўрнида бўлса, маҳмузул-айн ل и ўрнида бўлса, маҳмузул-лом, деб юритилади: أَكَلَ–أَكْلٌ. رَأَسَ–رَأْسٌ. دَرَأَ–دَرْءٌ каби.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Музоъаф

Иккита ҳарфи бир хил бўлган исм ва феъллар музоъаф, дейилади. Сулосийларда музоъаф ع ва ل ўрнидаги икки ҳарфнинг бир хил бўлганлиги билан фарқланади.

Рубоъийларда эса ف ва биринчи ل и бир хил ع ва иккинчи ل и бир хил ҳарф бўлиши керак.

مَدَّ(مَدَدَ)=فَعَلَ مَدَدٌ=فَعَلٌ

Муътал синиқ сўзлар

Ўзак ҳарфларидан бири иллат ҳарфи бўлган калималар мўътал, дейилади. Агар калиманинг ف си иллат ҳарфи бўлса, мисол (саҳиҳга ўхшаш), деб аталади.

وَعْدٌ–وَعَدَ، يُسرٌ–يَسَرَ каби.

Агар калиманинг ع и иллат ҳарф бўлса, ажваф (ғовак), дейилади.

قالَ(قَوَلَ)– قَوْلٌ بَاعَ (بَيَعَ)– بَيْعٌ

Агар калиманинг ل и иллат ҳарф бўлса, ноқис (қисқа), дейилади.

رَمَي(رَمَيَ) –رَمْيٌ صَحَا(صَحَوَ)–صَحْوٌ

Агар калиманинг ع и ва ل и иллат ҳарф бўлса, лафиф (ёпишган), деб аталади.

هَوًي–(هَوَيٌ)–هَوِيَ

Агар калиманинг ف си ва ل и иллат ҳарф бўлса, мултавий (ўралган), дейилади.

وَجَي(وَجَيَ)– وَجْيٌ

Бир калима бу турларнинг бир нечасига мансуб бўлиши ҳам мумкин. Масалан: ودَّ феъли ف си иллат ҳарфи бўлганига кўра мисол, дейилса, ع и ва ل и бир хил бўлгани учун музоъаф ҳам, дейилади. Шунингдек, رَأَي феъли

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

маҳмузул-айн ҳамда ноқисдир. أَبِي феъли маҳмузул-фо ва ноқисдир. يَئِسَ феъли мисол ва маҳмузул-айндир ва ҳоказо.

Эслатма: аслий ҳарфлардан ташқари қўшимча ҳарфлар калиманинг мазкур турларига бўлинишида эътиборга олинмайди. Аслий ҳарфлардан бири иллат ҳарфи бўлмаган ҳар қандай калима зоида қўшилган ҳарфлари иллат ҳарфларидан бўлса ҳам, саҳиҳ, деб айтилаверади. Масалан, كَاتِبٌ، مَكْتُوبٌ، كُتُبِيٌّ исмларида ўзаги иллатсиз ك،ت،ب ҳарфларидан иборат бўлгани учун ا ، و ва ي ҳарфлари бўлса ҳам, саҳиҳ, деб турланади.

21-машқ. Қуйидаги сўзларни турларга ажратинг.

وَضَعَ، يَقْرَأُ، أَخَذَ، دُعِيَ، وَثَبَ، سَئِمَ، وَقَي، فَنِيَ، سُرِرْتُ، قَتَلَ، قَامَ، رَأَيْتُ، يُنَهْنِهُ، نَامَ، رُوِيَ، يَقُولُ، يَسُرَ، مَرَرْتُ، تَسَلْسَلَ، مَشَيْتُ، لاَمَ، وَرِثْنَا، سَبَي، كَتَبْتُ، طَالَ، قَلَّ، عَمِيَ، حَوِلَ، جَاءَ.

Турлар номи	Икки бир хил ҳарф	Ҳамза	Ҳарфи иллат	Мисоллар
Солим	–	–	–	كَتَبَ، دَحْرَجَ
Маҳмузул-фо	–	ف	–	أَكَلَ
Маҳмузул-айн	–	ع	–	سَأَلَ
Маҳмузул-лом	–	ل	–	قَرَأَ
Сул.музоъаф	ع، ل	–	–	فَرَّ
Руб.музоъаф	ف ل، ع ل	–	–	زَلْزَلَ
Мисол	–	–	ف	وَعَدَ، يَسَرَ
Ажваф	–	–	ع	قَالَ، بَاعَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ноқис	–	–	ل	دَعَا، رَمَي
Лафиф	–	–	ع ل	رَوَي، حَيِيَ
Мултавий	–	–	ف، ل	وَلِيَ

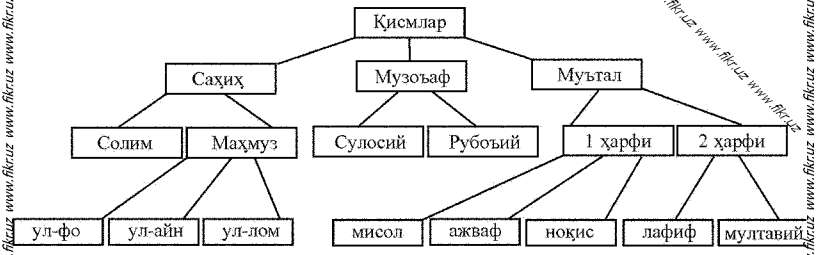

22-машқ. Қуйидаги гапларни таржима қилинг. Исм ва феъларни турларга ажратинг ва феъларнинг боби ва сийғасини топинг.

عَوِيَ الذِّئْبُ. مَاءَ الْهِرُّ. نَبَحَ الْكَلْبُ. صَاحَ الدِّيكُ. قَرَّت الْحيَّةُ. زَأَرَ الأَسَدُ. خَارَ الْبَقَرُ. سَجَعَت الْحَمَامَةُ. صَدَحَ الْبُلْبُلُ. بَكَي الصَّبِيُّ. بَاعَ الْكُتُبِيُّ مَجلَّةً. أَكَلَ الْوَلَدُ التِّينَ. وَجَدْتُ أُمَّكَ فِي الْبَيْت.

قَلَّ النَّوْم التُّعَاسُ ثُمَّ التَّرْنِيقُ ثُمَّ الْكَرَي ثُمَّ الإِغْفَاءُ ثُمَّ التَّهْوِيمُ ثُمَّ الْغِرَارُ ثُمَّ الرُّقَادُ ثُمَّ الْهُجُودُ وَ الْهُجُوعُ وَ الْهُبُوعُ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Феъл бобларида турлар

Ҳар қандай бинодаги феъл аслий ҳарфларининг эътибори билан мазкур турларнинг бирига дохилдир. Қуйидаги жадвалда йигирма икки бобнинг ҳар бирида келган мазкур турлардаги мисолларни кўрсатиб ўтамиз. Бу жадвалда қайси бобда бирор турга мисол кўрсатилмаган бўлса, ўша бобда шу турда бўлган феъл араб тилида йўқлиги тушунилади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Масалан, сулосий мужарраднинг 2-бобида лафиф ва мултавийнинг ўзи йўқлиги билинади.

Шартли белгилар

Со. – солим
М.ф. – маҳмузул-фо
Ж.й. – ажваф-йоий
М.а. – маҳмузул-айн
Н.в. – ноқис-вовий
М.л. – маҳмузул-лом
М.з. – музоъаф
С.в. - мисол-вовий
С.й. – мисол-йоий
С + М.з. – мисол ва музоъаф

Сулосий мужаррад

Тур	1-боб	2-боб	3-боб	4-боб	5-боб	6-боб
Со.	ضَرَبَ–يَضْرِبُ	نَصَرَ–يَنْصُرُ	مَنَعَ–يَمْنَعُ	سَمِعَ–يَسْمَعُ	نَعِمَ–يَنْعِمُ	شَرُفَ–يَشْرُفُ
М.ф.	أَدَبَ–يَأْدِبُ	أَخَذَ–يَأْخُذُ	أَبَهَ–يَأْبَهُ	أَرِجَ–يَأْرَجُ		أَسُلَ–يَأْسُلُ
М.а.	رَأَسَ–يَرْئِسُ	دَأَي–يَدْؤُو	رَأَي–يَرَي	يَئِسَ–يَيْأَسُ		لَؤُمَ–يَلْؤُمُ
М.л.	هَنَأَ–يَهْنِئُ	هَنَأَ–يَهْنَؤُ	قَرَأَ–يَقْرَأُ	عَدِئَ–يَعْدَأُ		جَرُؤَ–يَجْرُؤُ
М.з.	غَرَّ–يَغِرُّ	مَدَّ–يَمُدُّ		مَلَّ–يَمَلُّ		حَبَّ–يَحُبُّ
С.в.	وَعَدَ–يَعِدُ	وَدَّ–يَوُدُّ	وَقَعَ–يَقَعُ	وَجِلَ–يَوْجَلُ	وَرِثَ–يَرِثُ	وَقُحَ–يَوْقُحُ
С.й.	يَسَرَ–يَيْسِرُ		يَفَعَ–يَيْفَعُ	يَئِسَ–يَيْئَسُ	يَيِسَ–يَيْيِسُ	يَقُظَ–يَيْقُظُ
Ж.в.		قَالَ–يَقُولُ		خَافَ–يَخَافُ		طَالَ–يَطُولُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ж.й.	بَاعَ–يَبِيعُ			هَابَ–يَهَابُ		
Н.в.		دَعَا–يَدْعُو		رَضِيَ–يَرْضَي		رَخُوَ–يَرْخُو
Н.й.	رَمَي–يَرْمِي		رَعَي–يَرْعَي	خَشِيَ–يَخْشَيَ		
Ф.в.	رَوَي–يَرْوِي			قَوِيَ–يَقْوَي		
Ф.й.				حَيِيَ–يَحْيَي		
Му.	وَقَي–يَقِي			وَجِيَ–يَوْجَي	وَلِيَ–يَلِي	

Сулосий мазид

Тур	1-боб	2-боб	3-боб	4-боб	5-боб	6-боб
Со.	أَكْرَمَ–يُكرِمُ	صَرَّحَ–يُصَرِّحُ	سَافَرَ–يُسَافِرُ	اِحْتَسَبَ–يَحْتَسِب	اِنْسَحَبَ–يَنْسَحِبُ	تَفَسَّحَ–يَتَفَسَّحُ
М.ф.	آمَنَ–يُؤْمِنُ	أَمَّنَ–يُؤَمِّنُ	آكَلَ–يُؤَاكِلُ	اِئْتَمَنَ–يَأْتَمِنُ		تَأَنَّقَ–يَتَأَنَّقُ
М.а.	أَرَي–يُرِي	رَأَّسَ–يُرَئِّسُ	سَائَلَ–يُسَائِلُ	اِرْتَأَّسَ–يَرْتَئِسُ	اِنْجَنَفَ–يَنْجَنِفُ	تَرَأَّسَ–يَتَرَأَّسُ
М.л.	أَقْرَأَ–يُقْرِئُ	جَزَّأَ–يُجَزِّئُ	دَارَأَ–يُدَارِئُ	إِجْتَرَأَ–يَجْتَرِئُ	اِنْدَرَأَ–يَنْدَرِئُ	تَجَزَّأَ–يَتَجَزَّأُ
М.з.	أَحَبَّ–يُحِبُّ	جَدَّدَ–يُجَدِّدُ	حَابَّ–يُحَابُّ	إِحْتَجَّ–يَحْتَجُّ	اِنْقَضَّ–يَنْقَضُّ	تَجَدَّدَ–يَتَجَدَّدُ
С.в.	أَوْجَبَ–يُوجِبُ	وَحَّدَ–يُوَحِّدُ	وَاظَبَ–يُوَاظِبُ	اِتَّحَدَ–يَتَّحِدُ		تَوَحَّدَ–يَتَوَحَّدُ
С.й.	أَيْسَرَ–	يَسَّرَ–	يَاسَرَ–	اِتَّسَرَ–يَتَّسِرُ		تَيَسَّرَ–

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	يُوسِرُ	يُيَسِّرُ	يُيَاسِرُ			يَتَيَسَّرُ
Ж.в.	أَقَامَ–يُقِيمُ	صَوَّبَ–يُصَوِّبُ	جَاوَبَ–يُجَاوِبُ	إِقْتَاتَ–يَقْتَاتُ	إِنْقَادَ–يَنْقَادُ	تَسَوَّرَ–يَتَسَوَّرُ
Ж.й.	أَرَابَ–يُرِيبُ	طَيَّبَ–يُطَيِّبُ	طَايَبَ–يُطَايِبُ	إِكْتَالَ–يَكْتَالُ	إِنْقَاسَ–يَنْقَاسُ	تَحَيَّرَ–يَتَحَيَّرُ
Н.в.	أَرْضَى–يُرْضِي	رَبَّى–يُرَبِّي	حَايَى–يُحَايِي	إِجْتَلَى–يَجْتَلِي	إِنْجَلَى–يَنْجَلِي	تَمَتَّى–يَتَمَتَّى
Н.й.	أَهْدَى–يُهْدِي	رَقَّي–يُرَقِّي	رَاعَى–يُرَاعِي	إِخْتَفَى–يَخْتَفِي	إِنْجَرَى–يَنْجَرِي	تَرَقَّى–يَتَرَقَّى
Ф.в.	أَرْوَى–يُرْوِي	سَوَّى–يُسَوِّي	دَاوَى–يُدَاوِي	إِحْتَوَى–يَحْتَوِي	إِنْزَوَى–يَنْزَوِي	تَرَوَّى–يَتَرَوَّى
Ф.й.	أَحْيَى–يُحْيِي	حَيَّى–يُحَيِّي	عَايَى–يُعَايِي			تَرَبَّى–يَتَرَبَّى
Му.	أَيْدَى–يُؤْدِي	وَفَّى–يُوَفِّي	وَالَى–يُوَالِي	إِتَّقَى–يَتَّقِي		تَوَفَّى–يَتَوَفَّى

Тур	7-боб	8-боб	9-боб	10-боб	11-боб	12-боб
Со.	تَدَارَكَ–يَتَدَارَكُ	إِحْمَرَّ–يَحْمَرُّ	إِحْمَارَّ–يَحْمَارُّ	إِسْتَخْرَجَ–يَسْتَخْرِجُ	إِحْدَوْدَبَ–يَحْدَوْدِبُ	إِجْلَوَّزَ–يَجْلَوِّزُ
М.ф.	تَآكَلَ–يَتَآكَلُ			إِسْتَأْمَنَ–يَسْتَأْمِنُ		
М.а.	تَسَائَلَ–			إِسْتَرْأَى–		

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	يَتَسَائَلُ			يَسْتَرْئِي		
М.л.	تَدَارَأَ– يَتَدَارَأُ			إِسْتَقْرَأَ– يَسْتَقْرِئُ		
М.з.	تَصَامَّ– يَتَصامُّ			إِسْتَحَبَّ– يَسْتَحِبُّ		
С.в.	تَوَارَثَ– يَتَوَارَثُ			إِسْتَوْجَبَ– يَسْتَوْجِبُ		
С.й.	تَيَاسَرَ– يَتَيَاسَرُ			إِسْتَيْسَرَ– يَسْتَيْسِرُ		
Ж.в.	تَجَاوَبَ– يَتَجَاوَبُ	إِسْوَدَّ– يَسْوَدُّ	إِسْوَادَّ– يَسْوَادُّ	إِسْتَجَابَ– يَسْتَجِيْبُ		
Ж.й.	تَزَايَدَ– يَتَزَايَدُ	إِبْيَضَّ– يَبْيَضُّ	إِبْيَاضَّ– يَبْيَاضُّ	إِسْتَبَاعَ– يَسْتَبِيعُ		
Н.в.	تَصَابَى– يَتَصَابَى	إِرْعَوَى– يَرْعَوِيْ		إِسْتَجْلَي– يَسْتَجْلِي	إِجْلَوْلَى– يَجْلَوْلِي	
Н.й.	تَعَامَى– يَتَعَامَى			إِسْتَهْدَى– يَسْتَهْدِي		
Ф.в.	تَدَاوَى– يَتَدَاوَى			إِسْتَهْوَى– يَسْتَهْوِي		
Ф.й.	تَعَانَى– يَتَعَانَى			إِسْتَحْيَى– يَسْتَحْيِي		
Му.	تَوَارَى– يَتَوَارَى			إِسْتَوْفَى– يَسْتَوْفِي		

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Рубоъий боблари

	فَعْلَلَةٌ	تَفَعْلُلٌ	افْعِنْلالٌ	افْعِلْلالٌ
Со.	دَحْرَجَ–يُدَحْرِجُ	تَدَحْرَجَ–يَتَدَحْرَجُ	اِبْرَنْشَقَ–يَبْرَنْشِقُ	اِقْشَعَرَّ–يَقْشَعِرُّ
М.ф.		تَأَمْرَكَ–يَتَأَمْرَكُ		
М.а.	رَأْرَأَ–يُرَأْرِئُ	تَرَأْرَأَ–يَتَرَأْرَأُ		
М.л.	سَمْأَلَ–يُسَمْئِلُ			اِطْمَأَنَّ–يَطْمَئِنُّ
М.ф+С	وَسْوَسَ–يُوَسْوِسُ	تَوَشْوَشَ–يَتَوَشْوَشُ		
Н.	سَرْوَلَ–يُسَرْوِلُ	تَسَرْوَلَ–يَتَسَرْوَلُ		
Ф.	ضَوْضَي–يُضَوْضِي			

23-машқ. Қуйидаги феълларнинг бобларини аниқланг ва қайси турга доир эканини айтиб беринг.

تَغَدَّي، اِعْلَوْلَي، اِسْتَغَرَّ، تَغَرْغَرَ، اِرْتَكَزَ، اِخْشَوْشَنَ، اِسْتَخَارَ، دَأْدَأَ، اِسْتَنْطَحَ، تَسَايَلَ، اِصْطَمَدَ، تَصَاعَي، اِنْمَطَّ، اِسْتَحْوَزَ، اِشْمَخَرَّ، اِزْيَزَّيْنَ، اِحْلَوْلَي، تَعَافَّ، اِنْهَالَ، اِعْشَوْشَبَ، اِفْرَنْقَعَ، تَخَذْرَفَ، اِعرَوْرَي، تَمَاعَي، كَافَأَ، اِصْفَرَّ، اِسْتَفْرَي، اِنْقَضَي، اِصْحَارَّ، وَلَّي.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Унинчи дарс

اَلدَّرْسُ الْعَاشِرُ

Музореъ феълида уч ҳолат

Музореъ феъли исмлар каби ўз охирида ўзгарувчан ҳаракат-эъробларни қабул қилади. Музореъ охирги ҳарфининг ўзи ёки ҳаракатлари ўзгартиришига кўра уч ҳолатда: рафъ, насб ва жазм ҳолатларида бўлади.

Рафъ ҳолати

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
أَكْتُبُ	تَكْتُبِينَ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	يَكْتُبُ
نَكْتُبُ	تَكْتُبَانِ		تَكْتُبَانِ	يَكْتُبَانِ
	تَكْتُبْنَ	تَكْتُبُونَ	يَكْتُبْنَ	يَكْتُبُونَ

Музореъ феълининг шахс қўшимчаларисиз беш сийғасида ل и иллат ҳарфи бўлмаса, рафъ ҳолати замма билан белгиланади.

يَكْتُبُ. تَكْتُبُ. تَكْتُبُ. أَكْتُبُ. نَكْتُبُ

Тасния, музаккар жамълари ва мухотаб муаннаси бирлигида рафъ аломати эъроб нуни, деб аталувчи нундир.

يَكْتُبَانِ. يَكْتُبُونَ. تَكْتُبَانِ. تَكْتُبْنَ. تَكْتُبِينَ

Эслатма: охири иллат ҳарфи билан тугалланган феълларда иллат ҳарфини замма билан айтиш тилга оғир бўлгани учун рафъ аломати бўлган замма бордек фараз қилинса-да, сокин билан айтилади.

يَفْعِلُ: يَرْمِي←يَرْمِيُ يَفْعُلُ: يَدْعُو←يَدْعُوُ

يَفْعَلُ: يَرْمَي←يُرْمَيُ يَفْعَلُ: يَخْشَي←يَخْشَيُ

Музореъ феълининг олдига насб ва жазм қилувчи ҳарфлар келмаса, албатта рафъ ҳолатида бўлади. Шунингдек,

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

бўлишсизлик аломати бўлган لا ва ما ҳарфлари билан келганда ҳам музореъ рафъ ҳолатида бўлади. Бу хил музореъ - феъли нафий ёки музореъ манфий, деб юритилади.

Феъли нафий сарфи

Мутакалим	Мухотаб		Гоиб	
لا أَكْتُبُ	لا تَكْتُبُ	لا تَكْتُبِينَ	لا تَكْتُبُ	لا يَكْتُبُ
لا نَكْتُبُ	لا تَكْتُبَان		لا تَكْتُبَان	لا يَكْتُبَان
	لا تَكْتُبُونَ	لاَ تَكْتُبْنَ	لا يَكْتُبْنَ	لا يَكْتُبُونَ

Насб ҳолати

Масдарга айлантирувчи اَنْ ва бўлишсизлик белгиси لَنْ каби ҳарфлардан кейин келган музореъ феъли насб ҳолатида бўлади. Шахс қўшимчаларисиз беш сийғада насб белгиси фатҳадир.

لَنْ يَقْرَأَ. لَنْ تَقْرَأَ. لَنْ تَقْرَأَ. لَنْ أَقْرَأَ. لَنَ نَقْرَأَ.

Иллат ҳарфларидан و ва ي ни фатҳаси билан айтишга тилга оғир бўлмагани учун соғ ҳарфлардан фарқсиз шу беш сийғада фатҳа билан насб бўлаверади: اَنْ يَدْعُوَ لَنْ يَرْمِيَ

Фақат охири ا билан тугалланган феълларда насб аломати - фатҳа тақдирда (кўнгилда) бўлади.

اَنْ يُرْمَيَ←أن يُرْمَي لَنْ يَخْشَيَ←لَنْ يَخْشَي

Тасниялар, музаккар жамълари ва мухотаб муаннаси бирлигида рафъ аломати бўлган эъроб нуни йўқотилиши билан феъл насб ҳолатига кўчади.

أَنْ تَكْتُبَا أَنْ تَكْتُبِي أَنْ تَكْتُبُوا أَنْ تَكْتُبَا أَنْ تَكْتُبَا أَنْ يَكْتُبُوا أَن يَكْتُبَا

لَنْ билан нафий қилинган музореъ феълининг тусланиши:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَنْ أَكْتُبَ	لَنْ تَكْتُبِي	لَنْ تَكْتُبَ	لَنْ تَكْتُبَ	لَنْ يَكْتُبَ
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ تَكْتُبَا		لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ يَكْتُبَا
	لَنْ تَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ يَكْتُبْنَ	لَنْ يَكْتُبُوا

Жазм ҳолати

Ўтган замон бўлишсизлик белгиси **لَمْ** ва шарт аломати **إِنْ** каби ҳарфлардан сўнг музореъ феъли жазм ҳолатида бўлади. **ل** и иллат ҳарфи бўлмаган музореъ феълларининг шахс қўшимчаларисиз беш сийғасида жазм аломати сукун-дир.

لَمْ يَقْرَأْ لَمْ تَقْرَأْ لَمْ تَقْرَأْ لَمْ أَقْرَأْ لَمْ نَقْرَأْ

ل и иллат ҳарф бўлган музореъларда жазм ҳолатида **ل** ўрнидаги иллат ҳарфи туширилади.

إِنْ يَخْشَ إِنْ يَدْعُ إِنْ يَرْمِ

Тасниялар, музаккар жамълари ва мухотаб муаннаси бирлигида рафъ аломати бўлган эъроб нуни йўқотилиши билан феъл жазм ҳолатига ўтади.

إِنْ يَكْتُبَا إِنْ يَكْتُبُوا إِنْ تَكْتُبَا إِنْ تَكْتُبَاإِنْ تَكْتُبُوا إِنْ تَكْتُبِي

Ўтган замон бўлишсиз феъли феъли жаҳд, деб аталади.

Жаҳд феълининг тусланиши

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَمْ أَكْتُبْ	لَمْ تَكْتُبِي	لَمْ تَكْتُبْ	لَمْ تَكْتُبْ	لَمْ يَكْتُبْ
لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ تَكْتُبَا		لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ يَكْتُبَا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	لَمْ تَكْتُبْنَ	لَمْ تَكْتُبُوا	لَمْ يَكْتُبْنَ	لَمْ يَكْتُبُوا

Эслатма: муаннаснинг жамълари يَفْعُلْنَ ва تَفْعُلْنَ сийғаларида фатҳали нун шахс аломати (аслий замир) бўлгани учун уч ҳолатда ҳам ўзгаришсиз қолади: يَدْخُلْنَ. أَنْ يَدْخُلْنَ. لَمْ يَدْخُلْنَ

Хулоса. Рафъ аломати учта: замма (беш сийғада), сукун кўринишида тақдирий замма (охири иллат ҳарфлиларда), эъроб нуни (етти сийғада).

Насб аломати ҳам учта: фатҳа (беш сийғада), тақдирий фатҳа (охири ا лиларда), эъроб нуни йўқотилиши (етти сийғада).

Жазм аломати учта: сукун (беш сийғада), иллат ҳарфи йўқотилиши (охири иллат ҳарфлиларда), эъроб нуни йўқотилиши (етти сийғада).

24-машқ. Қуйидаги феълларнинг ҳолатини аниқланг.

لَنْ يَضُرَّ، لَمْ يَدْخُلْ، لاَتَبْك، يَبْكِي، لاَيَجْتَهِدُ، يَفُكُّ، يَسْقُطُ، لاَتَرْضَ، إِنْ يَخْرُجَا، لاَتَنْظُرُوا، لاَيَنْظُرَانِ، إِنْ تَبْرِ، يَنَامُ، يُنَقِّي، لاَ تَحْزَنُوا، تَفْرَحُونَ، لاَيَنْوِي،

إِنْ أَنْوِ، لَنْ يَرْضَي، لَمْ أَرَ، أَنْ يَشْتَرِيَ، لاَ تَخيطِي، تَخيطِينَ، لاَيَبْقَي، لَنْ يَخْرُجُوا، إِنْ تَرْجَ، يُسَاوِي، إِنْ يَمْشُوا، لاَتَجِيْئَا، لَنْ تَرَي

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Амр ясаш

Тингловчидан бирор иш-ҳаракатни қилиш учун айтиладиган амр (буйруқ) феъли музореъ феълининг мухотабидан ясалади. Бунинг учун музореълик белгиси бўлган تَيْنِ ҳарфлари олиб ташланади. Музораъат ҳарфидан кейинги ҳарф ҳаракатли бўлса, шу бўйича қолдирилади:

фикр қил - عدْ ← تَعدُ← [وَعَدَ]

ваъда бер - فَكَّرْ ← تُفَكِّرُ← [فَكَّرَ]

Агар сукунли бўлса, сўзни сокин ҳарфдан бошлаш мумкин бўлмагани учун олдига касрали васлиййа ҳамза орттирилади.

Ўтир - اِجْلِسْ ← جْلِسْ ← تَجْلِسُ [جَلَسَ]

Эшит – اِسْمَعْ ← سْمَعْ ← تَسْمَعُ [سَمِعَ]

Тириш, урин - اِجْتَهِدْ ← جْتَهِدْ ← تَجْتَهِدُ [اِجْتَهَدَ]

Сулосий мужарраднинг ع ва заммали иккинчи ва олтинчи бобларида музораъат ҳарфи олиб ташланганидан кейин ундан кейинги ҳарф сукунли бўлса, ع ининг заммасига мос бўлиши учун заммали васлиййа ҳамза қўшилади.

Ўтир - اُقْعُدْ ← قْعُدْ← تَقْعُدُ [قَعَدَ]

Тозалан - اُنْظُفْ ← نْظُفْ← يَنْظُفُ [نَظُفَ]

Ифъол бобида музореъ ясалганда мутакаллимдаги музореълик белгиси бўлган ҳамза билан бобнинг ҳамзаси бир

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

жойда бўлиб қолиб, أُأْفعل каби талаффуз қилиш қийин сўратда бўлгани учун боб аломати бўлган ҳамза олиб ташланган эди (7-дарсга қаралсин).

Амр ясашда музораъат белгиси бўлган ت олиб ташланиши билан боб аломати бўлган фатҳали қатъия ҳамзани айтишга имкон туғилади. Шунинг учун нафъол бобида амр ҳарфи музораъатдан кейинги ҳарф ҳаракати ёки сукунли бўлишидан қатъий назар фатҳали қатъийа ҳамза билан бошланади.

яхшилик қил – أَحْسِنْ ← حْسِنْ ← تُحْسِنُ [أَحْسَنَ]

тўғрила – أَقِمْ ← أَقِيْمْ ← قِيْمْ ← تُقِيْمُ [أَقَامَ]

Амрнинг охирги ҳарфи жазм ҳолатидаги музореъ феъли каби ҳолатда бўлади:

1. Соғ ҳарф бўлса, сокин қилинади: تَكْتُبُ ← اُكْتُبْ

2. Тасния, музаккар жамъи ва муаннас бирлигида рафъ аломати бўлган эъроб нуни олиб ташланади: تَكْتُبَانِ ← اُكْتُبَا، تَكْتُبُونَ ← اُكْتُبُوا، تَكْتُبِينَ ← اُكْتُبِي

3. Охири иллат ҳарфи бўлса, олиб ташланади:

Чақир - تَدْعُو ← اُدْعُو ← اُدْعُ

От - تَرْمِي ← اِرْمِي ← اِرْمِ

Қўрқ - تَخْشَي ← اِخْشَي ← اِخْشَ

4. Охири икки ҳарфи бир хил бўлган феълларда:

а) икки бир хил ҳарфни кириштирмасдан саҳих феъллар каби амр ясалади:

Қоч - تَفِرُّ – تَفْرِرُ ← فْرِرْ ← اِفْرِرْ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Яхши кўр - تُحِبُّ ← تُحْبِبُ ← حِبْبْ ← أَحْبِبْ

б) кириштирилгандан кейин охирги соғ ҳарф сокин қилингач, икки сокинни ўқиш қийин бўлгани учун «Сокинга ҳаракат берилса, касра берилади», деган машҳур қоида бўйича касра берилиши ҳам мумкин: فِرِّ ← فِرّْ ← فِرُّ ← تَفِرُّ

تَرُدُّ ← رُدُّ ← رُدّْ ← رُدِّ

в) энг енгил ҳаракат деб фатҳа билан айтилса ҳам мумкин: فِرَّ، رُدَّ

г) يَفْعُلُ бобида ع нинг ҳаракатига мос бўлиши учун замма билан айтилса ҳам бўлади:

تَرُدُّ ← رُدْ ← رُدُّ، تَشُدُّ ← شُدْ ← شُدُّ

Шунга кўра يَفْعُلُ бобида тўрт хил истеъмол жоиз: заммали, фатҳали, касрали ва идғомсиз сукунли. Бундан бошқа барча бобларда уч хил мумкин: фатҳали, касрали, сукунли.

مُدَّ–مُدِّ–مُدُّ–اُمْدُدْ فِرَّ–فِرِّ–اِفْرِرْ

Эслатма: ажвафларда охирги соғ ҳарф сокин қилингач, икки сукунли ҳарф бир жойда бўлиб, қолгани учун иллат ҳарфи туширилади:

Айт - تَقُوْلُ–قُوْلْ–قُلْ Сот - تَبِيْعُ–بِيْعْ–بِعْ

Турғиз - تُقِيْمُ–قِيْمْ–أَقِمْ Қўрқ - تَخَافُ–خَافْ–خَفْ

25-машқ. Қуйидаги феъллардан амр ясанг.

تَرْكَبُ، تَنَامُ، تَبْرِى، تَخِيْطِيْنَ، تُحِبُّونَ، تَشْتَرِى، تَضَعُ، تَمُرُّ،

تَقْرَآنِ، تَجِيْئُونَ، تُشَادُّ، تُجَدِّدُ، تَسْتَوْهِمُ، تَرْضَى، تَمِيْلُ، تَسْمَعُ،

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

تَدَّخِرُ، تَنَفَّسُ، تَتَأَتَّى، تَبْيَضُّ، تَتَجَاهَلِيْنَ، تُبَرْهِنُ، تُوَرِّثُ، تَجُودُ، تَفْرَحُ، تَمَلُّ، تُشَاتِمُ، تُمَالِي، تُقَهْقِهُ، تَتَوَاتَى، تُرِيْدُ، تَسْتَقِيْمُ، تَتَوَكَّلُ.

26-машқ. Қуйидаги амрларнинг мозий ва музореъсини топиб, амрнинг ясалиш кайфиятини тушунтириб беринг.

تَفَضَّلْ، نَادِمْ، إِلْبَسْ، صُمْ، إِسْأَلْ، إِمْتَحِنْ، أُخْرُجْ، صُدَّ، صِدْ، قَعْ، هُزُّوْا، وَحِّدْ، رُبِّ، إِرْجِعِي، إِنْجَلِ، تَرَقَّ، لِنْ، رُحْ.

Ўн биринчи дарс

الدَّرْسُ الحَادِي عَشَرَ

Етти феъл

Машҳур сарф дарсликларида етти хил феъл тусланиши бериб борилади: мозий, музореъ, феъли нафий, لَنْ билан манфий музореъ, феъли жаҳд, амр (ломлик ва ломсиз), наҳий (қайтарув).

ضَرْبٌ – урмоқ феълининг тусланиши

ضَرَبَ - мозий، يَضْرِبُ - музореъ، لاَ يَضْرِبُ - феъли нафий، لَنْ يَضْرِبَ - манфий، لَمْ يَضْرِبْ - жаҳд، إِضْرِبْ - ломсиз амр، لِيَضْرِبْ - ломлик амр، لاَ تَضرِبْ - наҳий.

Мозий маълумининг сарфи (урди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
ضَرَبْتُ	ضَرَبْتِ	ضَرَبْتَ	ضَرَبَتْ	ضَرَبَ
ضَرَبْنَا	ضَرَبْتُمَا		ضَرَبَتَا	ضَرَبَا
	ضَرَبْتُنَّ	ضَرَبْتُمْ	ضَرَبْنَ	ضَرَبُوا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мозий мажҳулининг сарфи (урилди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
ضُرِبْتُ	ضُرِبْتِ	ضُرِبْتَ	ضُرِبَتْ	ضُرِبَ
ضُرِبْنَا	ضُرِبْتُمَا		ضُرِبَتَا	ضُرِبَا
	ضُرِبْتُنَّ	ضُرِبْتُمْ	ضُرِبْنَ	ضُرِبُوْا

Музореъ маълумининг сарфи (уряпти, уради)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
أَضْرِبُ	تَضْرِبِينَ	تَضْرِبُ	تَضْرِبُ	يَضْرِبَ
نَضْرِبُ	تَضْرِبَانِ		تَضْرِبَانِ	يَضْرِبَانِ
	تَضْرِبْنَ	تَضْرِبُونَ	يَضْرِبْنَ	يَضْرِبُونَ

Музореъ мажҳулининг сарфи (уриляпти, урилади)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
أُضْرَبُ	تُضْرَبِينَ	تُضْرَبُ	تُضْرَبُ	يُضْرَبُ
نُضْرَبُ	تُضْرَبَانِ		تُضْرَبَانِ	يُضْرَبَانِ
	تُضْرَبْنَ	تُضْرَبُونَ	يُضْرَبْنَ	يُضْرَبُونَ

Нафий феъли маълумининг сарфи (рафъ ҳолида) (урмаяпти, урмайди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لاَأَضْرِبُ	لاَتَضْرِبِينَ	لاَتَضْرِبُ	لاَتَضْرِبُ	لا يَضْرِبُ
لاَنَضْرِبُ	لاَتَضْرِبَانِ		لاَتَضْرِبَانِ	لاَيَضْرِبَانِ
	لاَتَضْرِبْنَ	لاَتَضْرِبُونَ	لاَيَضْرِبْنَ	لاَيَضْرِبُونَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Нафий феъли мажҳулининг сарфи(урилмаяпти, урилмайди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لاَأُضْرَبُ	لاَتُضْرَبِينَ	لاَتُضْرَبُ	لاَتُضْرَبُ	لاَيُضْرَبُ
لاَنُضْرَبُ	لاَتُضْرَبَانِ		لاَتُضْرَبَانِ	لاَيُضْرَبَانِ
	لاَتُضْرَبْنَ	لاَتُضْرَبُونَ	لاَيُضْرَبْنَ	لاَيُضْرَبُونَ

لَنْ билан манфий бўлган музореъ маълуми (насб ҳолида)

(ҳеч урмайди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَنْ أَضْرِبَ	لَنْ تَضْرِبِي	لَنْ تَضْرِبَ	لَنْ تَضْرِبَ	لَنْ يَضْرِبَ
لَنْ نَضْرِبَ	لَنْ تَضْرِبَا		لَنْ تَضْرِبَا	لَنْ يَضْرِبَا
	لَنْ تَضْرِبْنَ	لَنْ تَضْرِبُوا	لَنْ يَضْرِبْنَ	لَنْ يَضْرِبُوا

لَنْ билан манфий бўлган музореъ мажҳули

(ҳеч урилмайди)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَنْ أُضْرَبَ	لَنْ تُضْرَبِي	لَنْ تُضْرَبَ	لَنْ تُضْرَبَ	لَنْ يُضْرَبَ
لَنْ نُضْرَبَ	لَنْ تُضْرَبَا		لَنْ تُضْرَبَا	لَنْ يُضْرَبَا
	لَنْ تُضْرَبْنَ	لَنْ تُضْرَبُوا	لَنْ يُضْرَبْنَ	لَنْ يُضْرَبُوا

Жаҳд феъли маълумининг сарфи (жазм ҳолида)

(урмади)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَمْ أَضْرِبْ	لَمْ تَضْرِبِي	لَمْ تَضْرِبْ	لَمْ تَضْرِبْ	لَمْ يَضْرِبْ
لَمْ نَضْرِبْ	لَمْ تَضْرِبَا		لَمْ تَضْرِبَا	لَمْ يَضْرِبَا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	لَمْ تَضْرِبْنَ	لَمْ تَضْرِبُوا	لَمْ يَضْرِبْنَ	لَمْ يَضْرِبُوا

Жаҳд феъли мажҳулининг сарфи (уриндмади)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لَمْ أُضْرَبْ	لَمْ تُضْرَبِي	لَمْ تُضْرَبْ	لَمْ تُضْرَبْ	لَمْ يُضْرَبْ
لَمْ نُضْرَبْ	لَمْ تُضْرَبَا		لَمْ تُضْرَبَا	لَمْ يُضْرَبَا
	لَمْ تُضْرَبْنَ	لَمْ تُضْرَبُوا	لَمْ يُضْرَبْنَ	لَمْ يُضْرَبُوا

Амр феъли маълумининг сарфи (жазм ҳолида)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لِأَضْرِبْ	اِضْرِبِي	اِضْرِبْ	لِتَضْرِبْ	لِيَضْرِبْ
لِنَضْرِبْ	اِضْرِبَا		لِتَضْرِبَا	لِيَضْرِبَا
	لِيَضْرِبْنَ	اِضْرِبُوا	اِضْرِبْنَ	لِيَضْرِبُوا

Амр феъли мажҳулининг сарфи

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لِأُضْرَبَ	لِتُضْرَبِي	لِتُضْرَبْ	لِتُضْرَبْ	لِيُضْرَبْ
لِنُضْرَبْ	لِتُضْرَبَا		لِتُضْرَبَا	لِيُضْرَبَا
	لِتُضْرَبْنَ	لِتُضْرَبُوا	لِيُضْرَبْنَ	لِيُضْرَبُوا

Наҳий феъли маълумининг сарфи (жазм ҳолида)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لاأَضْرِبْ	لاتَضْرِبِي	لاتَضْرِبْ	لاتَضْرِبْ	لايَضْرِبْ
لانَضْرِبْ	لاتَضْرِبَا		لاتَضْرِبَا	لايَضْرِبَا
	لاتَضْرِبْنَ	لاتَضْرِبُوا	لايَضْرِبْنَ	لايَضْرِبُوا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Наҳий феъли мажҳулининг сарфи (жазм ҳолида)

Мутакалим	Мухотаб		Ғоиб	
لاأُضْرَبْ	لاتُضْرَبِي	لاتُضْرَبْ	لاتُضْرَبْ	لايُضْرَبْ
لانُضْرَبْ	لاتُضْرَبَا		لاتُضْرَبَا	لايُضْرَبَا
	لاتُضْرَبْنَ	لاتُضْرَبُوا	لايُضْرَبْنَ	لايُضْرَبُوا

Хулоса. Музореъ феъли ва لا билан бўлган нафий феъли рафъ ҳолатида бўлиши керак. لَنْ билан манфий бўлган музореъ насб ҳолатида тусланади. Феъли жаҳд, амр ва наҳий феъли жазм ҳолатида бўлади.

Эслатма: нафий феъли билан наҳий феъли ўртасидаги фарқ шундан иборатки, нафий феъли لا дан кейин келиб, рафъ ҳолатида бўлса, наҳий феъли لا дан кейин келиб, жазм ҳолатида бўлади. Нафийдаги لا нафий لا си, деб наҳийдаги لا наҳий لا си, деб аталади.

Нафий لا си феъли музореъ охирига ҳеч қандай ўзгариш киритмайди. Наҳий لا си эса музореъни жазм ҳолатига келтиради.

қайтмайсан – لاتَرْجِعُ

қайтма - لاتَرْجِعْ

айтмайсизлар –لاتَقُولُونَ

айтманглар – لاتَقُولُوا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Икки савол

1. Маълум билан мажҳул феъллар ўртасида насб ва жазм бўлиш кайфиятларида фарқ борми?

2. Насб билан жазм ҳолати қайси сийғаларда фарқсиз? Рафъ, насб ва жазм ҳолатларида қайси сийғада ўзгармай тураверади?

27-машқ. Қуйидаги феълларни етти хил туслаб, маъноларини айтинг.

қутқармоқ – إِنْقَاذٌ ўрганмоқ – تُعَلُّمٌ

Ўн иккинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّانِيْ عَشَرَ

Ўзгариш сабаблари

Исм ва феъл белгиланган вазнларга ўзгаришсиз мос келиши учун унда иллат ҳарфлари икки бир хил ҳарф ва ҳамзалар бўлмаслиги керак. و ва ي иллат ҳарфлари бўлгани учун замма ва касра каби оғир ҳаракатларни кўтара олмайди ва иллатли бўлгани учун кўп жойларда олиб ташланади ёки бири бошқасига (кўпинча ا га) алмашади.

Ҳаракатли бир хил икки ҳарф калимада бир ўринда бўлиши, сўзловчининг тилига ноқулай бўлгани ва тингловчининг қулоғига ёқимсиз эшитилгани учун кўпинча кириштирилади.

Бўғиз ҳарфлардан бўлган ҳамза талаффузда иллат ҳарфларга яқин тургани учун маҳмузлар баъзи ўринларда ўз вазнига мувофиқ бўла олмайди. Қабул қилинган муайян вазнларга солимдан бошқа турдаги калималарнинг баъзи ўринларда мувофиқ бўла олмаслигига асосан тўрт хил ўзгариш сабаб бўлади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

1. Идғом (кириштириш) فعَل = مَدَّ ← مَدَدَ каби;

2. Қалб (алмаштириш) فعَلَ = قَالَ ← قَوَلَ каби;

3. Таскин (сокин қилиш) يَفْعلُ = يَرْمِى ← يَرْمِيُ каби;

4. Ҳазф (олиб ташлаш) يَفْعِلُ = يَعِدُ ← يَوْعِدُ каби.

Идғом

Икки бир хил ҳарф бир ўринда келса, уларни кириштириш учун иккинчиси ҳаракатли бўлиши шарт. Икки бир хил ҳарфнинг биринчиси эса:

(1غ) Олдидаги ҳарф ҳам ҳаракатли бўлса, биринчининг ҳаракатини бевосита ташлаб, иккинчига кириштирилади.

فَعَلَ=فَرَرَ← فَرْرَ← فَرَّ ، فَعِلَ=مَلِلَ← مَلْلَ← مَلَّ

فُعُلَ=حُبُبَ← حَبْبَ← حَبَّ، اِفْتَعَلَ=اِعْتَزَزَ← اِعْتَزْزَ← اِعْتَزَّ

Биринчисининг олдидаги ҳарф ا ёки و бўлганида ҳам шу усул билан идғом қилинади.

فَاعَلَ=حَابَبَ← حَابَّ فُوعِلَ=حُوبِبَ← حُوبَّ

تَفَاعَلَ=تَصَامَمَ← تَصَامَّ، تُفُوعِلَ=تُصُومِمَ← تُصُومَّ

(2غ) Икки бир хил ҳарфнинг биринчиси сукунли бўлса, биринчининг ҳаракати унга кўчирилади, кейин ҳаракатсиз бўлиб қолган биринчи иккинчига идғом қилинади:

يَفْعِلُ=يَفْرِرُ← يَفْرِرُ← يَفِرُّ ، يَفْعُلُ=يَرْدُدُ← يَرْدُدُ← يَرُدُّ

أَفْعَلَ=أَحْبَبَ← أَحْبَبَ← أَحَبَّ، يُفْعِلُ=يُحْبِبُ← يُحْبِبُ← يُحِبُّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

رَدَّ – *қайтармоқ* феълининг тусланиши

Мозий маълуми

1 غ رَدَّ	1 غ رَدَّتْ	رَدَدْتَ	رَدَدْتِ	رَدَدْتُ
1 غ رَدَّا	1 غ رَدَّتَا	رَدَدْتُمَا		رَدَدْنَا
1 غ رَدُّوا	رَدَدْنَ	رَدَدْتُمْ	رَدَدْتُنَّ	

Мозий мажҳули

1 غ رُدَّ	1 غ رُدَّتْ	رُدِدْتَ	رُدِدْتِ	رُدِدْتُ
1 غ رُدَّا	1 غ رُدَّتَا	رُدِدْتُمَا		رُدِدْنَا
1 غ رُدُّوا	رُدِدْنَ	رُدِدْتُمْ	رُدِدْتُنَّ	

Музореъ маълуми

2 غ يَرُدُّ	2 غ تَرُدُّ	2 غ تَرُدُّ	2 غ تَرُدِّينَ	2 غ أَرُدُّ
2 غ يَرُدَّانِ	2 غ تَرُدَّانِ	2 غ تَرُدَّانِ		2 غ نَرُدُّ
2 غ يَرُدُّونَ	يَرْدُدنَ	2 غ تَرُدُّونَ	تَرْدُدْنَ	

Музореъ мажҳули

2 غ يُرَدُّ	2 غ تُرَدُّ	2 غ تُرَدُّ	2 غ تُرَدِّينَ	2 غ أُرَدُّ
2 غ يُرَدَّانِ	2 غ تُرَدَّانِ	2 غ تُرَدَّانِ		2 غ نُرَدُّ
2 غ يُرَدُّونَ	يُرْدَدْنَ	2 غ تُرَدُّونَ	تُرْدَدْنَ	

Амр маълуми

2 غ لِيَرُدَّ	2 غ لِتَرُدَّ	2 غ اُرْدُدْ–رُدَّ	2 غ رُدِّي	2 غ لأَرُدَّ
2 غ لِيَرُدَّا	2 غ لِتَرُدَّا	2 غ رُدَّا		2 غ لِنَرُدَّ
2 غ لِيَرُدُّوا	لِيَرْدُدْنَ	2 غ رُدُّوا	اُرْدُدْنَ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Амр мажҳули

2 غ لِيُرَدَّ	2 غ لِتُرَدَّ	2 غ لِتُرَدِّي	2 غ لِأُرَدَّ	
2 غ لِيُرَدَّا	2 غ لِتُرَدَّا	2 غ لِتُرَدَّا		2 غ لِتُرَدَّ
2 غ لِيُرَدُّوا	لِيُرْدَدْنَ	2 غ لِتُرَدُّوا	لِتُرْدَدْنَ	

Эслатма: сулосий мужарраднинг ع и касрали биринчи бобида лозим (ўтимсиз) музоъафлар, ع и заммали иккинчи бобида мутаъаддий (ўтимли) музоъафлар келади.

28-машқ. Қуйидаги музоъаф феълларни мозий, музореъ ва амрда тусланг. Ҳамда идғомнинг қайси қонунига биноан асли вазнидан ўзгартирилганини топинг.

زَلَّ–يَزِلُّ–زَلَلٌ ← اِزْلَلْ= زِلَّ–тойилмоқ

مَسَّ–يَمَسُّ–مَسَاسٌ ← اِمْسَسْ=مَسِّ–ушламоқ

مَدَّ–يُمِدُّ –امْدَادٌ ← أَمْدِدْ–ёрдам бермоқ

شْتَدَّ–يَشْتَدُّ– اشْتِدَادٌ ← اشْتَدِدْ=اشْتَدَّ – қаттиқлашмоқ

29-машқ. Қуйидаги музоъафларнинг боби ва сийғасини топинг.

شَكَكْتُ فِي أَمْرِهِ. أَقُصُّ الْقِصَّةَ. تَعُدُّ النُّجُومَ. ظُنَّ بِالنَّاسِ خَيْرًا. مَنْ دَقَّ الْبَابَ ؟ يَحِلُّ لِلْمُؤْمِنِ تَعَلُّمُ كُلِّ عِلْمٍ. لايَضِلُّ ذُو الْعِلْمِ أَبَدًا. سَافِرُوا تَصِحُّوا وتَمْتَعُوا. لايَمَسُّهُ إلاَّ الْمُطَهَّرُونَ. انْسَدَّ بَابُ الْحِيلَةِ. أُحِبُّ الْعُلَمَاءَ جِدًّا. يُسْتَحَبُّ الدُّعَاءُ بَعْدَ الأَكْلِ. لاتَسُبُّوا أَحَدًا. اَلنِّسَاءُ يَمْرُرْنَ. لاتُشَادُّوا فِي الدِّينِ. اَلْحِصَانُ يَجُرُّ الْمَرْكَبَ. لاتُمَلِّي مِنْ قِرَاءَةِ دُرُوسِكِ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Икки бир хил ҳарфларни идғом қилиш учун иккинчиси албатта ҳаракатли бўлиш шарт, деб ўтдик. Чунки иккинчиси сокин бўлса, биринчиси унга кириштириш учун сокин қилинганда икки сокиннинг бир жойда бўлиб қолишига тўғри келади. Бу эса араб тилида асло мумкин эмас, шунинг учун мозийда رَدَدْنَا، رَدَدْنَ ва музореъда تَرْدُدْنَ، يَرْدُدْنَ лар идғом қилинмайди. Музоъаф бўлмаган феълларда ҳам икки бир хил ҳарф бевосита бир жойда келиб, иккинчиси ҳаракатли бўлса, албатта идғом қилинади. Масалан, сулосий мазиднинг ифъилол ва ифъийлол бобларида рубоъий мазиднинг ифъилол бобида идғом қонунларига мувофиқ ўзгариш бўлади.

اِفْعَلَلَ ← اِفْعَلَّ = اِحْمَرَرَ ← اِحْمَرَّ (саҳиҳ حَمُرَ дан)

اِفْعَالَلَ ← اِفْعَالَّ = اِسْوَادَدَ ← اِسْوَادَّ (ажваф سود дан)

اِفْعَلْلَلَ ← اِفْعَلَلَّ = اِقْشَعْرَرَ ← اِقْشَعَرَّ (саҳиҳ قَشْعَرَ дан)

Ифъилол бобидан саҳиҳ

اِحْمِرَارٌ – *қизармоқ* феъли

Мозий

1غ اِحْمَرَّ	1غ اِحْمَرَّتْ	اِحْمَرَرْتَ	اِحْمَرَرْتِ	اِحْمَرَرْتُ
1غ اِحْمَرَّا	1غ اِحْمَرَّتَا	اِحْمَرَرْتُمَا		اِحْمَرَرْنَا
1غ اِحْمَرُّوا	اِحْمَرَرْنَ	اِحْمَرَرْتُمْ	اِحْمَرَرْتُنَّ	

Музореъ

1غ يَحْمَرُّ	1غ تَحْمَرُّ	1غ تَحْمَرُّ	1غ تَحْمَرِّينَ	1غ أَحْمَرُّ
1غ يَحْمَرَّانِ	1غ تَحْمَرَّانِ	1غ تَحْمَرَّانِ		1غ نَحْمَرُّ
1غ يَحْمَرُّونَ	يَحْمَرِرْنَ	1غ تَحْمَرُّونَ	تَحْمَرِرْنَ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Амр

1غ لِيَحْمَرَّ	1غ لِتَحْمَرَّ	1غ اِحْمَرِرْ= اِحْمَرَّ	1غ اِحْمَرِّي	1غ لِأَحْمَرَّ
1غ لِيَحْمَرَّا	1غ لِتَحْمَرَّا	1غ اِحْمَرَّا		1غ لِنَحْمَرَّ
1غ لِيَحْمَرُّوا	لِيَحْمَرِرْنَ	1غ اِحْمَرُّوا	اِحْمَرِرْنَ	

Хулоса. Идғом қилиш баъзи бир жойда вожиб, баъзи бир ўринларда ножоиз ва баъзи ҳолларда жоиз бўлади.

1. Бир хил икки ҳарфнинг иккинчиси ҳаракатли бўлса – вожиб: فَرَرَ ← فَرَّ

2. Аслий ўзгармас сукун бўлса – ножоиз: فَعَلْنَ = فَرَرْنَ

3. Оризий сукун, яъни жазм ҳолатида пайдо бўлган сукун бўлса, беш сийғада يَفْعُلُ бобида тўрт важҳ жоиз:

1) идғом қилмаслик; لَمْ يَرْدُدْ

2) идғом қилиб, замма; لَمْ يَرُدُّ

3) идғом фатҳа қилиб; لَمْ يَرُدَّ

4) идғом касра билан айтиш. لَمْ يَرُدِّ

Бошқа бобларда ва يَفْعُلُ нинг мажҳулида ҳам фақат уч важҳ заммадан бошқаси жоиз.

لَمْ تَفْرِرْ = لَمْ تَفِرَّ. لَمْ يُرْدَدْ = لَمْ يُرَدَّ

Сулосий мазиднинг тафъил ва тафаъъул бобларида музоъафлар идғом қонунига мувофиқ бўлмагани учун саҳиҳдан фарқсиз тусланади: جَدَّدَ – يُجَدِّدُ – جَدِّدْ каби. Шунингдек, рубоъий музоъафларда ҳам икки бир хил ҳарф

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ўртасида бошқа ҳарф бўлгани учун идғом қилиб бўлмайди:

صَرْصَرَ – يُصَرْصِرُ – صَرْصِرْ

30-машқ. Қуйидаги феълларни мозий, музореъ ва амрларда тусланг.

اِسْتَحَبَّ، اِطْمَأَنَّ. طَقْطَقَ، اِبْيَاضَّ

31-машқ. Қуйидаги сўзлардан нотўғрисини тўғрилаб ёзинг.

أَعُدُّ، أَكْبِبُ، أَظْنُنُ، اِسْتَعَدُّوا، يَنْدِدُ، يَوْدُدْنَ، مَدَدْنَا، قَرَرَتْ، أَلَبَّ، تَرَفْرِفُ، تَعَزَّزْنَ، يَجْرُرُونَ، تَعْضَضِينَ، اِشْمَأْزَزْتُمْ، جَدَدَ، اِسْوَدَدْتَ، أَعْدِدْ.

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

1. قَطِطَ شَعْرُهُ – *сочи қалинлашди*, ضَبَبَتِ الْبَلَدُ – *шаҳарни булут босди* каби саноқли бир неча феъллар идғом қонунига сабабсиз хилоф равишда айтилади.

2. Бошқа маънодаги сўзларга ўхшаб қолиб илтибос бўлмаслиги учун идғом қилинмаган калималар ҳам кўп.

учқун - شَرَرٌ ёмон – شَرٌّ йўл – جُدُدٌ

қудуқ – جُدٌّ киндик – سُرٌّ

шодлик – سُرُرٌ хароба – طَلَلٌ ёмғир - طَلٌّ

3. Рубоъийларга мулҳақ (илова) қилиш учун калиманинг ل и бўлган ҳарфдан яна битта орттирилган бўлса, идғом қонунига тўла мувофиқ бўлса ҳам, рубоъийга ҳамвазнлиги йўқолмаслиги учун идғом қилинмайди. Масалан, دَحْرَجَ شَمَلَ га мулҳақ қилинганида شَمْلَلَ бўйича қолади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

4. Музоъафларнинг идғом қилинмайдиган сийғаларида баъзан икки бир хил ҳарфлардан бирининг ҳазф қилиниши ҳам учраб туради:

бўлдим, эди - ظَلَلْتُ = ظَلْتُ ушладим - مَسَسْتُ = مَسْتُ

5. Музоъафларнинг бир хил ҳарфларидан иккинчисини ى га алмаштириш ҳам мумкин:

ҳис қилдим - أَحْسَسْتُ = أَحْسَيْتُ

эздирдим - أَمْلَلْتُ = أَمْلَيْتُ

ҳожи - اَلْحَاجُّ = اَلْحَاجِي

гумон қилмоқ - اَلتَّظَنُّ = اَلتَّظَنِّي

Ўн учинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّالِثُ عَشَرَ

Таскин қонунлари

(س1) Ҳаракатли ҳарфдан кейин келган و ва ي га замма ва касра ҳаракатлари оғир бўлгани учун сокин қилинади: يَرْمِيُ← يَرْمِيْ ، يَدْعُوُ← يَدْعُوْ

(س2) Сукунли ҳарфдан кейин келган иллат ҳарфининг ҳаракати олдига кўчирилади:

يَبْيِعُ← يَبْيِعُ، يَقْوُلُ← يَقُوْلُ، يُرْيِبُ← يُرْيِبُ

(س3) Иллат ҳарфнинг ҳаракати олдидаги соғ ҳарфнинг ҳаракатидан бошқача бўлса, кўпинча олдига кўчирилади: اُخْتُيِرَ← اُخْتِيْرَ، بُيِعَ← بِيْعَ ، هُيِبَ← هِيْبَ

و лик ажваф قُوِلَ ва خُوِفَ кабиларда қалбнинг тўртинчи қонунига кўра сокин و олди касрали бўлиб қолгани учун ى га алмаштирилади:

خُوِفَ← خِوْفَ← خِيْفَ

قُوِلَ← قِوْلَ← قِيْلَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қалб қонунлари

Иллат ҳарфлари кўпинча бири бошқасига алмашиб кела-ди.

(ل1) و ёки ي ҳарфлари қандай ҳаракат бўлишидан қатъий назар ҳаракатли бўлиб, унинг олдидаги ҳарф фатҳали бўлса, ا га қалб қилинади:

قَوَلَ← قَالَ هَيِبَ← هَابَ طَوُلَ← طَالَ رَمَيَ← رَمَي

رَقَّيَ← رَقَّي أَعْطَيَ← أَعْطَي يَخْشَيُ← يَخْشَي دَعَوَ← دَعَا

(ل2) Иллат ҳарфининг олдидаги соғ ҳарф сукунли бўлса, иллат ҳарфининг ҳаракати кўчирилади-да, ўзини кўчирилган ҳаракатга мос бўлган ҳарфга қалб қилинади:

يَهْيَبُ← يَهَيْبُ← يَهَابُ يَخْوَفُ← يَخَوْفُ← يَخَافُ

Музореъ мажҳулида:

يُقْوَلُ← يُقَوْلُ← يُقَالُ يُبْيَعُ← يُبَيْعُ← يُبَا عُ

يُقْوِمُ← يُقِوْمُ← يُقِيمُ أَقْوَمَ← أَقَوْمَ← أَقَامَ

(ل3) ا ва сокин ي нинг олдидаги ҳарф заммали бўлса, و га қалб қилинади:

فَاعَلَ ва تَفَاعَلَ нинг мажҳулида:

فَاعَلَ← فُاعِلَ← فُوْعِلَ، تَفَاعَلَ← تُفُاعِلَ← تُفُوْعِلَ

يَفْعَلُ = يُيْسَرُ← يُوْسَرُ ي лик мисоллар музореъ мажҳулида:

6 – боб амри اُيْسُرْ← اُوْسُرْ

Ифъол боби мозий мажҳули أُيْقِظَ← أُوْقِظَ музореъ: يُيْقَظُ← يُوقَظُ

(ل4) Олдидаги ҳарф касрали бўлган сокин ي ва و га қалб қилинади. و лик мисол 4-боб амрида: اِوْجَلْ← اِيْجَلْ, ифъол боби масдари: إِيْجَادٌ← إِوْجَادٌ

10-боб масдари: اِسْتِيْجَابٌ← اِسْتِوْجَابٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

(ل5) Калиманинг ل и бўлган و олди касрали бўлса, ى га алмашади. حَظَوَ←حَظِيَ رَضوَ ←رَضِيَ

мозий мажҳули دُعِوَ ←دُعِيَ

(ل6) Калиманинг тўртинчи ёки ундан кейинги ҳарфи бўлган و олди заммали бўлмаса, ى га қалб қилинади:

يَرْضُوَان ←يَرْضَيَان

Музореъ мажҳулида: يُدْعَوَان←يُدْعَيَان

Кўпинча шу қонунга кўра و ى га алмашганидан кейин биринчи қонунга кўра ى ا га қалб қилинади: Музореъ мажҳулида: يُدْعَوُ← يُدْعَيُ← يُدْعَي

Мазидларда: رَقَّوَ← رَقَّيَ← رَقِّي،

اسْتَجْلَوَ← اسْتَجْلَيَ← اسْتَجْلِي،

اِرْعَوَوَ← اِرْعَوَيَ← اِرْعَوَي

(ل7) Зоида ا дан бевосита кейин келган و ва ҳамзага қалб қилинади:

إِفْعَالٌ= إِرْضَاوٌ ← إِرْضَاءٌ

اِفْتِعَالٌ = اِخْتِفَاوٌ ← اِخْتِفَاءٌ

(ل 8) Калиманинг охирида و ва ى бўлиб, биринчиси сокин бўлса, و ни ى га қалб қилиб, икки ى бир-бирига идғом қилинади:

мурда - فَيْعِلٌ = مَيْوِتٌ← مَيِّتٌ

ўрамоқ - فَعْلٌ = طَوْيٌ←طَيٌّ

юқори - فَعِيْلٌ = عَلِيْوٌ← عَلِيٌّ

қурилиш - مَفْعُولٌ = مَبْنُوْيٌ← مَبْنِيٌّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ـُو ـِى га алишгандан кейин و олдидаги замма ҳам касрага алмаштирилади:

مُعَلِّمُونَ+ ي←مُعَلِّمُوْيَ← مُعَلِّمُيَّ← مُعَلِّمِيَّ

ўқитувчиларим

32-машқ. Қуйидаги сўзлардан ўзгаришларни тушунтириб беринг.

يَبْرِيُ ← يَبْرِي ،اخْتَيَرَ← اخْتَارَ ، دُعِوْنَا ← دُعِيْنَا ، نَوَيَ ← نَوَى

إِلْقَايٌ ← إِلْقَاءٌ ، بُارِكَ ← بُورِكَ ، إِوْهَامٌ ← إِيْهَامٌ ، يَنْقِيسُ ← يَنْقَاسُ ، انْتَقِيَ ← انْتَقَي، يُيْقِنُ ← يُوقِنُ، مَعْنُوْيٌ ← مَعْنِيٌّ ،

يُجْوِبُ ← يُجِيْبُ ، يَوْوُمُ ← يَوُوْمُ

33–машқ. Ушбу сўзлардан хатоларини тўғрилаб ёзинг.

اسْتَعْوَنَ، عَيَشْتُ، وَقَيَ، رُخِوَ، وَلِيَ، أُيْقِظْ، يَنْيَلُ، اسْتِوْدَاعٌ، زَارَتْ، يُخْوِفُ، شَوْيٌ، يَرْجُوُ، أَسْتَفِيدُ، إِدْنَاوٌ، يَحْتَوِطُ، يَسْتَرْخِوُ، اِوْضَرْ، أَطْوَلَ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Ҳамзалиларда қалб

(ل9) Сукунли ҳамза олдидаги ҳаракатга мос иллат ҳарфига қалб қилиниши мумкин:

سُؤْرٌ← سُوْرٌ، بِئْرٌ← بِيرٌ، رَأْسٌ← رَاسٌ

(ل10) Агар икки ҳамза бир жойда бўлиб, иккинчиси сукунли бўлса, биринчининг ҳаракатига мос бўлган иллат ҳарфга қалб қилинади:

إِئْمَانٌ← إِيْمَانٌ мажҳули ← أُءْمِنَ← أُوْمِنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

масдари ← آمَنَ ← أءمَنَ

أُؤْكُلُ ← آكُلُ ← أُءْكُلْ ← اُوْكُلْ امри

أَءْذَنُ ← آذَنُ ← ائْذَنْ ← ايْذَنْ امри

Эслатма: أَكَلَ أَمَرَ ва أَخَذَ каби кўп истеъмол қилинадиган феъллар амрида اُوْخُذْ اُوْمُرْ ва اُوْكُلْ каби чўзиқ ибора ноқулай бўлгани учун енгиллатиб خُذْ كُلْ ва مُرْ суратида айтилади, лекин «орзу қилмоқ» маъносидаги أَمَلَ каби кам қўлланадиган феъллар амрида ҳамзалар олиб ташланмай, أُوْمُلْ ёки أُؤْمُلْ каби айтилаверади.

أَمْرٌ – *буюрмоқ* феъли

Музореъ маълуми

آمُرُ ل10	تَأْمِرِينَ	تَأْمُرُ	تَأْمُرُ	يَأْمُرُ
نَأْمُرُ	تَأْمُرَانِ		تَأْمُرَانِ	يَأْمُرَانِ
	تَأْمُرْنَ	تَأْمُرُونَ	يَأْمُرْنَ	يَأْمُرُونَ

Музореъ мажҳули

اُوْمَرُ ل10	تُؤْمَرِينَ	تُؤْمَرُ	تُؤْمَرُ	يُؤْمَرُ
نُؤْمَرُ	تُؤْمَرَانِ		تُؤْمَرَانِ	يُؤْمَرَانِ
	تُؤْمَرْنَ	تُؤْمَرُونَ	يُؤْمَرْنَ	يُؤْمَرُونَ

Амр

لآمُرْ ل10	مُرِيْ	اُوْمُرْ مُرْ	لِتَأْمُرْ	لِيَأْمُرْ
لِنَأْمُرْ	مُرَا		لِتَأْمُرَا	لِيَأْمُرَا
	مُرْنَ	مُرُوا	لِيَأْمُرْنَ	لِيَأْمُرُوا

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

34-машқ. Қуйидаги феълларни мозий, музореъ ва амрларда тусланг.

яқинлашмоқ – أَزَفَ– أَزَفٌ асир олмоқ– أَسَرَ – أَسْرٌ

жазоламоқ – آخَذَ– يُؤَاخِذُ– مُؤَاخَذَةٌ танламоқ – آثَرَ – يُؤْثِرُ – إِيْثَارٌ

35-машқ. Қуйидаги мисолларда қалб қонунларини қўлланг.

يُدْوَمُ، جِيَأَ، أَءْدَبَ، كَسَرَ، أُعْطِوَ، إِوْرَادٌ، أَءْلَفُ، يَنْوَمُ، يَسْعَيُ، اِسْتَيْقَنَ، دُاوِيَ، مِوْزَانٌ، نَسْتَعْوِنُ، اِسْتَعْوَنَ، مَرْعُوْيٌ، يُذْوِقُ، أَذْوَقَ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Бир неча калималар бошқа маънодаги сўзларга ўхшаб қолмаслиги учун бесабаб қалб қонунига номувофиқ истеъмол қилинади:

Феъллардан: бир кўзли бўлди - عَوِرَ; қўлма-қўл қилди – اِعْتَوَرَ; эгаллаб олди –اِسْتَحْوَذَ ; дод солди– أَعْوَلَ. Исмлардан: قَوَّمَ нинг масдари تَقْوِيْمٌ ، عَيْنٌ нинг жамъи أَعْيُنٌ ва бошқалар.

Рубоъийга мулҳақ қилиш учун و қўшилган сўзлар. Феъллардан جَهْوَرَ ва تَرَهْوَكَ, исмлардан جَدْوَلٌ (حَعْفَرٌ га мулҳақ).

3. Исми тафзил ва أَفْعَلُ сифатларда ажваф: أَدْوَمُ، أَقْوَمُ، أَبْيَضُ، أَسْوَدُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ун тўртинчи дарс

اَلدَّرْسُ الرَّابِعُ عَشَرَ

Ҳазф

(ف1) Сокин иллат ҳарфидан кейин бошқа сукунли ҳарф бўлса, икки сокинни бир жойда айтиш фасоҳатли араб тилида мақбул бўлмагани учун иллат ҳарф ҳазф қилинади:

يَفْعَلُ= يَبْيِعُ← يَبْيِعْ← لَمْ يَبِيْعْ← لَمْ يَبِعْ

يَفْعُلُ= يَقْوُلُ← يَقُوْلُ← لَمْ يَقُوْلْ← لَمْ يَقُلْ

يَفْعَلُ= يَخْوَفُ← يَخَافُ← لَمْ يَخَافْ← لَمْ يَخَفْ

يَفْعَلْنَ= يَخْوَفْنَ← يَخَافْنَ← يَخَفْنَ

(ف 2) Қалбнинг биринчи қонунига кўра, ҳаракатли و ва ى лар ا га алмашганда баъзи сўзларда ундан кейинги ҳарф ҳам сукунли бўлмагани учун икки сокин бир жойда бўлиб қолишига тўғри келади. Шу сабабли иллат ҳарф ҳазф қилинади:

فَعَلْتُ= بَيَعْتُ← بَاعْتُ← بَعْتُ←

قَوَلْتُ← قَالْتُ← قَلْتُ

Ҳазф бўлган ҳарфнинг و ёки ى эканлигига аломат бўлсин учун ى лик ажвафларда ف касра билан, و лик ажвафларда замма билан айтилади.

← بَعْتُ← بِعْتُ.

← قُلْتُ← قُلْتُ

(ف3) Иллат ҳарфининг ҳаракати олдидаги соғ ҳарф ҳаракатидан бошқача бўлса, иллат ҳарф ҳаракати соғ ҳарфга

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

кучирилади: (س3). Ундан кейинги ҳарф ҳам сукунли бўлса, иллат ҳарф ҳазф қилинади:

فَعِلْتُ= هَيِبْتُ← هَيِبْتُ← هِبْتُ

خَوِفْتُ← خَوِفْتُ← خِفْتُ

فَعُلْتُ= طَوُلْتُ← طُوْلْتُ← طُلْتُ

(ف4) Иллат ҳарф олдидаги соғ ҳарф иккови ҳам каср али ёки заммали бўлса, иллат ҳарф ҳаракатини ташлаб, ўзидан кейинги сокинга тўқнашгани учун ҳазф қилинади:

تَفْعِلِيْنَ= تَرْمِيِيْنَ← تَرْمِيْيْنَ← تَرْمِيْنَ

تَفْعُلُوْنَ= تَدْعُوُوْنَ← تَدْعُوْوْنَ← تَدْعُوْنَ

(ف5) و лик мисолларда ҳарфи музораъатдан кейин либ, ҳақиқий каср ёки аслида каср бўлган фатҳага лиққан ِ ҳазф қилинади.

يَفْعَلُ= يَوْضَعُ← يَضَعُ= يَعَلُ يَفْعِلُ= يَوْعِدُ← يَعِدُ= يَعِلُ

وَعْدٌ – ***ваъда бермоқ*** феълининг тусланиши

Мозийнинг маълум ва мажҳулида аслий вазнга мувофиқ тусланади.

وُعِدَ... وَعَدَ...

Музореъ маълуми

ف5 أَعِدُ	ف5 تَعِدِينَ	ف5 تَعِدُ	ف5 تَعِدُ	ف5 يَعِدُ
ف5 نَعِدُ	ف5 تَعِدَانِ		ف5 تَعِدَانِ	ف5 يَعِدَانِ
	ف5 تَعِدْنَ	ف5 تَعِدُونَ	ف5 يَعِدْنَ	ف5 يَعِدُونَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Музореъ мажҳули ҳам саҳиҳдан фарқсиз тусланади: أُوْعَدُ. يُوْعَدُ

Амр

ف5 لِيَعِدْ	ف5 لِتَعِدْ	ف5 عِدْ	ف5 عدي	ف5 لِأَعِدْ
ف5 لِيَعِدَا	ف5 لِتَعِدَا	ف5 عِدَا		ف5 لِنَعِدْ
ف5 لِيَعِدُوا	ف5 لِيَعِدْنَ	ف5 عِدُوا	ف5 عِدْنَ	

وَجَلٌ وَجِلَ– يَوْجَلُ –*қўрқмоқ* феълининг тусланиши

و ҳазф қилинмайдиган бу хил мисоллар мозий ва музореъда аслий вазнидан ўзгаришсиз тусланади, фақат амрида қалбнинг 4 - қонунига кўра **و** га **ى** алмашади.

اِيْجَلْ اِيْجَلَا اِيْجَلُوا اِيْجَلِي اِيْجَلَا اِيْجَلْنَ

ى лик мисол يَسْرٌ – ***тақсимламоқ*** феъли.

Мозийнинг маълум ва мажҳули ва музореънинг маълумида саҳиҳдан фарқсиз, музореънинг мажҳулида эса қалбнинг 3 - қонунига кўра ى олди замма бўлгани учун و га алмашади.

ل3 يُوْسَرُ	ل3 تُوْسَرُ	ل3 تُوْسَرُ	ل3 تُوْسَرِيْنَ	ل3 أُوْسَرُ
ل3 يُوْسَرَانِ	ل3 تُوْسَرَانِ	ل3 تُوْسَرَانِ		ل3 نُوْسَرُ
ل3 يُوْسَرُوْنَ	ل3 يُوْسَرْنَ	ل3 تُوْسَرُوْنَ	ل3تُوْسَرْنَ	

يَقْعُلُ бобидан бўлган **ى** лик мисол музореънинг мажҳули ва амрида қонунга мувофиқ ўзгаради:

يَقُظ– يَيْقُظُ дан: اُوْقُظْ، اُوْقَظَا، اُوْقُظُوا، اُوْقُظِي، اُوْقَظَا، اُوْقُظْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Эслатма: баъзи ى лик мисоллар музореъсида و лик мисолларга ўхшатиб калиманинг ف си ҳазф қилинган:

يَدَيْ – يَدِيْ . يَرِعَ – يَرَعُ , қўлига дард тегди – қўрқоқ бўлди

36-машқ. Қуйидаги калималарда ҳазфнинг қайси қонунини қўлланилганини айтиб беринг:

يَوْزِنُ ← يَزِنُ ، يُرْوِدْنَ ← يُرِدْنَ ، يَصْيِدْنَ ← يَصِدْنَ ، يَخْشَوُونَ ← يَخْشَوْنَ

تَنْجُوِيْنَ ← تَنْجِيْنَ ، أُصْيِبْنَا ← أُصِبْنَا ، نَيِلْتُ ← نِلْتُ ، شَيِاْتُ ← شِئْتُ

37-машқ. Қуйидаги сўзларни тўғрилаб ёзинг.

أَرْوُمُ، يَقْيِسْنَ، صَيَحُوْا، يَسْيِلُ، طَيَرْتُمْ، يُيْقِنُ، يَوْصِلُوْنَ، يَرْخُوُوْنَ، أَرْوِدُ، يَشْكُوُوْنَ، يَنْمُوُوْنَ، لَمْ يَوْقَعْ، يَزْوَلْنَ، تَنْوَمِيْنَ، نُوِمْتُ، يَنْيَلْنَ، يَوْدَعُوْنَ، أَجْوَبْتُ، أَهْدَيُوْا، يَهْدِيُوْنَ، تُكْفَيِيْنَ، يَنْيُوْنَ، تَتْلُوِيْنَ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Мисолларда ҳазф

و лик мисоллар музореъсида و дан кейин касрали ҳарф келса, و ҳазф қилинади:

يَرِثُ ← يَوْرِثُ [وَرِثَ]

Касра икки хил бўлади:

1. Ҳақиқий касра – **يَفْعِلُ** бобларидаги касра.

2. Тақдирий касра – **يَفْعَلُ** бобларидаги фатҳа.

Ўтган замон феъли маънода келаси замон феълининг акси бўлгани каби лафзлари ҳам бир-биридан бутунлай фа-

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

рқли бўлиши керак, шунинг учун ع ли фатҳали бўлган فعَل нинг музореъси касрали. يَفْعِلُ бўлиши керак эди, лекин феъллар ичида ع и ёки ل и бўғиз ҳарфларидан бўлган وَهَبَ ва وَضَعَ кабилар музореъда يَوْضِعُ ва يَوْهِبُ деб касра билан айтилса, тилга бироз қўполлик қилиши мумкин. Шу сабабли ع и ёки ل и ўрнида бўғиз ҳарфларидан бири бўлган феълларни музореъда ع и мозийдан фарқсиз бўлиб қолса ҳам, фатҳали айтилади. Бу фатҳа аслида касра бўлганлиги эътиборга олинади ва يَفْعَلُ бобида ҳам мисолнинг و и ҳазф қилинади: يَضَعُ ва يَهَبُ

Бўғиз ҳарфи қатнашмаган يَفْعَلُ бобидаги феълларни аслида касрали يَفْعِلُ эди, деб бўлмагани учун و ҳазф қилинмайди: يَوْجَلُ ва يَوْضَرُ

Шунингдек, сулосий мазидларнинг ҳеч бир бобида мисолларда و ҳазф қилинмайди:

يُوْصِلُ يُوَبِّخُ يُوَاصِلُ يَتَوَجَّهُ يَسْتَوْجِبُ يَتَوَارَثُ

Ифтиъол (اِفْتِعَالٌ) бобида қалб

(ل11) و лик ва ى лик мисоллар ифтиъол бобида боб аломати бўлган ت каби тил учи ҳарфларидан бўлгани учун ت га алмашади ва идғом қилинади:

وَصَلَ: اِوْتَصَلَ ← اِتَّصَلَ يَسَرَ: اِيْتَسَرَ ← اِتَّسَرَ،

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Маҳмузларда ҳазф

(ف1) Ҳаракатли ҳамзанинг олдида сокин соғ ҳарфи бўлса, баъзи ўринларда ҳамзанинг ҳаракати олдига кўчирилиб, ўзи ҳазф қилинади:

يَفْعَلُ = يَرْأَيُ ← يَرَأْيُ ← يَرَيُ ← يَرَي = يَفَلْ - رُؤْيَةٌ кўрмоқ:

أَفْعَلَ = أَرْأَيَ ← أَرَأْيَ ← أَرَيَ ← أَرَي = أَفَلْ - إِرَاءَةٌ кўрсатмоқ:

Музореъ: يُرْئِيُ ← يُرِئْيُ ← يُرِيُ ← يُرِيْ = يُفِلْ

Амр: أَفْعِلْ = أَرْئِيْ ←أَرِءْيْ←أَرِيْ ← أَرِ = أَفِ

38-машқ. Қуйидаги феълларни мозий, музореъ ва амрларда тусланг.

умидсизланмоқ – يَئِسَ– يَيْئَسُ– يَأْسٌ

етказмоқ– أَوْصَلَ– يُوْصِلُ– إِيصَالٌ

ишонмоқ – آمَنَ– يُؤْمِنُ– إِيْمَانٌ

Ўн бешинчи дарс

اَلدَّرْسُ الْخَامِسُ عَشَرَ

Биринчи бобдан ى лик ажваф сотмоқ - بَيْعٌ.

Мозий маълуми

ل1 بَاعَ	ل1 بَاعَتْ	ف2 بِعْتَ	ف2 بِعْتِ	ف2 بِعْتُ
ل1 بَاعَا	ل1 بَاعَتَا	ف2 بِعْتُمَا		ف2 بِعْنَا
ل1 بَاعُوا	ف2 بِعْنَ	ف2 بِعْتُمْ	ف2 بِعْتُنَّ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мозий мажҳули

س3 بِيْعَ	س3 بِيْعَتْ	ف2 بِعْتُ	ف2 بِعْتِ	ف2 بِعْتُ
س3 بِيْعَا	بِيْعَتَا	ف2 بِعْتُمَا		ف2 بِعْنَا
س3 بِيْعُوْا	ف2 بِعْنَ	ف2 بِعْتُمْ	ف2 بِعْتُنَّ	

Музореъ маълуми

س2 يَبِيْعُ	س2 تَبِيْعُ	س2 تَبِيْعُ	س2 تَبِيْعِيْنَ	س2 أَبِيْعُ
س2 يَبِيْعَانِ	س2 تَبِيْعَانِ	س2 تَبِيْعَانِ		س2 نَبِيْعُ
س2 يَبِيْعُونَ	ف1 يَبِعْنَ	س2 تَبِيْعُونَ	ف1 تَبِعْنَ	

Музореъ мажҳули

ل2 يُبَاعُ	ل2 تُبَاعُ	ل2 تُبَاعُ	ل2 تُبَاعِيْنَ	ل2 أُبَاعُ
ل2 يُبَاعَانِ	ل2 تُبَاعَانِ	ل2 تُبَاعَانِ		ل2نُبَاعُ
ل2 يُبَاعُوْنَ	ف1 يُبَعْنَ	ل2 تُبَاعُوْنَ	ف1 تُبَعْنَ	

Феъли жаҳд маълуми

ف1 لَمْ يَبِعْ	ف1 لَمْ تَبِعْ	ف1 لَمْ تَبِعْ	س2 لَمْ تَبِيْعِيْ	ف1 لَمْ أَبِعْ
س2 لَمْ يَبِيْعَا	س2 لَمْ تَبِيْعَا	س2 لَمْ تَبِيْعَا		ف1لَمْ نَبِعْ
س2 لَمْ يَبِيْعُوْا	ف1 لَمْ يَبِعْنَ	س2 لَمْ تَبِيْعُوْا	ف1 لَمْ تَبِعْنَ	

Феъли жаҳд мажҳули

ف1 لَمْ يُبَعْ	ف1 لَمْ تُبَعْ	ف1 لَمْ تُبَعْ	ل2 لَمْ تُبَاعِي	ف1لَمْ أُبَعْ
ل2 لَمْ يُبَاعَا	ل2 لَمْ تُبَاعَا	ل2 لَمْ تُبَاعَا		ف1 لَمْ نُبَعْ
ل2 لَمْ يُبَاعُوْا	ف1 لَمْ يُبَعْنَ	ل2 لَمْ تُبَاعُوْا	ف1 لَمْ تُبَعْنَ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Амр

بِعْ بِيْعَا بِيْعُوْا بِيْعِي بِيْعَا بِعْنَ

Кўриб турганингиздек, ажвафларда асосий ўзгаришлар мозийда ғоибнинг муфрадидан муаннас жамъигача бир қонунга асосланган бўлса, муаннас жамъи فَعَلْنَ дан то فَعَلْنَا гача яна бир бошқа қонунга кўра ўзгаради.

Шунга ўхшаш музореъда муаннаснинг икки жамъи يَفْعَلْنَ ва تَفْعَلْنَ бир қонунига биноан ўзгарса, бошқа барча сийғалари бошқа бир қонунига мувофиқ ўзгаради. Жаҳд феълида шахс қўшимчаларисиз беш сийғада алоҳида эъроб нуни туширилган етти сийға алоҳида ва муаннас жамълари ўзига хос ўзгаради.

Ажвафлардаги насб ҳолатида ўзгаришларда рафъ ҳолатидан фарқли бўлмагани учун тусланиш берилмади.

Иккинчи бобдан و лик ажваф قَوْلٌ – айтмоқ.

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	قَوَلَ ← قَالَ ل4 قَوَلْنَ ← قُلْنَ ل4+س3	قُوِلَ ← قِيْلَ ف3 قُوِلْنَ ← قِلْنَ ف3
Музореъ	يَقْوُلُ ← يَقُوْلُ س2 يَقْوُلْنَ ← يَقُلْنَ س2+ف1	يُقْوَلُ ← يُقَالُ ل2 يُقْوَلْنَ ← يُقَلْنَ ل2+ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَقْوُلْ ← لَمْ يَقُلْ س2+ف1 لَمْ يَقْوُلُوْا ← لَمْ	لَمْ يُقْوَلْ ← لَمْ يُقَلْ ل2+ف1 لَمْ يُقْوَلُوْا ← لَمْ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	يَقُوْلُوْا ل2 لَمْ يَقُوْلُنَ ← لَمْ يَقُلْنَ ل2+ف1	يُقَالُوْا س2 لَمْ يُقْوَلْنَ ← لَمْ يُقَلْنَ س2+ف1

Амр

قُلْ قُوْلا قُوْلُوْا قُوْلِيْ
قُوْلا قُلْنَ

Тўртинчи бобдан ى лик ажваф هَيْبَةٌ – ҳайиқмоқ.

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	هَيِبَ ← هَابَ ل1 هَيِبْنَ ← هِبْنَ ف3	هُيِبَ ← هِيْبَ س3 هُيِبْنَ ← هِبْنَ ف3
Музореъ	يَهْيَبُ ← يَهَابُ ل2 يَهْيَبْنَ ← يَهَبْنَ ل2+ف1	يُهْيَبُ ← يُهَابُ ل2 يُهْيَبْنَ ← يُهَبْنَ ل2+ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَهْيَبْ ← لَم ْيَهَبْ ل2+ف1 لَمْ يَهْيَبُوْا ← لَمْ يَهَابُوْا ل2 لَمْ يَهْيَبْنَ ← لَمْ يَهَبْنَ ل2+ف1	لَمْ يُهْيَبْ ← لَمْ يُهَبْ ل2+ف1 لَمْ يُهْيَبُوْا ← لَمْ يُهَابُوْا ل2 لَمْ يُهْيَبْنَ ← لَمْ يُهَبْنَ ل2+ف1

Амр

هَبْ هَابَا هَابُوْا هَابِيْ
هَابَا هَبْنَ

Тўртинчи бобдан و лик ажваф مُخَافَةٌ – қўрқмоқ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	خَوِفَ ← خَافَ ل1 خَوِفْنَ ← خِفْنَ ف3	خُوِفَ ← خِيْفَ س3+ل4 خُوِفْنَ ← خِفْنَ ف3
Музореъ	يَخْوَفُ ← يَخَافُ ل2 يَخْوَفْنَ ← يَخَفْنَ ل2+ف1	يُخْوَفُ ← يُخَافُ ل2 يُخْوَفْنَ ← يُخَفْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَخْوَفْ ← لَمْ يَخَفْ ف1 لَمْ يَخْوَفُوا ← لَمْ يَخَافُوْا ل2 لَمْ يَخْوَفْنَ ← لَمْ يَخَفْنَ ل2+ف1	لَمْ يُخْوَفْ ← لَمْ يُخَفْ ف1 لَمْ يُخْوَفُوْا ← لَمْ يُخَافُوْا ل2 لَمْ يُخْوَفْنَ ← لَمْ يُخَفْنَ ل2+ف1
Амр	خَفْ خَافَا خَافُوْا خَافِيْ خَافَا خَفْنَ	

Олтинчи бобдан و лик ажваф طَوْلٌ – узаймоқ.

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	طَوُلَ ← طَالَ ل1 طَوُلْنَ ← طُلْنَ ف3	طُوِلَ ← طِيْلَ س3+ل4 طُوِلْنَ ← طِلْنَ ف3
Музореъ	يَطْوُلُ ← يَطُوْلُ س2 يَطْوُلْنَ ← يَطُلْنَ س2+ف1	يُطْوَلُ ← يُطَالُ ل2 يُطْوَلْنَ ← يُطَلْنَ ف1
Феъли	لَمْ يَطْوُلْ ← لَمْ يَطُلْ	لَمْ يُطْوَلْ ← لَمْ يُطَلْ ف1

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

жаҳд	س2+ف1 لَمْ يَطْوُلُوْا ← لَمْ يَطْوُلُوْا س2 لَمْ يَطْوُلْنَ ← لَمْ يَطْلُلْنَ ف1	لَمْ يُطْوَلُوْا ← لَمْ يُطَالُوْا لِ2 لَمْ يُطْوَلْنَ ← لَمْ يُطَلَلْنَ ف1
Амр	طُلْ طُوْلا طُوْلُوْا طُوْلِي طُولا طُلْنَ	

39-машқ. Қуйидаги сўзларнинг қайси қонунга кўра аслий вазнидан ўзгарганлигини айтиб беринг.

أَعَابُ، غِبْتَ، صِيْمَ، يَنَلْنَ، أَطُوْفُ، شِئْنَا، ذُرْتُ، تَذُوْبِيْنَ، سُئْتُ، تَسِيْرُ، قِسْتُمْ، تُطِرْنَ، سَأَلْتَ، صِدْتُ، يَخُنُّ

40-машқ. Қуйидаги калималарда керакли қонунларни қўллаб ўзгартиринг.

تَجْوُزُ، يَخْيَلْنَ، جَوَعْتُ، خَوَنْتُ، نَذْوُقُ، كَوِدْتُ، لَمْ يَزْوُلْ، نَنْوَمُ، نَوِمْنَا

41-машқ. Қуйидаги ажвафларни мозий, музореъ, жаҳд ва амрларда тусланг.

бурилмоқ – مَيْلٌ қайтмоқ – عَوْدٌ етмоқ – نَيْلٌ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Сулосий мазид бобларида ажвафларни учга ажратиш мумкин:

1. Аслий вазнидан ўзгармайдиган, саҳиҳлар каби тусланадиган боблар:

а) одатлантирмоқ– عَوَّدَ – يُعَوِّدُ

ўзгартирмоқ– تَفْعِيْلٌ: غَيَّرَ – يُغَيِّرُ

б) одатланмоқ– تَعَوَّدَ – يَتَعَوَّدُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ўзгармоқ – **تَغَيَّرَ – يَتَغَيَّرُ** :**تَفَعُّل**

в) ёрдамлашмоқ– **عَاوَنَ – يُعَاوِنُ**

бошқа бўлмоқ – **غَايَرَ – يُغَايِرُ** :**مُفَاعَلَة**

г)ёрдамлашмоқ– **تَعَاوَنَ – يَتَعَاوَنُ**

фарқли бўлмоқ – **تَغَايَرَ – يَتَغَايَرُ** :**تَفَاعُلٌ**

д) қораймоқ– **اسْوَدَّ – يَسْوَدُّ**

оқармоқ – **ابْيَضَّ – يَبْيَضُّ** :**افْعِلاَلٌ**

е) қоп-қора бўлмоқ– **اسْوَادَّ – يَسْوَادُّ**

оппоқ бўлмоқ – **ابْيَاضَّ – يَبْيَاضُّ** :**افْعِيْلاَلٌ**

2. Иллат ҳарфидан олдинги ҳарфи сукунли бўлган бобларда:

а) тургизмоқ – **أَقَامَ ← يُقْوِمُ ← يُقِيْمُ** :**إِفْعَالٌ**

қўрқитмоқ – **أَهَابَ، يُهْيِبُ ← يُهِيْبُ** :**أَهْيَبَ ←**

б) ёрдам сўрамоқ – **اسْتَعَانَ ← اسْتَعْوَنَ** :**اسْتِفْعَالٌ** ، **يَسْتَعِيْنُ ← يَسْتَعْوِنُ**

мойил қилмоқ – **اسْتَمَالَ ،يَسْتَمْيِلُ ← يَسْتَمِيْلُ** :**اسْتَمْيَلَ ←**

Бу икки бобдаги ажвафлар сулосий мужарраднинг музореъларида қўлланган қоидага мувофиқ тусланади.

Ифъол бобидан و лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	**أَقْوَمَ ← أَقَامَ ل2** **أَقْوَمْنَ ← أَقَمْنَ ف1**	**أُقْوِمَ ← أُقِيْمَ ل2** **أُقْوِمْنَ ← أُقِمْنَ ف1**
Музореъ	**يُقْوِمُ ← يُقِيْمُ ل2** **يُقْوِمْنَ ← يُقِمْنَ ف1**	**يُقْوَمُ ← يُقَامُ ل2** **يُقْوَمْنَ ← يُقَمْنَ ف1**
Феъли	**لَمْ يُقْوِمْ ← لَمْ يُقِمْ ف1**	**لَمْ يُقْوَمْ ← لَمْ يُقَمْ ف1**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

жаҳд	لَمْ يُقُوْمُوْا ← لَمْ يُقِيْمُوْا ل2 لَمْ يُقُوْمْنَ ← لَمْ يُقِمْنَ ف1	لَمْ يُقَوْمُوْا ← لَمْ يُقَامُّوْا ل2 لَمْ يُقَوْمِنَّ ← لَمْ يُقَمْنَ ف1
Амр	أَقِمْ أَقِيْمَا أَقِيْمُوْا أَقِيْمِيْ أَقِيْمَا أَقِمْنَ	

Ифъол бобидан و лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِسْتَعْوَنَ ← اِسْتَعَانَ ل2 اِسْتَعْوَنَّ ← اِسْتَعَنَّ ف1	أُسْتُعْوِنَ ← أُسْتُعِيْنَ ل2 أُسْتُعْوِنَّ ← أُسْتُعِنَّ ف1
Музореъ	يَسْتَعْوِنُ ← يَسْتَعِيْنُ ل2 يَسْتَعْوِنَّ ← يَسْتَعِنَّ ف1	يُسْتَعْوَنُ ← يُسْتَعَانُ ل2 يُسْتَعْوَنَّ ← يُسْتَعَنَّ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَسْتَعْوِنْ ← لَمْ يَسْتَعِنْ ف1 لَمْ يَسْتَعْوِنُوْا ← لَمْ يَسْتَعِيْنُوْا ل2 لَمْ يَسْتَعْوِنَّ ← لَمْ يَسْتَعِنَّ ف1	لَمْ يُسْتَعْوَنْ ← لَمْ يُسْتَعَنْ ف1 لَمْ يُسْتَعْوَنُوْا ← لَمْ يُسْتَعَانُوْا ل2 لَمْ يُسْتَعْوَنَّ ← لَمْ يُسْتَعَنَّ ف1
Амр	اِسْتَعِنْ اِسْتَعِيْنَا اِسْتَعِيْنُوْا اِسْتَعِيْنِيْ اِسْتَعِيْنَا اِسْتَعِنَّ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ифъол бобидан ى лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	أَهْيَبَ ← أَهَابَ ل2 أَهْيَبْنَ ← أَهَبْنَ ف1	أُهْيِبَ ← أُهِيْبَ س1 أُهْيِبْنَ ← أُهِبْنَ ف1
Музореъ	يُهْيِبُ ← يُهِيْبُ س2 يُهْيِبْنَ ← يُهِبْنَ ف1	يُهْيَبُ ← يُهَابُ ل2 يُهْيَبْنَ ← يُهَبْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يُهْيِبْ ← لَمْ يُهِبْ ف1 لَمْ يُهْيِبُوْا ← لَمْ يُهِيْبُوْا س2 لَمْ يُهْيِبْنَ ← لَمْ يُهِبْنَ ف1	لَمْ يُهْيَبْ ← لَمْ يُهَبْ ف1 لَمْ يُهْيَبُوْا ← لَمْ يُهَابُوْا ل2 لَمْ يُهْيَبْنَ ← لَمْ يُهَبْنَ ف1
Амр	أَهِبْ أَهِيْبَا أَهِيْبُوْا أَهِيْبِي أَهِيْبَا أَهِبْنَ	

Истифъол бобидан ى лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِسْتَمْيَلَ ← اِسْتَمَالَ ل2 اِسْتَمْيَلْنَ ← اِسْتَمَلْنَ ف1	أُسْتُمْيِلَ ← أُسْتُمِيْلَ س2 أُسْتُمْيِلْنَ ← أُسْتُمِلْنَ ف1
Музореъ	يَسْتَمْيِلُ ← يَسْتَمِيْلُ س2 يَسْتَمْيِلْنَ ← يَسْتَمِلْنَ ف1	يُسْتَمْيَلُ ← يُسْتَمَالُ ل2 يُسْتَمْيَلْنَ ← يُسْتَمَلْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَسْتَمْيِلْ ← لَمْ يَسْتَمِلْ ف1 لَمْ يَسْتَمْيِلُوْا ← لَمْ يَسْتَمِيْلُوْا س2	لَمْ يُسْتَمْيَلْ ← لَمْ يُسْتَمَلْ ف1 لَمْ يُسْتَمْيَلُوْا ← لَمْ يُسْتَمَالُوا ل2

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	لَمْ يَسْتَمْيِلْنَ ← لَمْ يَسْتَمِلْنَ ف1	لَمْ يُسْتَمْيَلْنَ ← لَمْ يُسْتَمَلْنَ ف1

Амр

اِسْتَمِلْ اِسْتَمِيْلا اِسْتَمِيْلُوْا اِسْتَمِيْلِيْ
اِسْتَمِيْلا اِسْتَمِلْنَ

3. Иллат ҳарфининг олдидаги ҳарфи ҳаракатли боб-лар, бу боблар сулосий мужарраднинг мозийлари каби тус-ланади:

а) эҳтиёт бўлмоқ – اِحْتَوَطَ ← اِحْتَاطَ يَحْتَوِطُ ← يَحْتَاطُ :اِفْتِعَالٌ
ихтиёр қилмоқ – اِخْتَيَرَ ← اِخْتَارَ يَخْتَيِرُ ← يَخْتَارُ

б) эргашмоқ – اِنْقَوَدَ ← اِنْقَادَ يَنْقَوِدُ ← يَنْقَادُ :اِنْفِعَالٌ
қуйилмоқ – اِنْهَيَلَ ← اِنْهَالَ يَنْهَيِلُ ← يَنْهَالُ

Ифтиъол бобидан و лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِحْتَوَطَ ← اِحْتَاطَ ل1 اِحْتَوَطْنَ ← اِحْتَطْنَ ف1	اُحْتُوِطَ ← اُحْتِيْطَ س3+ل4 اُحْتُوِطْنَ ← اُحْتِطْنَ ف1
Музореъ	يَحْتَوِطُ ← يَحْتَاطُ ل1 يَحْتَوِطْنَ ← يَحْتَطْنَ ف1	يُحْتَوَطُ ← يُحْتَاطُ ل1 يُحْتَوَطْنَ ← يُحْتَطْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَحْتَوِطْ← لَمْ يَحْتَطْ ف1 لَمْ يَحْتَوِطُوْا ← لَمْ يَحْتَاطُوْا ل1 لَمْ يَحْتَوِطْنَ ← لَمْ يَحْتَطْنَ	لَمْ يُحْتَوَطْ ← لَمْ يُحْتَطْ ف1 لَمْ يُحْتَوَطُوْا ← لَمْ يُحْتَاطُوْا ل1

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	ف1	لَمْ يُحْتَوَطْنَ ← لَمْ يُحْتَطْنَ ف1

Амр

احْتَطْ احْتَاطَا احْتَاطُوْا احْتَاطِيْ احْتَاطَا احْتَطْنَ

Инфиъол бобидан و лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِنْقَوَدَ ← اِنْقَادَ ل1 اِنْقَوَدْنَ ← اِنْقَدْنَ ف1	اُنْقُوِدَ ← اُنْقِيْدَ س3+ل4 اُنْقُوِدْنَ ← اُنْقِدْنَ ف1
Музореъ	يَنْقَوِدُ ← يَنْقَادُ ل1 يَنْقَوِدْنَ ← يَنْقَدْنَ ف1	يُنْقَوَدُ ← يُنْقَادُ ل1 يُنْقَوَدْنَ ← يُنْقَدْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَنْقَوِدْ ← لَمْ يَنْقَدْ ف1 لَمْ يَنْقَوِدُوْا ← لَمْ يَنْقَادُوْا ل1 لَمْ يَنْقَوِدْنَ ← لَمْ يَنْقَدْنَ ف1	لَمْ يُنْقَوَدْ ← لَمْ يُنْقَدْ ف1 لَمْ يُنْقَوَدُوْا ← لَمْ يُنْقَادُوْا ل1 لَمْ يُنْقَوَدْنَ ← لَمْ يُنْقَدْنَ ف1

Амр

اِنْقَدْ اِنْقَادَا اِنْقَادُوْا اِنْقَادِيْ اِنْقَادَا اِنْقَدْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ифтиъол бобидан ى лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِخْتَيَرَ ← اِخْتَارَ ل1 اِخْتَيَرْنَ ← اِخْتَرْنَ ف1	اُخْتُيِرَ ← اُخْتِيْرَ س3 اُخْتُيِرْنَ ← اُخْتِرْنَ ف1
Музореъ	يَخْتَيِرُ ← يَخْتَارُ ل1 يَخْتَيِرْنَ ← يَخْتَرْنَ ف1	يُخْتَيَرُ ← يَخْتَارُ ل1 يُخْتَيَرْنَ ← يُخْتَرْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَخْتَيِرْ ← لَمْ يَخْتَرْ ف1 لَمْ يَخْتَيِرُوْا ←لَمْ يَخْتَارُوْا ل1 لَمْ يَخْتَيِرْنَ ←لَمْ يَخْتَرْنَ ف1	لَمْ يُخْتَيَرْ ← لَمْ يُخْتَرْ ف1 لَمْ يُخْتَيَرُوْا ←لَمْ يُخْتَارُوْا ل1 لَمْ يُخْتَيَرْنَ ←لَمْ يُخْتَرْنَ ل1
Амр	اِخْتَرْ اِخْتَارَا اِخْتَارُوْا اِخْتَارِي اِخْتَارَا اِخْتَرْنَ	

Инфиъол бобидан ى лик ажваф

	Маълуми	Мажҳули
Мозий	اِنْهَيَلَ ← اِنْهَالَ ل1 اِنْهَيَلْنَ ← اِنْهَلْنَ ف1	اُنْهُيِلَ ← اُنْهِيْلَ س3 اُنْهُيِلْنَ ← اُنْهِلْنَ ف1
Музореъ	يَنْهَيِلُ ← يَنْهَالُ ل1 يَنْهَيِلْنَ ← يَنْهَلْنَ ف1	يُنْهَيَلُ ← يُنْهَالُ ل1 يُنْهَيَلْنَ ← يُنْهَلْنَ ف1
Феъли жаҳд	لَمْ يَنْهَيِلْ ←لَمْ يَنْهَلْ ف1 لَمْ يَنْهَيِلُوْا ← لَمْ يَنْهَالُوْا ل1 لَمْ يَنْهَيِلْنَ ←لَمْ يَنْهَلْنَ ف1	لَمْ يُنْهَيَلْ ←لَمْ يُنْهَلْ ف1 لَمْ يُنْهَيَلُوْا ← لَمْ يُنْهَالُوْا ل1 لَمْ يُنْهَيَلْنَ ←لَمْ يُنْهَلْنَ ف1
Амр	اِنْهَلْ اِنْهَالا اِنْهَالُوْا اِنْهَالِيْ اِنْهَالاَ اِنْهَلْنَ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

42-машқ. Қуйидаги феълларнинг қайси қонунга кўра асслий вазнидан ўзгарганини айтиб беринг.

تُرِيْحُوْنَ، أَرَدْتُ، يُضَافُ، نُصِيْبُ، أَرِحْ، لاتُقِمْ، أَضِيْقُ، أَعِدْ، يُشِرْنَ

لَمْ يَنْعَقْ، انْسَابَا، يَسْتَاكُوْنَ، اسْتَأْتُمْ، ارْتَاعَ، يُسْتَعَارُ، اسْتَشَرْتُ

إِذَا لَمْ تَسْتَطِعْ شَيْئًا فَدَعْهُ وَ جَاوِزْهُ إِلَى مَا تَسْتَطِيْعُ

43-машқ. Қуйидаги феълларни туслаб беринг.

етмоқ – إِصَابَةٌ очилмоқ – إِنْجِيَابٌ

ортиқчасини сўрамоқ –إِسْتِزَادَةٌ

Ўн олтинчи дарс

اَلدَّرْسُ السَّادِسُ عَشَرَ

Биринчи бобдан ى лик ноқис رَمْيٌ – отмоқ.

Мозий маълуми

رَمَيْتُ	رَمَيْتِ	رَمَيْتَ	رَمَتْ ل1+ف1	رَمَى ل1
رَمَيْنَا	رَمَيْتُمَا		رَمَتَا ف1	رَمَيَا
	رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتُمْ	رَمَيْنَ	رَمَوْا ل1+ف1

Мозий мажҳули

رُمِيْتُ	رُمِيْتِ	رُمِيْتَ	رُمِيَتْ	رُمِيَ
رُمِيْنَا	رُمِيْتُمَا		رُمِيَتَا	رُمِيَا
	رُمِيْتُنَّ	رُمِيْتُمْ	رُمِيْنَ	رُمُوْا ف3

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Музореъ маълуми

أَرْمِي س1	تَرْمِيْنَ ف4	تَرْمِي س1	تَرْمِي س1	يَرْمِي س1
نَرْمِي س1	تَرْمِيَان		تَرْمِيَان	يَرْمِيَان
	تَرْمِيْنَ	تَرْمُونَ ف3	يَرْمِيْنَ	يَرْمُونَ ف3

Музореъ мажҳули

أُرْمَى ل1	تُرْمَيْنَ ل1+ف1	تُرْمَى ل1	تُرْمَى ل1	يُرْمَى ل1
نُرْمَى ل1	تُرْمَيَان		تُرْمَيَان	يُرْمَيَان
	تُرْمَيْنَ	تُرْمَوْنَ ل1+ف1	يُرْمَيْنَ	يُرْمَوْنَ ل1+ف1

Феъли жаҳд маълуми

لَمْ أَرْمِ ف	لَمْ تَرْمِي ف4	لَمْ تَرْمِ ف	لَمْ تَرْمِ ف	لَمْ يَرْمِ ف
لَمْ نَرْمِ ف	لَمْ تَرْمِيَا		لَمْ تَرْمِيَا	لَمْ يَرْمِيَا
	لَمْ تَرْمِيْنَ	لَمْ تَرْمُوا ف3	لَمْ يَرْمِيْنَ	لَمْ يَرْمُوا ف3

Феъли жаҳд мажҳули

لَمْ أُرْمَ ف	لَمْ تُرْمَي ف	لَمْ تُرْمَ ف1	لَمْ تُرْمَ ف	لَمْ يُرْمَ ف
لَمْ نُرْمَ ف	لَمْ تُرْمَيَا		لَمْ تُرْمَيَا	لَمْ يُرْمَيَا
	لَمْ تُرْمَيْنَ	لَمْ تُرْمَوْا ف1+ل1	لَمْ يُرْمَيْنَ	لَمْ يُرْمَوْا ف1+ل1

Амр

إِرْمِ إِرْمِيَا إِرْمُوا إِرْمِي إِرْمِيَا إِرْمِيْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Иккинчи бобдан و лик ноқис دَعْوَةٌ – чақирмоқ.

Мозий маълуми

دَعَا ل1	دَعَتْ ف1	دَعَوْتَ	دَعَوْتِ	دَعَوْتُ
دَعَوَا	دَعَتَا ف1	دَعَوْتُمَا		دَعَوْنَا
دَعَوْا ل1+ف1	دَعَوْنَ	دَعَوْتُمْ	دَعَوْتُنَّ	

Мозий мажҳули

دُعِيَ ل5	دُعِيَتْ ل5	دُعِيْتَ ل5	دُعِيْتِ ل5	دُعِيْتُ ل5
دُعِيَا ل5	دُعِيَتَا ل5	دُعِيْتُمَا ل5		دُعِيْنَا ل5
دُعُوْا ف3	دُعِيْنَ ل5	دُعِيْتُمْ ل5	دُعِيْتُنَّ ل5	

Музореъ маълуми

يَدْعُوْ س1	تَدْعُوْ س1	تَدْعُوْ س1	تَدْعِيْنَ ف3	أَدْعُوْ س1
يَدْعُوَانِ	تَدْعُوَانِ	تَدْعُوَانِ		نَدْعُوْ س1
يَدْعُوْنَ ف4	يَدْعُوْنَ	تَدْعُوْنَ	تَدْعُوْنَ ف4	

Музореъ мажҳули

يُدْعَى ل6+1	تُدْعَي ل6+1	تُدْعَى ل6+1	تُدْعَيْنَ ف1	أُدْعَى ل6+1
يُدْعَيَانِ ل6	تُدْعَيَانِ ل6	تُدْعَوَانِ ل6		نُدْعَى ل6+1
يُدْعَوْنَ ل1+ف1	يُدْعَيْنَ ل6	تُدْعَوْنَ ل1+ف1	تُدْعَيْنَ ل1	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Феъли жаҳд маълуми

لَمْ يَدْعُ ف	لَمْ تَدْعُ ف	لَمْ تَدْعِي س3	لَمْ أَدْعُ ف	
لَمْ يَدْعُوَا	لَمْ تَدْعُوَا		لَمْ نَدْعُ ف	
لَمْ يَدْعُوا ف4	لَمْ يَدْعُوْنَ	لَمْ تَدْعُوْا ف4	لَمْ تَدْعُونَ	

Феъли жаҳд мажҳули

لَمْ يُدْعَ ف	لَمْ تُدْعَ ف	لَمْ تُدْعَ ف1	لَمْ أُدْعَ ف	
لَمْ يُدْعَيا ل6	تُدْعَيَا ل6	لَمْ تُدْعَيَا ل6	لَمْ نُدْعَ ف	
لَمْ يُدْعَوْا ف1	لَمْ يُدْعَيْنَ ل6	لَمْ تُدْعَوْا ف1	لَمْ تُدْعَيْن ل6	

Амр

اُدْعُ اُدْعُوَا اُدْعُوْا اُدْعِيْ اُدْعُوَا اُدْعُونَ

Тўртинчи бобдан و лик ноқис رِضْوَانٌ – рози бўлмоқ.

Мозий маълуми

رَضِيَ ل5	رَضِيَتْ ل5	رَضِيْتَ ل5	رَضِيْتِ ل5	رَضِيْتُ ل5
رَاضِيَا ل5	رَضِيَتَا ل5	رَضِيْتُمَا ل5		رَضِيْنَا ل5
رَضُوْا ف3	رَضِيْنَ ل5	رَضِيْتُمْ ل5	رَضِيْتُنَّ ل5	

Мозийнинг мажҳули маълумидан калиманинг ف си замма билан айтилишидан бошқада фарқ қилмайди.

Музореъ маълуми

يَرْضَى ل6+1	تَرْضَى ل6+1	تَرضَى ل6+1	تَرْضَيْنَ ل1+ف1	أَرْضَى ل6+1

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

نَرْضَى ل1+6	تَرْضَيَانِ ل6		تَرْضَيَانِ ل6	يَرْضَيَانِ ل6
	تَرْضَيْنَ ل6	تَرْضَوْنَ ل1+ف1	يَرْضَيْنَ ل6	يَرْضَوْنَ ل1+ف1

Мажҳули музораъат ҳарфи заммали айтилишидан бошқа фарққа эга эмас.

Феъли жаҳд маълуми

لَمْ أَرْضَ ف	لَمْ تَرْضَيْ	لَمْ تَرضَ ف	لَمْ تَرْضَ ف	لَمْ يَرْضَ ف
لَمْ نَرْضَ ف	لَمْ تَرْضَيَا ل6		لَمْ تَرْضَيَا ل6	لَمْ يَرْضَيَا ل6
	لَمْ تَرْضَيْنَ ل6	لَمْ تَرْضَوْا	لَمْ يَرْضَيْنَ ل6	لَمْ يَرْضَوْا

Мажҳули музораъат ҳарфи заммали айтилишидан ўзга фарққа эга эмас.

Амр

اِرْضَ اِرْضَيَا اِرْضَوْا اِرْضَيْ اِرْضَيَا اِرْضَيْنَ

Тўртинчи бобдан ي лик ноқис خَشْيَةٌ – қўрқмоқ.

Мозий маълуми

خَشِيَ	خَشِيَتْ	خَشِيْتَ	خَشِيَتْ	خَشُوْا ف3
خَشِيَا	خَشِيَتَا	خَشِيْتُمَا		خَشِيْنَا
	خَشِيْنَ	خَشِيْتُمْ	خَشِيْتُنَّ	

Мажҳулида ف заммали айтилишидан бошқа фарқи йўқ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Музореъ маълуми

يَخْشَي ل1	تَخْشَي ل1	تَخْشَيْن ف 1	أَخْشَي ل1	
يَخْشَيَان	تَخْشَيَان		نَخْشَي ل1	
يَخْشَوْنَ ف1	يَخْشَيْنَ	تَخْشَوْنَ ف1	تَخْشَيْنَ	

Мажҳули музораъат ҳарфи заммали айтилиши билан фарқланади.

Феъли жаҳд маълуми

لَمْ يَخْشَ ف	لَمْ تَخْشَ ف	لَمْ تَخْشَيْ ف1	لَمْ أَخْشَ	
لَمْ يَخْشَيَا	لَمْ تَخْشَيَا	لَمْ تَخْشَيَا	لَمْ نَخْشَ ف	
لَمْ يَخْشَوْا ف1	لَمْ يَخْشَيْنَ	لَمْ تَخْشَوْا ف1	لَمْ تَخْشَيْنَ	

Мажҳулида музораъат ҳарфи заммали айтилишидан бошқа фарқи йўқ.

Амр

اِخْشَ اِخْشَيَا اِخْشَوْا اِخْشَيْ اِخْشَيَا اِخْشَيْنَ

Олтинчи бобдан و лик ноқис رِخْوَةٌ – юмшоқ бўлмоқ.

Мозий маълуми

رَخُوَ	رَخُوَتْ	رَخُوَتْ	رَخَوَتِ	رَخُوَتْ
رَخُوَا	رَخُوَتَا	رَخُوَتْمَا		رَخُوَتَا
رَخُوْا ف4	رَخُوْنَ	رَخُوْتُمْ	رَخَوْتُنَّ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мозий мажҳули

رُخِيَ ل5	رُخِيَتْ ل5	رُخِيَتَ ل5	رُخِيتِ ل5	رُخِيتُ ل5
رُخِيَا ل5	رُخِيتَا ل5	رَخِيتُمَا ل5		رُخِينَا ل5
رُخُوْا ف3	رُخِينَ ل5	رُخِيتُمْ ل5	رُخِيتُنَّ ل5	

Музореъ феъли жаҳд ва амрларда иккинчи бобнинг лик ноқиси каби тусланади.

يَرْخُوْ يُرْخَى لَمْ يَرْخُ لَمْ يُرْخَ أُرْخُ

Эслатма: ўзгариш сабабли лафзда фарқсиз бўлиб қолган сийғалар:

أَنْتِ تَمْشِيْنَ=تَفْعِيْنَ أَنْتُنَّ تَمْشِيْنَ=تَفْعِلْنَ

أَنْتُمْ تَرْجُوْنَ=تَفْعُونَ أَنْتُنَّ تَرْجُونَ=تَفْعُلْنَ

هُمْ يَتْلُوْنَ=يَفْعُوْنَ هُنَّ يَتْلُونَ=يَفْعُلْنَ

أَنْتِ تَبْقَيْنَ=تَفْعَيْنَ أَنْتُنَّ تَبْقَيْنَ=تَفْعَلْنَ

44-машқ. Қуйидаги феълларни туслаб беринг.

Ўсмоқ – نُمُوٌّ, (نَمَا – يَنْمُو – أُنْمُ)

уринмоқ - سَعْيٌ, (سَعَى – يَسْعَى – إِسْعَ)

унутмоқ- نِيْسَانٌ, (نَسِيَ – يَنْسَى – إِنْسَ)

қурмоқ – بِنَاءٌ (بَنَى – يَبْنِيْ – إِبْنِ)

45-машқ. Қуйидаги мисоллардан хатоларини тўғриланг.

حَكَيْتَ، أَتَوْا، أَتَيَتَا، لا تَبْكِيُونَ، لَمْ أَسْرِىْ، تَدْرِيِيْنَ، يَقْضِىُ، يَهْدُونَ، شَفَىَ، تَعْصِيَانِ، لا نُكْفَىُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

تَفْزُوَانِ، لَمْ تَدْنُوُونَ، نَمْحُوُ، كُسِوْتُ، لا يَشْكُوُونَ، يَنْجُونَ، لَمْ يَخْلُو، نَتْلُوُ، تَسْهُوِيْنَ، تُعْفَوَانِ، تَسْعَيِيْنَ، أَبِيُوا، لَمْ نَنْهَا، نَهَيْنَا غَنِيُوا، يَبْقَيُوْنَ، لَمْ تَبْقَيِيْنَ، لَمْ تَنْقَى، تَلْقَيُونَ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Мазид бобларида ноқис

Мазидларда و лик ноқислар ى ликлардан фарқсиз тусланади, чунки феълнинг тўртинчи ёки ундан кейинги ҳарфи бўлиб келган و албатта ى га алмашади (ل6). Ноқис мазид бобларида иккига бўлинади:

1. Зоида ت билан бошланмаган боблар ноқис мужарраднинг биринчи бобининг ноқиси (يَرْمِيْ – رَمَى) да қўлланган қонунларга тўла мувофиқ ҳолда ўз аслий вазнидан ўзгаради, чунки бу бобларда ҳам мозийда ل олдидаги ҳаракат фатҳали ва музореъда касрали бўлади.

Боблар номи	Мозий		Музореъ		
	ل رَمَى	ل ف رَمَوا	ت يَرْمِي	ف يَرْمُونَ	أَنْتَ تَرْمِيْنَ
Ифъол	أَرْضَى	أَرْضَوا	يُرْضِي	يُرْضُونَ	تُرْضِيْنَ
Тафъил	رَبَّى	رَبَّوا	يُرَبِّي	يُرَبُّونَ	تُرَبِّيْنَ
Муфоъала	عَادَى	عَادَوا	يُعَادِي	يُعَادُونَ	تُعَادِيْنَ
Инфиъол	إِنْحَنَى	إِنْحَنَوا	يَنْحَنِي	يَنْحَنُونَ	تَنْحَنِيْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ифтиъол	إِهْتَدَى	إِهْتَدَوا	يَهْتَدِى	يَهْتَدُونَ	تَهْتَدِيْنَ
Ифъилол	إِرْعَوَى	إِرْعَوَوا	يَرْعَوِى	يَرْعَوُوْنَ	تَرْعَوِيْنَ
Истифъол	إِسْتَغْنَى	إِسْتَغْنَوا	يَسْتَغْنِى	يَسْتَغْنُوْنَ	تَسْتَغْنِيْنَ
Ифъийъол	إِعْرَوْرَى	إِعْرَوْرَوا	يَعْرَوْرِى	يَعْرَوْرُوْنَ	تَعْرَوْرِيْنَ
Фаълала	ضَوْضَى	ضَوْضَوا	يُضَوْضِى	يُضَوْضُوْنَ	تُضَوْضِيْنَ

2. Зоида **ت** билан бошланган боблар, булар мужарраднинг учинчи бобининг ноқиси (**سَعَى – يَسْعَى**) да қўлланилган қонунлар бўйича ўзгаради.

	سَعَى ل	سَعَوا ل ف	يَسْعَى ل	يَسْعَوْنَ ل ف	تَسْعَيْنَ ل ف
Тафаъъул	تَرَقَّى	تَرَقَّوا	يَتَرَقَّى	يَتَرَقَّوْنَ	تَتَرَقَّيْنَ
Тафоъул	تَرَاضَى	تَرَضَوا	يَتَرَاضَى	يَتَرَاضَوْنَ	تَتَرَاضَيْنَ
Тафаълул	تَضَوْضَى	تَضَوْضَوا	يَتَضَوْضَى	يَتَضَوْضَوْنَ	تَتَضَوْضَيْنَ

Амр

اِغْرَوْرِ، اِسْتَغْنِ، اِرْعَوِ، اِهْتَدِ، اِنْحَنِ، عَادِ، رَبِّ، أَرْضِ، تَضَوْضَ، تَرَاضَ، تَرَقَّ، ضَوْضِ

Эслатма: ғойибнинг таснияси **يَسْعَيَان، دَعَوَا** ва **رَمَيَا** каби иллат ҳарф ҳаракатли бўлиб, олди фатҳали бўлса ҳам, икки ا ни бир жойда талаффуз қилиш мумкин бўлмагани учун ا га қалб бўлмайди. Мозийда муаннас тасниясида эса ҳазф қонунига тушмаса ҳам, муаннас муфрадига ўхшаш бўлиши учун **دَعَتَا** ва **رَمَتَا** шаклида ҳазф қилинади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Эслатма: (ифъилол) إِفعلال боби аслида، إِفْعَل - يَفعَل шаклида идғом қилинишидан олдин إِفْعَلَلَ - يَفْعَلِلُ эди. Шунга кўра, ўзаги رَعَوَ бўлган ноқис бу бобда إِرْعَوَوَ يَرْعَوِوُ -бўлиши керак, (ل 6) қонунига кўра, кейинги و га ی га алмашгач, идғом қилишга ўрин қолмади. Шунинг учун бу боб ноқиси إِرْعَوَى - يَرْعَوِى эмас, إِرْعَوَّ — يَرْعَوِّ суратида тусланади.

46 – машқ. Қуйидаги феълларни туслаб беринг.

фатво сўрамоқ – إِسْتِفْتَاء, ўзини кўрликка солмоқ – تَعَامٍ, бермоқ – إِعْطَاءٌ, риоя қилмоқ – مُرَاعَاةٌ, олмоқ – تَلَقٍّ.

Ўн еттинчи дарс

اَلدَّرْسُ السَّابِعُ عَشَرَ

Лафиф ва мултавий

1. ***Лафиф.*** Охирги икки ҳарфи иллатли бўлган лафифлар ноқислар каби тусланади.

Тўртинчи бобдан قُوَّةٌ – кучли бўлмоқ феъли

Мозий маълуми

قَوِيَ	قَوِيَتْ	قَوِيَتَ	قَوِيتُ	قَوِيْتُ
قَوِيَا	قَوِيَتَا	قَوِيْتُمَا		قَوِيْنَا
قَوَوْا ف3	قَوِيْنَ	قَوِيْتُمْ	قَوِيْتُنَّ	

Мозий мажҳули маълумидан ف си заммали ўқилишидан бошқа фарқ қилмайди.

Музореъ маълуми

يَقْوَى ل1	تَقْوَى ل1	تَقْوَيْنَ ل1+ف1	أَقْوَى ل1	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

يَقْوَيَانِ	تَقْوَيَانِ		تَقْوَيَانِ	نَقْوَى ل1
يَقْوَوْا ل1+ف1	يَقْوَيْنَ	تَقْوَوْا ل1+ف1	تَقْوَيْنَ	

Музореъ мажҳули музораъат ҳарфлари заммали айтилишидан ўзга фарққа эга эмас.

Жаҳд феъли маълуми

لَمْ يَقْوَ ف	لَمْ تَقْوَ ف	لَمْ تَقْوَ ف	لَمْ تَقْوَى ف1+ل1	لَمْ أَقْوَ ف
لَمْ يَقْوَيَا	لَمْ تَقْوَيَا		لَمْ تَقْوَيَا	لَمْ نَقْوَ ف
لَمْ يَقْوَوْا ل1+ف1	لَمْ يَقْوَيْنَ	لَمْ تَقْوَوْا ل1+ف1	لَمْ تَقْوَيْنَ	

Амр

إِقْوَ إِقْوَيَا إِقْوَوْا إِقْوَىْ إِقْوَيَا إِقْوَيْنَ

2. Мултавий. ف си و ва ل и ى бўлган мултавий феъллар охири иллат ҳарф бўлгани учун ноқисларда қўлланилган барча қонунларга тўла мувофиқ ҳолда гусланади. Биринчи ҳарфи و бўлгани учун мисоллар каби музореъ маълумида ҳазф қилинади.

Биринчи бобдан сақламоқ феъли – وِقَايَةٌ.

Мозий маълуми

وَقَيْتُ	وَقَيْتِ	وَقَيْتَ	وَقَتْ ل1+ف1	وَقَى ل1
وَقَيْنَا	وَقَيْتُمَا		وَقَتَا ل1+ف1	وَقَيَا
	وَقَيْتُنَّ	وَقَيْتُمْ	وَقَوْا ل1+ف1	وَقَيْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мозий мажҳули

وُقِيَ	وُقِيَتَا	وُقِيَتْ	وُقِيْتِ	وُقِيْتُ
وُقِيَا	وُقِيْتُمَا			وُقِيْنَا
وُقُوْا ف3	وُقِيْنَ	وُقِيْتُمْ	وُقِيْتُنَّ	

Музореъ маълуми

يَقِيْ س1+ف5	تَقِيْ س1+ف5	تَقِيْ س1+ف5	تَقِيْنَ ف5+ف4	أَقِيْ س1+ف5
يَقِيَانِ ف5	تَقِيَانِ ف5	تَقِيَانِ ف5		نَقِيْ س1+ف5
يَقُونَ ف3+ف5	يَقِيْنَ ف5	تَقُونَ ف3+ف5	تَقِيْنَ ف5	

Музореъ мажҳули

يُوقَى ل1	تُوقَى ل1	تُوْقَى ل1	تُوقَيْنَ ل1+ف1	أُوْقَى ل1
يُوْقَيَانِ	تُوقَيَانِ	تُوقَيَانِ		نُوقَى ل1
يُوقَوْنَ ل1+ف1	يُوقَيْنَ	تُوقَوْنَ ل1+ف1	تُوقَيْنَ	

Феъли жаҳд маълуми

لَمْ يَقِ ف5 ف	لَمْ تَقِ ف5 ف	لَمْ تَقِ ف5ف	لَمْ تَقِى ف5+ف4	لَمْ أَقِ ف5 ف

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

لَمْ نَقِ ف5 ف	لَمْ تَقِيَا ف5		لَمْ تَقِيَا ف5	لَمْ يَقِيَا ف5
	لَمْ تَقِيْنَ ف5	لَمْ تَقُوْا ف3ف	لَمْ يَقِيْنَ ف5	لَمْ يَقُوا ف3 ف

Феъли жаҳд мажҳули

لَمْ أُوقَ ف	لَمْ تُوقَيْ ف1+ل1	لَمْ تُوقَ ف	لَمْ تُوقَ ف	لَمْ يُوقَ ف
لَمْ نُوْقَ ف	لَمْ تُوقَيَا		لَمْ تُوقَيَا	لَمْ يُوقَيَا
	لَمْ تُوقَيْنَ	لَمْ تُوقَوْا ل1+ف1	لَمْ يُوقَيْنَ	لَمْ يُوقَوْا ل1+ف

Амр

قِ قِيَا قُوْا قِيْ قِيَا قِيْنَ

Лафиф ва мултавий мазид бобларида ҳам ноқис каби тусланади.

47-машқ. Қуйидаги феълларни тусланг.

нақл қилмоқ – رِوَايَةٌ, яшамоқ – الْحَيَوةُ – (يَحْيِى–حَيِيَ),

бўямоқ – الْوَشْيُ – (يَوْشَى–وَشِيَ),

дўст бўлмоқ – الْوِلاَيَةُ – (يَلِى–وَلِيَ).

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Таъкидлаш ن и

Таъкидлаш نи буюрилаётган ишнинг жуда ҳам муҳимлигини, албатта бажарилиши лозимлигини ифодалаш учун буйруқ ва қайтариш феъли охирига ҳамда истак-майл маъносидаги музореъ феъли охирига қўшилади. Таъкидлаш نи икки хил бўлади: ташдидли ва енгил.

Ташдидли ن

Ташдидли таъкид نи қўшилганда:

1. Шахс қўшимчалари – замирлар қўшилмаган беш сийғада енгил бўлиш учун феълнинг охирги ҳарфи фатҳа билан айтилади.

اُكْتُبْ← اُكْتُبَنَّ لِيَكْتُبْ← لِيَكْتُبَنَّ لاَ أَكْتُبْ← لاَ أَكْتُبَنَّ

لِنَكْتُبْ← لِنَكْتُبَنَّ

2. Музаккар жамъида икки сокин бир жойда бўлиб қолгани учун و ҳазф қилинади, замма ҳазф бўлган و га далолат қилади.

اُكْتُبُوا←اُكْتُبُنَّ

3. Мухотаб муаннасининг бирлигида ҳам ى ҳазф қилиниб, касра далил сифатида қолдирилади.

اُكْتُبِيْ←اُكْتُبِنَّ

Бу уч ўринда ташдидли ن фатҳали бўлади.

4. Тасняларда ا дан бевосита кейин ن қўшилади.

اُكْتُبَا ← اُكْتُبَانِّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

5. Муаннас жамъларида ن лар қаторлашиб бир жойга йиғилиб қолмаслиги учун ўртага бир ا восита қилинади.

أُكْتُبْنَ ← أُكْتُبْنَانِّ

Бу икки ўринда ن касрали бўлади.

Саҳиҳ

اُدْخُلْ اُدْخُلْنَّ	اُدْخُلَا اُدْخُلَانِّ	اُدْخُلُوا اُدْخُلْنَّ	اُدْخُلِيْ اُدْخُلِنَّ	اُدْخُلَا اُدْخُلَانِّ	اُدْخُلْنَ اُدْخُلْنَانِّ

Ажваф

قُلْ قُوْلَنَّ	قُوْلَا قُوْلَانِّ	قُوْلُوْا قُوْلْنَّ	قُوْلِي قُوْلِنَّ	قُوْلَا قُوْلَانِّ	قُلْنَ قُلْنَانِّ

Ажвафларда таъкид ن и қўшилиши сабабли охирги ҳарфи ҳаракатли бўлгани учун беш сийғада ҳам ع и ҳазф бўлмайди: تَقُولُ←قُوْلَنَّ

Ноқис

اِرْمِ اِرْمِيَنَّ	اِرْمِيَا اِرْمِيَانِّ	اِرْمُوْا اِرْمُنَّ	اِرْمِيْ اِرْمِنَّ	اِرْمِيَا اِرْمِيَانِّ	اِرْمِيْنَ اِرْمِيْنَانِّ
اُدْعُ اُدْعُوَنَّ	اُدْعُوَا اُدْعُوَانِّ	اُدْعُوْا اُدْعُنَّ	اُدْعِيْ اُدْعِنَّ	اُدْعُوَا اُدْعُوَانِّ	اُدْعُوْنَ اُدْعُوْنَانِّ
اِخْشَ اِخْشَيَنَّ	اِخْشَيَا اِخْشَيَانِّ	اِخْشَوْا اِخْشَوُنَّ	اِخْشَيْ اِخْشَينَّ	اِخْشَيَا اِخْشَيَانِّ	اِخْشَيْنَ اِخْشَيْنَانِّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Енгил ن

Ташдидсиз енгил ن тасния ва муаннас жамъларига қўшилмайди.

اُكْتُبَنْ	–	اُكْتُبُنْ	اُكْتُبِنْ	–	–
قُوْلَنْ	–	قُوْلُنْ	قُوْلِنْ	–	–
اِرْمِيَنْ	–	اِرْمُنْ	اِرْمِنْ	–	–
اُدْعُوَنْ	–	اُدْعُنْ	اُدْعِنْ	–	–
اِخْشَيَنْ		اِخْشَوُنْ	اِخْشَيِنْ		

Вақф ҳолатида енгил таъкидлаш ن и исмлардаги фатҳали танвин каби ا га алмашади.

اُنْصُرَنْ← اُنْصُرًا

Шунинг учун Қуръони каримда لَنَسْفَعًا بالنَّاصِيَةِ, نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ояти каримасида таъкид ن и танвин каби ً билан ёзилган.

Бу ن дан кейин сокин билан бошланган сўз келса, ن ҳазф қилинади:

اُنْصُرَنْ الْمَظْلُوْمَ ←اُنْصُرَ الْمَظْلُوْمَ

لا تُهِيْنَ الْفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْماً وَ الدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ

Хорлама ҳаргиз, биродар, камбағал, бечорани,
Мумкин ўлсанг паст бир кун, чарх кўтарса ани.

48-машқ. Қуйидаги феълларга таъкид ن и қўшинг.

اِجْتَهِدْ , لاَ تَكْسَلْ , تَرَقَّ , اِسْعَ , نَلْ , لاَ تَنَمْ , رُدَّ , لاَ تَفِرَّ , قِ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

49-машқ. Қуйидаги амрларнинг музореъсини топинг.

ضَوْضِ , أَرْخِ , أَقِمْ , اِرِ , كُلْ , عِدْ , قُلْ , بِعْ , خَفْ سَلْ , لَ , رَ , اُنْصُرْ , اِقْصِدْ , أَحْبِبْ , شُدَّ , فِرَّ , مَلِّ , رَبِّ , نَادِ , اُدْعُ , اِخْشَ , اِرْمِ , جَابَّ , اِرْعَوِ، إِرْتَبْ، تَعَامَ، إِنْقَدْ، إِتَّقِ، إِنْتَهِ، تَضَوْضَ ، دَحْرِجْ، تَرَقَّ ، اِسْتَجْلِ ، اِنْسَحِبْ ، اِخْتَصِرْ ،تَصَوَّرْ ، تَجاوَبْ ، تَحَابَّ، اِحْمَرَّ ، اِحْتَجَّ ، اِطْمَأْنِنْ ، اِفْرَنْقِعْ ، اِسْتَجِبْ ، تَدَحْرَجْ.

50-машқ. Қуйидаги таъкид ن и қўшилган феълларда қўлланилган қонунларни тушунтириб беринг.

صَلُنَّ الْفَرَائِضَ أَيُّهَا التَّلَامِيْذُ فِي أَوْقَاتِهَا و أَدُنَّ الْوَاجِبَاتِ و صُوْمُنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ . لاَ تَشْرَبَنَّ الْخَمْرَ و الْمُسْكِرَاتِ إِنْ كُنْتَ مُؤْمِناً. لاَ تَدَخِّنَنَّ سِيْجَارَةً أَيُّهَا الشَّبَابُ . لاَ تَنْسَوُنَّ أَيُّهَا الأَوْلاَدُ . اَلْخَيْرُ كُلُّ الْخَيْرِ فِي اتِّبَاعِ الدِّينِ الْحَقِّ .

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ун саккизинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّامِنُ عَشَرَ

Музаккар ва муаннас

Эркаклар учун ишлатиладиган сўзлар музаккар, дейилади:

فَرِيدٌ ، أَبٌ ، مُعَلِّمٌ ، رَجُلٌ ، اَلَّذِي ، هَذَا ، أَنْتِ ، هُوَ

Аёллар учун ишлатиладиган сўзлар муаннас, дейилади:

عَائِشَةُ ، أُمٌّ ، مُعَلِّمَةٌ ، اِمْرَأَةٌ ، اَلَّتِي ، هَذِهِ ، أَنْتَ ، هِيَ

Исмнинг музаккар ёки муаннаслиги маъносидан англашилиб туради. Музаккар эркак жинсидан бўлган жонзотни англатса, муаннас исм урғочи ва аёл жинсидаги жондорга далолат қилади:

نَاقَةٌ – جَمَلٌ ، دَجَاجَةٌ– دِيْكٌ ، بَقَرَةٌ–ثَوْرٌ ، اِمْرَأَةٌ–رَجُلٌ ، لَبُؤَةٌ– أَسَدٌ

Эркак ёки аёл жинсига фарқланмайдиган жонсиз нарсаларни англатган исмларнинг музаккар ёки муаннаслигини баъзи белгилари орқали ажратиб олинади. Муаннас исмларда уч хил аломат бўлади:

1. ة шаклида ёзиладиган ت : مَدْرَسَةٌ ، رِيشَةٌ ، مِحْبَرَةٌ ، مُعَلِّمَةٌ

Бу ة муаннаслик аломати бўлгани учун «тои таънис», деб юритилади.

2. Қисқа ا (алифи мақсура) أَرْضٌ ، سَمَاءٌ ، رِجْلٌ ، يَدٌ ، عَيْنٌ ، نَارٌ

3. Ҳамзали чўзиқ ا (алифи мамдуда) بَقْعَاءُ، صَحْرَاءُ

Бундан ташқари бир қанча исмлар борки, гапда муаннас каби ишлатилади. Лекин улар на жондордан урғочи жинсдагисига далолат қилади ва лафзида муаннаслик аломатига эга, фақат сўзлашувда, гап таркибида муаннас каби ишлатилгани учун муаннас деб эътибор қилинади. Бу хил исмлар муаннаси самоъий, деб юритилади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

أَرْضٌ ، سَمَاءٌ ، رِجْلٌ ، يَدٌ ، عَيْنٌ ، نَارٌ

Бундан ташқари музаккар ҳолда муаннасга ҳам ишлатилаверадиган исмлар ҳам бор. Улар муштарак, деб номланади.

Куёв ёки келин – عَرُوسٌ чол ёки кампир - عَجُوزٌ

Уйланмаган йигит ёки қиз – بِكْرٌ

Уйланган йигит ёки жувон хотин - ثَيِّبٌ

Чидамли эр ёки аёл - صَبُورٌ

Охирида таънис аломати бор муаннас исмлар муаннаси лафзий, деб аталади. Таънис аломатига эга бўлмаган муаннас исмлар, шу жумладан, самоъий муаннаслар - муаннаси маънавий, деб юритилади.

51-машқ. Қуйидаги муннасларни лафзий, маънавий ва самоъийларга ажратинг.

صُغْرَى ، رُكْبَةٌ، صَلَوةٌ ، كُبْرَى ، لَيْلَةٌ ، دَارٌ ، مِطْرَقَةٌ ، بِنْتٌ ، جَدَّةٌ ، سَاعَةٌ ، سَلْمَى ، صَفْرَاءُ ، نُخَالَةٌ ، شَمْسٌ ، حَمْرَاءُ ، مُوسَى ، قَرْيَةٌ، سَوْداءُ ، قَدَمٌ ، حَمَامَةٌ، وَرْقَاءُ ، كَفٌّ ، أُذُنٌ ، حَرْبٌ ، كَلْبَةٌ ، فَاطِمَةٌ ، زَيْنَبٌ ، زَهْرَاءُ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Ҳақиқий ва ғайри ҳақиқий муаннас

Жонзотдан урғочи жинсига далолат қилган муаннас исмлар лафзий ёки маънавий бўлишидан қатъий назар муаннаси ҳақиқий, деб аталади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Жонсиз нарсалар номи бўлиб, гапда муаннас каби ишлатиладиган лафзий ва самоъийлар эса муаннаси ғайри ҳақиқий, деб юритилади.

Феълнинг фоъили (эгаси) замир (هِيَ) бўлиб, юқорида ўтган ҳақиқий ёки ғайри ҳақиқий муаннасдан бўлса, феъл албатта муаннас сийғасида келтирилиши керак:

اَلْخَيَّاطَةُ خَاطَتْ قَمِيصاً . اَلتِّلْمِيذَةُ الْمُؤَدَّبَةُ تَجِيءُ الْمَدْرَسَةَ بَاكِراً . الْمَدْرَسَةُ بُنِيَتْ مِنَ اللَّبِنَةِ . الأَرْضُ تَدُورُ حَوْلَ الشَّمْسِ.

Фоъил феълидан кейин келиб, ҳақиқий муаннас исмлардан бўлса ҳам, феъл албатта муаннас сийғасида бўлиши лозим:

خَاطَتْ فَاطِمَةُ قَمِيصاً . تَنْظُرُ الدَّجَاجَةُ إِلَى اَفْرَاخِهَا .

Феълидан кейин келган фоъил ғайри ҳақиқий муаннаслардан бўлса, феъл музаккар ҳам, муаннас ҳам бўлиши мумкин:

بُنِيَ الْمَدْرَسَةُ – بُنِيَتِ الْمَدْرَسَةُ .

طَلَعَ الشَّمْسُ – طَلَعَتِ الشَّمْسُ .

Шунингдек, музаккар ва муаннас исмларнинг жамълари ҳам феъл билан ғайри ҳақиқий муаннас каби истеъмол қилинади:

دَخَلَ التَّلاَمِيذُ فُصُولَهُمْ – دَخَلَتِ التَّلاَمِيذُ فُصُولَهَا .

قُرِئَتِ الْمَجَلاَّتُ – قُرِئَ الْمَجَلاَّتُ .

Музаккар жамъидан кейин унинг феъли келса, феъл муаннас муфради сийғасида ёки музаккар жамъи сийғасида бўлиши мумкин:

اَلأَوْلاَدُ خَرَجُوْا مِنَ الْكُتَّابِ . هَؤلاءِ الرِّجَالُ جَاءَتْ مِنْ أَقْطَارٍ بَعِيدَةٍ .

اَلْبُيُوتُ تُبْنَى مِنَ الأَخْشَابِ اَلنِّسَاءُ كَتَبْنَ . اَلْمُؤْمِنَاتُ تُصَلِّى . اَلأَيَّامُ مَضَتْ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Муаннас жамъидан кейин унинг феъли келса, феъл муаннас муфради ва жамъи сийғаларида бўлиши мумкин:

اَلنِّسَاءُ كَتَبْنَ اَلْمُؤْمِنَاتُ تُصَلِّى . اَلأَيَّامُ مَضَتْ

Бу каби хилма-хилликлар сири шу ердаки, ҳар бир жамъни «жамъоат» маъносида деб эътибор қилиш мумкин. Масалан: اَلرِّجَالُ ни جَمَاعَةُ الرِّجالِ маъносида деб қаралса, "جَمَاعَةٌ" калимаси муфрад муаннас бўлгани учун феъл ва замирни унга мувофиқ қилиб ҳам келтирилади. Қуйидаги "جَمَاعَةٌ" сўзи ғайри ҳақиқий муаннас бўлгани учун музаккар ва муаннас жамълари феълдан кейин келганида феъл музаккар ҳам, муаннас ҳам бўлиши мумкин. Шунинг учун:

ذَهَبَ الرِّجَالُ = ذَهَبَتِ الرِّجَالُ . جَاءَ النِّسَاءُ = جَاءَتِ النِّسَاءُ

каби гап бирикмалари тузиш мумкин.

52-машқ. Қуйидаги жумлалардан қайси гап бирикмаси нотўғри бўлса, машқ дафтарингизга тўғрилаб кўчиринг.

كَنَسَتْ زَهْرَاءُ حُجْرَتَهَا . سَقَطَ الْمِحْبَرَةُ مِنَ الطَّاوِلَةِ ، فَانْكَسَرَ .

أَحْضَرَتِ الدَّرْسُ. الوَلَدُ تَنَامُ عَلَى سَرِيرِهِ . اَلأَوْلاَدُ تَلْعَبُ فِي الْجُنَيْنَةِ .

اَلآبَاءُ يُحِبُّ أَوْلاَدَهَا. ضَحِكَ الْبَنَاتُ . هؤلاَءِ الأَخَوَاتُ يَتَعَلَّمُ فِى الدَّرْسِ .

عَاصِمَةُ الْخِلاَفَةِ يُسَمَّى مَدِينَةَ السَّلامِ . سَلَّمَتِ التَّلاَمِيذُ عَلَى مَعَلِّمِهِمْ .

سَأَلَ الْجَدَّةُ أَحْفَادَهَا . اَلسَّاعَةُ دَقَّ . دَقَّ السَّاعَةُ . الْمَصَابِيحُ يُبا عُ فِى السُّوقِ . اُشْتُرِيَتِ الْكُتُبُ مِنَ الْمَكْتَبَةِ، يُسَاوِى هذه الطَّاقِيَّةُ أَرْبَعِينَ رُوبِلاً .

53-машқ. Қуйидаги сўзларга мазкур феъллардан муносибини қўшиб, гап тузинг.

اَلْمِحْبَرَةُ، فَاطِمَةُ الْكِتَابَ ، التِّلْمِيذُ الْمَكْتُوبَ ، الْفَلاَّحُ الأَرْضَ ،

الدِّيكُ ، الدَّجَاجَةُ ، اَلْمُعَلِّمَةُ التِّلْمِيذَاتِ ، الْمُؤَذِّنُ ، الطَّبِيبُ الْمَرِيضَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

قرأتْ ، كتبَ ، انْكسرَتْ ، بَاضَتْ ، حَرَث ، الشَّمْسُ .

صَاحَ ، أَذَّنَ ، عَلَّمَتْ ، عَايَنَ ، طَلَعَتْ .

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Машҳур самоъий муаннас исмлар

أُذُنٌ – қулоқ	أَرْضٌ – ер	أَرْنَبٌ – қуён
بِئْرٌ – қудуқ	ثَعْلَبٌ – тулки	جَحِيمٌ – дўзах
جَنُوبٌ – жануб шамоли	جَهَنَّمُ – дўзах	حَرْبٌ – уруш
حَرُورٌ – гармсел	دَارٌ – ҳовли	دَبُورٌ – ғарб шамоли
ذِئْبٌ – бўри	ذِرَاعٌ – билак	رِجْلٌ – оёқ
رَحْمٌ – бачадон	رَحىً – қўл тегирмони	رِيحٌ – шамол
سَقَرٌ – дўзах	سَمُومٌ – гармсел шамоли	سِنٌّ – тиш
سَاقٌ – болдир, тўпиқ	شَمْسٌ – қуёш	شِمالٌ – чап қўл
شَمَالٌ – шимол шамоли	صَبَاً – шарқ шамоли	ضِبْعٌ – сиртлон
عَرَبٌ – араб	عَرُوضٌ – шеър вазни	عَصاً – таёқ
عَقَبٌ – панжа	عَيْنٌ – кўз	فَأْسٌ – болта
فَخِذٌ – сон	قَبُولٌ – шарқ шамоли	قَدَمٌ – оёқ
كَأْسٌ – коса	كَتِفٌ – елка	كَرْشٌ – қорин
كَفٌّ – кафт	لَظىً – аланга	نَارٌ – олов, ўт
نَعْلٌ – туфли	نَفْسٌ – жон, ўзи	نَابٌ – тиш
هَيْفٌ – шамол	يَمِينٌ – ўнг тараф	يَدٌ – қўл

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Музаккар каби ҳам ишлатилиши жоиз бўлган самоъий исмлар

илон – أَفْعًى	бармоқ – إِصْبَعٌ	иштон – إِزَارٌ	қўлтиқ – إِبْطٌ
совут – دِرْعٌ	ароқ – خَمْرٌ	дўкон – حَانُوتٌ	ҳолат – حَالٌ
жон – رُوحٌ	бачадон – رَحِمٌ	бош – رَأْسٌ	челак – دَلْوٌ
тунги сайр – سُرًى	йўл – سَبِيلٌ	кўча – زِقَاقٌ	олтин – ذَهَبٌ
соғ – سِلْمٌ	пичоқ – سِكِّينٌ	қурол – سِلَاحٌ	шалвар – سَرَاوِيلُ
бозор – سُوقٌ	осмон – سَمَاءٌ	ҳукумат – سُلْطَانٌ	нарвон – سُلَّمٌ
йўл – طَرِيقٌ	қоғоз – طِرْسٌ	чошгоҳ – ضُحًى	ўлчов – صَاعٌ
чаён – عَقْرَبٌ	бургут – عُقَابٌ	билак – عَضُدٌ	думба – عَجُزٌ
от – فَرَسٌ	жаннат – فِرْدَوسٌ	ўргимчак – عَنْكَبُوت	бўйин – عُنُقٌ
орқа – قَفًا	қозон – قِدْرٌ	ҳовонча тош – فِهْرٌ	кема – فُلْكٌ
тил – لِسَانٌ	жигар – كَبِدٌ	камон – قَوْسٌ	кўйлак – قَمِيصٌ
устара – مُوسَى	тўп – مِنْجَنِيقٌ	туз – مِلْحٌ	мушк – مِسْكٌ

Ҳижо ҳарфлари номлари ҳам шу туркумдандир: اَلْأَلِفُ ، اَلْبَاءُ ، اَلتَّاءُ ، اَلثَّاءُ

Шаҳарлар ва қабилалар номлари ҳам музаккар ва муаннас каби истеъмол қилиниши мумкин: مِصْرُ ، شَامٌ ، طَشْقَنْد ، مُضَرُ ، قُرَيْشُ ، تَاجِيكُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Аёлларга хос бўлган сифатларни англатган исмлар муаннаслиги маъносидан билиниб тургани учун муаннаслик аломатисиз айтилади.

ҳомиладор – حَامِلٌ ҳайз кўрувчи - حَائِضٌ

туғувчи - وَاضِعٌ эмизикли аёл - مُوضِعٌ

Ўн тўққизинчи дарс

اَلدَّرْسُ التَّاسِعُ عَشَرَ

Муфрад, тасния ва жамъ

Ўзбек тилида отлар бирлик ва кўплик сонларида қўлланилади:

уй-уйлар, қалам-қаламлар, ит-итлар.

Араб тилида эса исмлар уч хил: муфрад, тасния ва жамъ кўринишларида ишлатилади:

بَيْتٌ – بَيْتَانِ – بُيُوتٌ . قَلَمٌ – قَلَمَانِ – أَقْلَامٌ. كَلْبٌ – كَلْبَانِ – كِلَابٌ

Тасния

Нарсанинг иккиталигини англатган исм кўриниши тасния, дейилади. Муфрад исмни тасния қилиш учун охирига اَنِ ёки يْنِ қўшилади.

رَجُلٌ – رَجُلانِ رَجُلاً – رَجُلَيْنِ

اِمْرَأَةٌ – اِمْرَأَتَيْنِ اِمْرَأَةٌ – اِمْرَأَتَانِ

Маънода иккита нарсани англатган, лекин аслида бир муфрад исмдан тасния қилиб ясалмаган, қуйидаги беш исм «таснияга мулҳақ», деб аталади.

اِثْنَانِ ва муаннаси اِثْنَتَانِ ва ثِنْتَانِ - икки

كِلَا ва муаннаси كِلْتَا - иккови

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Жамъ

Жамъ иккитадан кўпроқ нарсани англатган исм кўринишидир. Жамъ ўзбек тилида – «лар» қўшимчаси билан ясалади: бола-болалар.

Араб тилида эса жамъ умумий бир белгига эга эмас, ҳатто бир хил вазндаги исмларнинг жамъи ҳам турли вазнларда бўлади.

دَرْسٌ– دُرُوْسٌ= فُعُوْلٌ. بَيْتٌ– أَبْيَاتٌ= أَفْعَالٌ

حَرْفٌ– أَحْرُفٌ= أَفْعُلٌ بَحْرٌ– بِحَارٌ= فِعَالٌ.

54-машқ. Қуйидаги жамъ кўринишидаги исмларнинг вазнларини ва муфрадларини аниқланг.

كِلاَبٌ، فُقَرَاءُ، مَدَارِسُ، عُلَمَاءُ، أَخَوَاتٌ، أَقْلاَمٌ، رِجَالٌ، كُتُبٌ، حُمُرٌ، قُدَمَاءُ، عَجَائِزُ، سَاعَاتٌ، صَنَادِيقُ، شُيُوخٌ، طَبَّاخُونَ، أَشْجَارٌ

55-машқ. Қуйидаги муфрад исмларни тасния ва жамъ қилиб беринг.

وَلَدٌ، كُرَّاسٌ، مَطَرٌ، هُدْبٌ، أُذُنٌ، لَوْحٌ، شُبَّاكٌ، مِحْبَرَةٌ، دِيْكٌ، كُرْسِيٌّ، أَنْمُلٌ، عَمَّةٌ، خَالٌ، بَخِيْلٌ، غَنِيٌّ، طَوِيْلٌ، شَمْسٌ، فَاطِمَةُ، بَابٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Муфрад

Муфрад ўзидан тушунилган нарсанинг бир доналигини англатган исмдир. Баъзи табиий нарсалар исмида бир донасини ифодалаш учун охирида «тои ваҳдат» деб аталувчи ة қўшилади:

Бир дона хурмо – تَمْرَةٌ хурмо - تَمْرٌ

Бир дона дон – حَبَّةٌ дон - حَبٌّ

Ўзбек тилида қум, сув, тупроқ, дейилганда бир дона зарра тушунилмаганидек, «тои ваҳдат» қўшилмаган шу каби табиий нарсалар исмдан ҳам мутлоқ ўша нарса жинси тушунилади. Ундан бир донаси, демоқчи бўлсангиз, албатта охирига «тои ваҳдат» қўшиб айтишингиз керак.

Тасния

Охирги ҳарфи ҳазф ҳолида ишлатиладиган أَخٌ، أَبٌ ва يَدٌ каби исмлар тасния қилинса, калиманинг ل и бўлган махзуф و аслий ўз ўрнида келтирилади ва тасния аломати унга қўшилади:

Ака-ука - أَخَوَان – أَخٌ ота-она - أَبَوَان – أَبٌ [أَبَوٌ]

икки қон - دَمَوَان – دَمٌ икки қўл - يَدَوَان – يَدٌ

эрта-индин - غَدَوَان – غَدٌ икки қайнона - حَمَوَان – حَمٌ

يَدٌ ва دَمٌ шу бўйича тасния қилиниши мумкин: دَمَان، يَدَان

Ҳазф қилинган охирги ҳарфдан бошқа бир ҳарф эвазга келтирилган бўлса, унда шу бўйича охирига тасния аломати қўшилади:

икки ўғил - اِبْنَان – اِبْنٌ икки исм - اِسْمَان – اِسْمٌ [سِمْوٌ]

икки юз - مِئَتَان – مِئَةٌ икки йил - سَنَتَان – سَنَةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мақсур исмлар тасрияси

Охири و ёки ى дан алмашган ا бўлган мақсур исмлар тасния қилинса, ا ўз аслига қайтарилади:

икки йигит - فَتَيَان– فَتًى икки қирғоқ - رَجَوَان– رَجًا

икки даъво - دَعْوَيَان– دَعْوَي икки эсдалик - ذِكْرَيَان– ذِكْرَي

Исмнинг охирги ҳарфи ҳамзали чўзиқ ا бўлса:

а) агар ҳамза калиманинг аслий-ўзак ҳарфларидан бўлса, ўзгаришсиз, тасния аломати қўшилаверади:

икки дур сотувчи - لُؤْلُؤَان– لُؤْلُؤ икки тарра - قِثَّاءَان– قِثَّاءٌ

икки дард - دَاءَان– دَاءٌ икки қори - قَرَّاءَان– قَرَّاءٌ

б) агар чўзиқ ا исмни муаннас қилиш учун орттирилган бўлса, ҳамзаси و га қалб қилинади:

صَحْرَاوَان– صَحْرَاءُ خَضْرَاوَان– خَضْرَاءُ

в) ҳамза аслий ҳарфлардан ҳам бўлмаса, муаннас қилиш учун орттирилган ҳам бўлмаса, балки аслий و ёки ى дан алмашган ҳамза бўлса, унда ҳар икки йўл ҳам жоиз:

كِسَاءٌ– كِسَاءَان= كِسَاوَان، سَمَاءٌ– سَمَاءَان= سَمَاوَان

Исмул жамъ

Муфрад исмдан бошқа вазнга кўчириш йўли билан ясалган жамъ кўриниши нарсанинг иккитадан кўплигини билдиради, деб ўтдик. Бундан ташқари муфраддан ясалмасдан, аслида кўпчилик маъносини ифода қилиш учун қурилган исмлар ҳам бор, улар «исмул жамъ» – жамловчи от деб номланади: جَمَاعَةٌ ، قَبِيلَةٌ ، خَلْقٌ ، قَوْمٌ (қавм, халқ, қабила, жамъоат) каби.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

56-машқ. Қуйидаги сўзларни тасния қилинг.

جُزْءٌ، بَيْضَاءُ، اَلْمُسْتَشْفَى، مُصْطَفًى، أَعْمَى، أَذًى، عَصًا

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Тои таънис билан тугалланган исмларга ҳам, охирги ҳарфи ة дан кейин اَن ёки يْن қўшиб тасния қилинади.

مَدْرَسَةٌ – مَدْرَسَتَان

Фақат бир неча исмлардагина тасния қилинганда ة ҳазф бўлган:

думба - أَلْيَةٌ– اَلْيَان мояк - خُصْيَةٌ– خُصْيَان

Тасния исмлар бошқа бир исмга изофа қилинса, тасния ясаш учун қўшилган нун олиб ташланади:

Бу Саиднинг икки китобидир - كِتَابَان + هَذَان كِتَابَا سَعِيد

Муҳаммаднинг икки ўғлини кўрдим - ←اِبْنَيْن+ مُحَمَّدٌ

رَأَيْتُ ابْنَيْ مُحَمَّد

جَاءَنِي عَبْدَا الرَّحْمَان، يَا عَبْدَيِ اللّه، إِلِي نِعْمَتَيِ اللّه каби изофали мураккаб бўлган атоқли отлар тасния қилинса ҳам, шу қоида қўлланилади.

جَاءَنِي عَبْدَا الرَّحْمَان، يَا عَبْدَيِ اللّه، إِلِي نِعْمَتَيِ اللّه

Агар атоқли отлар изофасиз мураккаб бўлса, музакарнинг олдига ذَوَا муаннаснинг олдига ذَوَاتَا қўшиш билан тасния қилинади.

رَجَعَ ذَوَاتَا بَعْلَبَكَّ ذَهَبَ ذَوَا مَعْدِيْكَرَب

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қуйидаги исмларни маъносига кўра тасния қилиб бўлмайди:

دَيَّارٌ، إِبِلٌ، عَرِيبٌ، أَحَدٌ، كُلٌّ، جَمْعَاءُ، أَجْمَعُ، بَعْضٌ

Баъзи тасния исмлардан икки хил нарсадан иборат бўлган жуфт ҳам тушунилади:

(икки ота эмас, балки) ота-она – أَبَوَانِ ота - أَبٌ

эр-хотин – زَوْجَانِ эр - زَوْجٌ

ой ва қуёш – قَمَرَانِ ой - قَمَرٌ

Бир неча маънода ишлатиладиган (ўт, ёт каби) сўзларни икки хил маъносини ифодалаш учун тасния қилиб бўлмайди, лекин баъзи адабиётларда учраб қолади. Чунончи, «Мақомоти ҳаририй»да:

جَادَ بِالْعَيْنِ حِيْنَ أَعْمَي هَوَاهُ عَيْنَهُ، فَانْتَنَي بِلا عَيْنَيْنِ

Ишқ унинг кўзини (عَيْن) кўр қилгач, олтин тангаларини (عَيْنٌ) бериб юборди-да, иккови "عَيْن" дан ажралиб қолди.

Йигирманчи дарс

اَلدَّرْسُ الْعِشْرُوْنَ

Жамъ

Жамъ икки хил бўлади:

1. Жамъ мукассар – (синиқ жамъ).
2. Жамъ солим – (соғ жамъ).

Жамъ мукассар

Исмнинг бирликдаги шаклини ўзгартириш орқали ясалган кўплик «жамъ мукассар», дейилади. Жамъ мукассар уч хил йўл билан ясалади:

1. Муфраднинг ҳаракатларини ўзгартириш билан: – أَسَدٌ – أُسُدٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

2. Муфраднинг ҳарфларидан бирини ҳазф қилиш билан: رَسُولٌ – رُسُلٌ

3. Муфрадга бошқа ҳарфлар қўшиш билан: ظُفْرٌ – أَظْفَارٌ

Жамъ қиллат

Синиқ жамълардан учтадан ўнтагача бўлган кўпчиликни ифода қилувчи озлик жамъ-«жамъ қиллат» тўрт вазнда келади:

فَعْلٌ: نَفْسٌ – أَنْفُسٌ، عَيْنٌ – أَعْيُنٌ

فَعَالٌ: يَتِيمٌ – أَيْتَامٌ، قَلَمٌ – أَقْلامٌ

فَعْلَةٌ: جَوَابٌ – أَجْوِبَةٌ، سُؤَالٌ – أَسْئِلَةٌ

فِعْلَةٌ: فَتًى – فِتْيَةٌ، أَخٌ – إِخْوَةٌ

Жамъ қиллат ўнтадан кўпроқни ифода қилиш учун қайта бошқа вазнларда жамъ қилинади. Бу жамълар «жамъ ъул жамъ» (кўпликлар кўплиги) ёки «мунтаҳал жамуъ» (кўпликлар ниҳояси) деб аталади.

سِوَارٌ – أَسْوِرَةٌ – أَسَاوِرُ كَلْبٌ – أَكْلُبٌ – أَكَالِبُ

Мунтаҳал жумуъ кўплик шаклининг асосий белгилари:

1. Биринчи ҳарф фатҳали бўлади.

2. Учинчи ҳарф ا бўлиши керак.

3. ا дан кейин икки ҳарф ёки ўртада сокин ى бўлган уч ҳарф бўлиши керак:

مَسَاطِرْ، مَصَابِيْحُ، أَصَابِعُ، تَلامِيْذُ، فَوَائِدُ

Жамъ касра

Жамъ қиллат ва мунтаҳал жумуълардан бошқа барча синиқ жамълар жамъ касрат, деб аталади. Жамъ касрат жуда кўп хилма-хил вазнларда келган, улардан машҳурлари:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

فُعُوْلٌ: عُقُوْلٌ، فُنُوْسٌ، لُحُوْمٌ، فُصُوْلٌ، جُمُوْعٌ، حُرُوْفٌ، بُيُوْتٌ

فِعَالٌ: ثِقَالٌ، قِصَارٌ، طِوَالٌ، كِلابٌ، ذِئَابٌ، رِجَالٌ، جِبَالٌ

فُعَلاءُ: بُخَلاءُ، شُعَرَاءُ، قُدَمَاءُ، فُضَلاءُ، عُلَمَاءُ

أَفْعِلاءُ: أَسْخِيَاءُ، أَقْرِبَاءُ، أَصْدِقَاءُ، أَوْلِيَاءُ، أَقْوِيَاءُ

فَعَلَةٌ: قَتَلَةٌ، ظَلَمَةٌ، فَجَرَةٌ، كَفَرَةٌ، مَهَرَةٌ

Соғ жамълар

Соғ жамълар икки хил: музаккарнинг соғ жамъи – жамъ музаккар солим -جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ ва муаннаснинг соғ жамъи– жамъ муаннас-ис-солим جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمَ

Жамъ музаккар солим

Музаккарнинг соғ жамъи исмнинг муфради охирига ҳеч бир ўзгаришсиз ُونَ ёки ِيْنَ қўшимчаларини қўшиш билан ҳосил қилинади.

مُؤْمِنٌ– مُؤْمِنُوْنَ. عَاقِلٌ– عَاقِلِيْنَ. مُسْلِمًا– مُسْلِمِيْنَ

Исм бу тусда жамъ қилиниши учун ақл эгаси бўлган эр жинсдаги нарсанинг номи ёки сифати бўлиши керак.

فَرِيْدٌ– فَرِيْدُوْنَ. عَالِمٌ– عَالِمُوْنَ. مُحَمَّدٌ– مُحَمَّدُوْنَ. مُعَلِّمٌ– مُعَلِّمُوْنَ.

Охирги ҳарфи ا бўлган мақсур исмлар бу хилда жамъ қилинганда ا ҳазф қилинади:

اَلْمُصْطَفَي– اَلْمُصْطَفَوْنَ= اَلْمُصْطَفَيْنَ.

Охирги ҳарфи ى бўлган «манқус» исмларда:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

1. و қўшилганда ى ҳазф қилиниб, олди заммали ўқилади: اَلْقَاضِي – أَلْقَاضُوْنَ. اَلْعَالِي – اَلْعَالُوْنَ.

2. ى қўшилганда сўзнинг охиридаги ى ҳазф бўлиб, олди касра бўйича қолади:

اَلْقَاضِي – اَلْقَاضِيْنَ اَلْعَالِيْ – اَلْعَالِيْنَ

Жамъ муаннас солим

Муаннаснинг соғ жамъини ҳосил қилиш учун муаннас исмининг охирига ات (алиф та) қўшилади:

مُسْلِمَةٌ – مُسْلِمَاتٌ، زَيْنَبُ – زَيْنَبَاتٌ.

Тои таънис билан тугалланган музаккарларнинг атоқли отлари ҳам муаннас солимга жамъ қилинади:

طَلْحَةُ – طَلْحَاتٌ، مُعَاوِيَةُ – مُعَاوِيَاتٌ.

57-машқ. Қуйидаги сўзларни беш турга ажратинг. (Жамъ қиллат, жамъ касрат, мунтаҳал жамъуъ, жамъ музаккар солим, жамъ муаннас солим).

فَاتِحُوْنَ، فَاطِمَةُ، أَسَاتِيْذُ، نَشَّافَاتٌ، سَلَاطِيْنُ، عُقَلَاءُ، أَبْنَاءٌ، أَخَوَاتٌ، أَلْسِنَةٌ، أَرْجُلٌ، مُحْتَرِمُوْنَ، حَفَظَةٌ، جَاهِلَاتٌ، أَبَارِيْقُ، مُجْتَهِدِيْنَ، سَكَاكِيْنُ، أَنَامِلُ، سُفْلِيَاتٌ، سَمَاوَاتٌ، سُرُرٌ، دُيُوْكٌ، صَحْرَاوَاتٌ

58-машқ. Қуйидаги исмларни жамъ музаккар солимга жамъ қилинг.

مُسَمًّي، دَاعِيْ، مُعْطِي، مَحْمُوْدٌ، غَالِيْ، مُرَبِّيْ، أَعْلَي

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Жамъ қиллат

Бир исм бир неча вазнларда жамъ қилиниши ҳам мумкин, масалан, عَبْدٌ сўзи:

عِبِدَّانٌ، عِبْدَانٌ، عُبْدَانٌ، اَعْبُدٌ، عَبْدُوْنَ، عَبَدَةٌ، عِبَادٌ، عَبِيْدٌ، أَعْبِدَةٌ، أَعْبَادٌ، أَعَابِدُ، مَعَابِدُ، مَعْبُوْدَاءُ каби жамъ қилиниши мумкин.

Баъзи бир исмлар фақат бир хил жамъ қилинган. Агар бир исмнинг қиллат жамъи вазнларида бўлган жамъидан бошқа жамъи бўлмаса, унда ўнтадан кўпроққа ҳам ишлатаверади. Масалан:

оёқлар - رِجْلٌ – أَرْجُلٌ бўйинлар - عُنُقٌ – أَعْنَاقٌ

юраклар – اَفْئِدَةٌ – فُؤَادٌ

Шунингдек, жамъ қиллат вазнларидаги жамъларга ال қўшилса ёки кўплик маъносидаги исмга изофа қилинса, бу тақдирда ҳам жуда кўпчиликка ишлатилиши дуруст бўлиб қолади:

أَيُّهَا الأَشْيَاخُ لاتَكُونُوْا كَالْفِتْيَةِ وَ احْفَظُوْا أَنْفُسَكُمْ.

Жамъ музаккар солим

Музаккар исмларни бирлик шаклини бузмасдан фақат охирги ҳарфларига وْنَ қўшиш усули билан соғ жамъ ясаш учун у исм эркак кишининг оти ёки сифати бўлиши шарт:

فَرِيْدٌ – فَرِيْدُوْنَ مُجْتَهِدٌ – مُجْتَهِدُوْنَ

Охири «тои таънис» билан тугалланган эркак киши отлари муаннас солимга жамъ қилинади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

حَمْزَةٌ– حَمْزَاتٌ (حَمْزُوْنَ эмас)

Лекин қуйидаги исмлар бу шартларга мувофиқ бўлмаса-да, қоидага хилоф равишда шу хилда жамъ бўлган:

1. سَبْعُوْنَ، سِتُّوْنَ، خَمْسُوْنَ، أَرْبَعُوْنَ، ثَلاثُوْنَ، عِشْرُوْنَ، تِسْعُوْنَ، ثَمَانُوْنَ Бу исмлар бир муфраднинг кўплигини ифода қилиш учун ясалган жамълар эмас, балки махсус сонларни ифодалаш учун алоҳида қурилган сон отларидир. Масалан: ثَلاثُوْنَ (30) агар ثَلاثٌ (3) нинг кўплиги бўлганда эди, ундан 9, 12, 15 ва шу кабилар тушунилиши керак эди, демак, бу сакиз исм маънан жамъ эмас, кўринишидан жамъ музаккар солимга ўхшагани учун жамъ музаккар солимга мулҳақ, деб аталади.

2. Эркак кишининг оти ҳам, сифати ҳам бўлмаган қуйидаги исмлар қоидага хилоф равишда шу усулда жамъ бўлган.

Ер - أَرْضٌ [أَرْضُوْنَ] аҳли аёл - أَهْلٌ [أَهْلُوْنَ]

дунё, олам - عَالَمٌ [عَالَمُوْنَ] олий жаннат - عِلِّيٌّ [عِلِّيُّوْنَ]

ўғил - اِبْنٌ [بَنُوْنَ]

3. سَنَةٌ (асли سَنَوٌ) каби охирги ҳарфи ҳазф бўлиб, ўрнига «тои таънис» эваз қилинган исмлар ҳам қоидага хилоф шу усулда жамъ қилинган.

йил - سَنَةٌ– سِنُوْنَ фирқа, бўлак - عِضَةٌ– عِضُوْنَ

гуруҳ - ثُبَةٌ– ثُبُوْنَ тиғ - ظُبَةٌ– ظُبُوْنَ

таёқ - قِلَةٌ– قِلُوْنَ 100 (юз) - مِئَةٌ– مِئُوْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Жамъ муаннас солим

1. Охири «тои таънис» билан тугалланган ҳар қандай исмни ات қўшимчасини қўшиб жамъ қилиш мумкин, фақат шу олти муаннас исм бу усулда жамъ қилинмаган:

شَفَةٌ، مِلَّةٌ، أَمَةٌ، قُلَّةٌ، شَاةٌ، امْرَأَةٌ

2. Маънавий муаннаслар, аёллар отлари лафзда «тои таънис»и бўлмаса ҳам шу усулда жамъ қилинади:

زَيْنَبُ– زَيْنَبَاتٌ. أُمٌّ– أُمَّهَاتٌ

3. Қисқа ёки чўзиқ ا (алифи мақсура ва мамдуда) билан тугалланган муаннас исмлар ҳам ات билан жамъ қилинади:

عَصًا– عَصَوَاتٌ حُبْلَي– حُبْلَيَاتٌ صَحْرَاءُ– صَحْرَاوَاتٌ

Бу хил исмларда тасния қилишда қўлланилган қалб қонунлари қўлланади.

4. Учтадан кўп ҳарфли бўлган масдарлар:

اسْتِهْلاكٌ– اسْتِهْلاكَاتٌ تَعْرِيفٌ– تَعْرِيْفَاتٌ

5. Синиқ жамъ шаклдаги кўпликлар ات билан яна жамъ қилиниши мумкин:

Катта кишилар - رَجُلٌ– رِجَالٌ– رِجَالاتٌ

эшаклар - حِمَارٌ– حُمُرٌ– حُمُرَاتٌ

Уйлар, хонадонлар - بَيْتٌ– بُيُوْتٌ– بُيُوْتَاتٌ

6. Ақлга эга бўлмаган жонли-жонсиз нарсаларнинг номи музаккар бўлса, ҳам ات билан жамъ қилинади:

телеграф - تِلِغْرَافٌ– تِلِغْرَافَاتٌ ҳаммом - حَمَّامٌ– حَمَّامَاتٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Баъзи ўзгаришлар

ف си фатҳали فَعْلَةٌ ва فَعْلٌ вазнидаги исмлар ات билан жамъ қилинса, ع и фатҳа билан айтилади:

أَرْضٌ– أَرَضَاتٌ تَمْرَةٌ– تَمَرَاتٌ

ف си касрали ёки заммали бўлса, ع ини ف га эргаштириш ёки фатҳали ўқиш ё сукунли бўйича қўйиш мумкин.

كِسْرَةٌ– كِسرَاتٌ– كِسَرَاتٌ– كِسْرَاتٌ

حُجْرَةٌ– حُجُرَاتٌ– حُجَرَاتٌ– حُجْرَاتٌ

Агар ع и иллат ҳарфларидан бўлса, ف си фатҳали сўзлар жамъида ع и сокин бўлиши лозим.

بَيْضَةٌ– بَيْضَاتٌ جَوْزَةٌ– جَوْزَاتٌ

ف си касрали ёки заммали бўлса, ع и сукунли ва фатҳали айтилиши мумкин, (ف си га эргаштириш жоиз эмас).

بِيْعَةٌ– بِيْعَاتٌ– بِيَعَاتٌ. صُوْرَةٌ– صُوْرَاتٌ– صُوَرَاتٌ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Жамъ мукассар вазнлари

1	Мусофир	سَفْرٌ– سَافِرٌ	فَاعِلٌ	فَعْلٌ
2	Қизил	حُمْرٌ– أَحْمَرُ	أَفْعَلُ	فُعْلٌ
	Пишиқ	جُدْلٌ– جَدْلاءُ	فَعْلاءُ	
	Саҳий	بُذْلٌ–بَاذِلٌ	فَاعِلٌ	
3	Хизмат-кор	خَدَمٌ– خَادِمٌ	فَاعِلٌ	فَعَلٌ
	Нозик	رَشَقٌ–رَشِيْقٌ	فَعِيْلٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

4	Қоронғулик	ظُلْمٌ – ظُلْمَةٌ	فُعْلَةٌ	فُعَلٌ
	Давлат	دُوَلٌ – دَوْلَةٌ	فَعْلَةٌ	
	Катта	كُبَرٌ – كُبْرَي	فُعْلَي (сифат)	
5	Хикмат	حِكَمٌ – حِكْمَةٌ	فِعْلَةٌ	فِعَلٌ
	Коса	قِصَعٌ – قَصْعَةٌ	فَعْلَةٌ	
6	Китоб	كُتُبٌ – كِتَابٌ	فِعَالٌ	فُعُلٌ
	Асос, асли	أُسُسٌ – أَسَاسٌ	فَعَالٌ	
	Янги	جُدُدٌ – جَدِيْدٌ	فَعِيْلٌ	
	Шаҳар	مُدُنٌ – مَدِيْنَةٌ	فَعِيْلَةٌ	
	Пайғамбар	رُسُلٌ – رَسُوْلٌ	فُعُوْلٌ	
	Туя	بُزُلٌ – بَازِلٌ	فَاعِلٌ	
7	Етакчи	قَادَةٌ – قَائِدٌ	فَاعِلٌ (ажваф)	فَعَلَةٌ
	Золим	ظَلَمَةٌ – ظَالِمٌ	فَاعِلٌ	
8	Хўроз	دِيَكَةٌ – دِيْكٌ	فِعْلٌ	فِعَلَةٌ
9	Қози	قُضَاةٌ – قَاضٍ	فَاعِلٌ (ноқис)	فُعَلَةٌ
10	Синф, фасл	فُصُوْلٌ – فَصْلٌ	فَعْلٌ	فُعُوْلٌ
	Илм	عُلُوْمٌ – عِلْمٌ	فِعْلٌ	
	Қўшин	جُنُوْدٌ – جُنْدٌ	فُعْلٌ	
	Шер	أُسُوْدٌ – أَسَدٌ	فَعَلٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	Подшоҳ	مُلُوْكٌ– مَلِكٌ	فَعِلٌ	
	Гувоҳ	شُهُوْدٌ– شَاهِدٌ	فَاعِلٌ	
11	Тўнка	جُذُوْلَةٌ– جِذْلٌ	فُعْلٌ	فُعُوْلَةٌ
12	Денгиз	بِحَارٌ– بَحْرٌ	فَعْلٌ	فِعَالٌ
	Тоғ	جِبَالٌ– جَبَلٌ	فَعَلٌ	
	Киши	رِجَالٌ– رَجُلٌ	فَعُلٌ	
	Коса	قِصَاعٌ– قَصْعَةٌ	فَعَلَةٌ	
	Гумбаз	قِبَابٌ– قُبَّةٌ	فُعْلَةٌ	
	Саҳий	كِرَامٌ– كَرِيْمٌ	فَعِيْلٌ	
	Ташна	عِطَاشٌ– عَطْشَي	فَعْلَي	
	Сой	بِطَاحٌ–بَطْحَاءُ	فَعْلاءُ	
13	Эгилувчи	رُكَّعٌ– رَاكِعٌ	فَاعِلٌ	فُعَّلٌ
14	Ҳоким	حُكَّامٌ– حَاكِمٌ	فَاعِلٌ	فُعَّالٌ
15	Биродар	إِخْوَانٌ– أَخٌ	فَعَلٌ	فِعْلانٌ
	Гўдак	صِبْيَانٌ– صَبِيٌّ	فَعِيْل	
16	Шаҳар	بُلْدَانٌ– بَلَدٌ	فَعَلٌ	فُعْلانٌ
	Дўст	صُحْبَانٌ – صَاحِبٌ	فَاعِلٌ	
	Нон	رُغْفَانٌ– رَغِيْفٌ	فَعِيْلٌ	
	Ботир	شُجْعَانٌ– شُجَاعٌ	فُعَالٌ	
17	Ҳалок бўлган	هَلْكَي– هَالِكٌ	فَاعِلٌ	فَعْلي
	Касал	مَرْضَي– مَرِيْضٌ	فَعِيْلٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	Ўлик	مَوْتَي– مَيِّتٌ	فَيْعِلٌ	
	Қотир	جَرْبَي– أَجْرَبُ	أَفْعَلُ	
18	Қоли йўқ	جَذْمَاءُ– أَجْذَمُ	أَفْعَلُ	فَعْلاءُ
19	Олим	عُلَمَاءُ– عَالِمٌ	فَاعِلٌ	فُعَلاءُ
	Улуғ	كُرَمَاءُ– كَرِيْمٌ	فَعِيْلٌ	
	Сузувчи	سُبَحَاءُ– سُبُوْحٌ	فُعُوْلٌ	
20	Табиб	أَطِبَّاءُ– طَبِيْبٌ	فَعِيْلٌ	أَفْعِلاءُ
21	Ой	أَشْهُرٌ– شَهْرٌ	فَعْلٌ	أَفْعُلٌ
	Оёқ	أَرْجُلٌ– رِجْلٌ	فِعْلٌ	
	Замон	أَزْمُنٌ– زَمَنٌ	فَعَلٌ	
	Билак	أَذْرُعٌ– ذِرَاعٌ	فِعَالٌ	
22	Тараф	أَطْرَافٌ– طَرَفٌ	فَعَلٌ	أَفْعَالٌ
	Вақт	أَوْقَاتٌ– وَقْتٌ	فَعْلٌ	
	Гуруҳ	أَحْزَابٌ– حِزْبٌ	فِعلٌ	
	Қулф	أَقْفَالٌ– قُفْلٌ	فُعْلٌ	
	Дўст	أَصْحَابٌ– صَاحِبٌ	فَاعِلٌ	
	Буюк	أَشْرَافٌ– شَرِيْفٌ	فَعِيْلٌ	
	Ўлик	أَمْوَاتٌ– مَيِّتٌ	فَيْعِلٌ	
23	Замон	أَزْمِنَةٌ– زَمَانٌ	فَعَالٌ	أَفْعِلَةٌ
	Кийим	أَلْبِسَةٌ– لِبَاسٌ	فِعَالٌ	
	Юрак	أَفْئِدَةٌ– فُؤَادٌ	فُعَالٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	Нон	أَرْغِفَةٌ– رَغِيْفٌ	فَعِيْلٌ	
24	Қул	مَعْبُوْدَاءُ– عَبْدٌ	فَعْلٌ	مَفْعُوْلاءُ
25	Етим	يَتَامَي– يَتِيْمٌ	فَعِيْلٌ	فَعَالِي
	Ҳукм	قَضَايَا– قَضِيَّةٌ	فَعِيْلَةٌ	
	Саҳро	صَحَارَي– صَحْرَاءُ	فَعْلاءُ	
26	Эски	قُدَامَي– قَدِيْمٌ	فَعِيْلٌ	فُعَالَي
	Маст	سُكَارَي– سَكْرَانُ	فَعْلانُ	
27	Қўй	حُرَامَي– حَرْمَي	فَعْلَي	فَعَاعِلُ
	Газета	جَرَائِدُ– جَرِيْدَةٌ	فَعِيْلَةٌ	
	Кампир	عَجَائِزُ– عَجُوْزٌ	فَعُوْلٌ	
28	Мактуб	رَسَائِلُ– رِسَالَةٌ	فِعَالَةٌ	فَوَاعِلُ
	Тараф	جَوَانِبُ– جَانِبٌ	فَاعِلٌ (от)	
	Қоида	قَوَاعِدُ– قَاعِدَةٌ	فَاعِلَةٌ (сифат)	
	Олам	عَوَالِمُ– عَالَمٌ	فَاعَلٌ	
	Жавҳар	جَوَاهِرُ– جَوْهَرٌ	فَوْعَلٌ	
	Ибодат-хона	صَوَامِعُ– صَوْمَعَةٌ	فَوْعَلَةٌ	
	Тешик	قَوَاصِعُ– قَاصِعَاءُ	فَاعِلاءُ	
29	Ариқча	جَدَاوِلُ– جَدْوَلٌ	فَعْوَلٌ	فَعَاوِلُ
	Шер	قَسَاوِرُ– قَسْوَرَةٌ	فَعْوَلَةٌ	
30	Чироқ	فَوَانِيْسُ– فَانُوْسٌ	فَاعُوْلٌ	فَوَاعِيْلُ
	Шиша	قَوَارِيْرُ– قَارُوْرَةٌ	فَاعُوْلَةٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

31	Сиртлон	عَيَالِمٌ– عَيْلَمٌ	فَيْعَلٌ	فَيَاعِلُ
32	Танга	دَرَاهِمُ– دِرْهَمٌ	рубоъий-ларда	فَعَالِلُ
	Ўргимчак	عَنَاكِبُ– عَنْكَبُوْتٌ	хумосий-ларда	
33	Шогирд, ўқувчи	تَلَامِذَةٌ– تِلْمِيْذٌ	فِعْلِيْلٌ	فَعَالِلَةٌ
34	Қоғоз	قَرَاطِيْسُ– قِرْطَاسٌ	فِعْلَالٌ	فَعَالِيْلُ
	Қандил	قَنَادِيْلُ– قِنْدِيْلٌ	فِعْلِيْلٌ	
	Чусчуқ	عَصَافِيْرُ– عُصْفُوْرٌ	فُعْلُوْلٌ	
	Жаннат	فَرَادِيْسُ– فِرْدَوْسٌ	فِعْلَوْلٌ	
35	Шайтон	شَيَاطِيْنُ– شَيْطَانٌ	فَعْلَانٌ	فَعَالِيْنُ
	Бўри	سَرَاحِيْنُ– سِرْحَانٌ	فِعْلَانٌ	
	подшоҳ	سَلَاطِيْنُ– سُلْطَانٌ	فُعْلَانٌ	
36	Афзал	أَفَاضِلُ– أَفْضَلُ	أَفْعَلُ	أَفَاعِلُ
	Бармоқ	أَصَابِعُ– إِصْبَعٌ	إِفْعَلٌ	
	Бармоқ учи	أَنَامِلُ– أُنْمُلَةٌ	أُفْعُلَةٌ	
37	Услуби	أَسَالِيْبُ– أُسْلُوْبٌ	أُفْعُوْلٌ	أَفَاعِيْلُ
	Кулги	أَضَاحِيْكُ– أُضْحُوْكَةٌ	أُفْعُوْلَةٌ	
	Кўза	أَبَارِيْقُ– إِبْرِيْقٌ	إِفْعِيْلٌ	
38	Кутубхо-на	مَكَاتِبُ– مَكْتَبٌ	مَفْعَلٌ	مَفَاعِلُ
	Мадраса	مَدَارِسُ– مَدْرَسَةٌ	مَفْعَلَةٌ	
	Минбар	مَنَابِرُ– مِنْبَرٌ	مِفْعَلٌ	
39	Чироқ	مَصَابِيْحُ– مِصْبَاحٌ	مِفْعَالٌ	مَفَاعِيْلُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

	Камбағал	مَسَاكِيْنُ– مِسْكِيْنٌ	مِفْعِيْلٌ	
	Жинни	مَجَانِيْنُ– مَجْنُوْنٌ	مَفْعُوْلٌ	
40	Ҳайкал	تَمَاثِيْلُ– تِمْثَالٌ	تِفْعَالٌ	تَفَاعِيْلُ
	Тасбеҳ	تَسَابِيْحُ– تَسْبِيْحٌ	تَفْعِيْلٌ	

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Йигирма биринчи дарс

اَلدَّرْسُ الْحَادِيْ وَ الْعِشْرُوْنَ

Жомид, мастар ва муштақ

Исмлар уч хил бўлади: жомид, мастар ва муштақ. Муштақ (ясама исм) - аслий ҳарфларига махсус қоидалар бўйича ўзгариш киритиш йўли билан олинган ясама исмдир. Масалан, ўзбек тилида ***ёзмоқ*** сўзидан ***ёзувчи, ёзишма, қўлёзма*** каби бир қанча сўзлар ясай олганимиздай, араб тилида ҳам биргина كِتَابَةٌ калимасидан مَكْتَبَةٌ، مَكْتَبٌ، مَكْتُوْبٌ، كَاتِبٌ каби кўп исмлар ясалади.

Ясама сўзларнинг олинадиган асоси бўлган қуйма исмлар мастар, деб аталади. Мастардан муштақ сўзларни ясаш иши - иштиқоқ деб юритилади. Мастардан мозий, музореъ, жаҳд, нафий, амр ва наҳий феъллари ясалгани каби исми фоъил, исми мафъул, сифати мушаббаҳа, сийғаи муболаға, исми тафзил, исми замон ва макон, исми олат турларидаги исмлар ҳам иштиқоқ қилинади.

Агар исмдан аслий маънода муносабатли бўлган бошқа сўзлар ясаш мумкин бўлмаса, исми жомид, деб аталади: حَجَرٌ فَرَسٌ

«Исми жомид» - исми зот (нарсалар оти), алам (атоқли отлар), замирлар (олмошлар), исми ишоралар (кўрсатиш олмошлари) ва мавсуллар (боғловчилар)дан иборат.

اَلَّذي. هَذا. اَنتَ. زَيدٌ. بَيتٌ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Масдар

Масдар – иш-ҳаракат маъносини англатувчи исмдир. Ўзбек тилида иш-ҳаракат номлари «ёзмоқ», «ўтириш» каби ***-моқ*** ёки ***-иш*** қўшимчалари билан тугалланади. Араб тилида эса ундай бир умумий белгиси билан ажралиб турмайди.

Сулосий мужаррад масдарлари

Сулосий мужаррад масдарлари муайян бир вазнда келган эмас. Ҳар бир феъл масдарини алоҳида луғат каби ёдда сақлаш лозим. Ҳатто бир бобдан бўлган феълларнинг масдарлари хилма-хил вазнларда келган.

юрмоқ - جَرَيَانٌ _ جَرَي кўтармоқ - حَمْلٌ _ حَمَلَ

келмоқ - إِتْيَانٌ _ أَتَي эга бўлмоқ - مِلْكٌ _ مَلَكَ

кечирмоқ - غُفرَانٌ _ غَفَرَ сўзламоқ - نُطقٌ _ نَطَقَ

و лик мисоллар масдарлари

Музореъсида و и ҳазф бўлган мисолларнинг масдарида ҳам баъзан و ҳазф қилинади.

кенгаймоқ - وَسعٌ–يَسَعُ–سَعَةٌ ваъда бермоқ – عِدَةٌ–يَعِدُ–وَعَدَ

Музореъсида و ҳазф бўлмаса, масдарида ҳам қилинади:

оғримоқ - وَجِعٌ–يَوجَعُ–وَجَعٌ қўрқмоқ - وَجَلٌ–يَوجَلُ–وَجِلَ

Сулосий мазид масдарлари

Сулосий мазид ва рубоъий мазид боблари масдарлари еттинчи дарсда айтиб ўтилган муайян вазнларда бўлади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ифъол (اِفعَالٌ) боби

Ифъол бобининг масдари اِفعَالٌ вазнида бўлади. Мўътал ва маҳмузларда:

1. Маҳмузул-фо ва мисол вовийларда ҳамза ва و олди касрали бўлгани учун ى га қалб бўлади:

(أَمِنَ) – إِئْمَانٌ–ايمَانٌ (وَجَدَ)–اوجَادٌ –إِيْجَادٌ

2. Ажвафларда ع ўриндаги иллат ҳарф ا га алмашади. Бу билан икки ا бир жойда бўлиб қолади. Икки ا ни бир жойда айтишнинг иложи бўлмагани учун бири ҳазф қилинади ва унинг ўрнига охирига ة қўшилади. Бу тои эваз, деб юритилади.

хоҳламоқ – إِرَادَةٌ–إِرَاْدٌ–إِرْوَادٌ (رود)

бурмоқ – إِمَالَةٌ–إِمَاْلٌ–إِمِيَالٌ (ميل)

Масдари اِستِفعَالٌ вазнида келган ўнинчи боб ажвафларида ҳам худди шу қоида қўлланади:

тўғри бўлмоқ – اِستِقَامَةٌ–اِستِقَامٌ–اِستِقْوَامٌ (قوم)

кўпайтиришни сўрамоқ - اِستِزَادَةٌ– اِستِزَاْدٌ–اِستِزْيَادٌ (زيد)

3. Охири иллат ҳарфли ноқис, лафиф ва мултавийлар масдарида و ва ى зоида ا дан кейин бўлгани учун ҳамзага қалб қилинади:

яширмоқ - إِخْفَاءٌ–إِخْفَايٌ (خفي)

яқинлаштирмоқ - إِدنَاءٌ–إِدنَاوٌ (دنو)

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

افعيلاَلٌ–افعلاَلٌ–افتعَالٌ–انفعَالٌ ва **استفعَالٌ** бобларида ҳам шу қоида ишлайди:

четланмоқ – **انفعَالٌ=انزوَايٌ–انزوَاءٌ** (زوي)

яширинмоқ - **افتعَالٌ=اختفَايٌ–اختفَاءٌ** (خفي)

уялмоқ - **استفعَالٌ=استحيَايٌ–استحيَاءٌ** (حيي)

Асли маҳмузул-айн ва ноқис бўлган «кўрсатмоқ» маъносидаги **إِرَاءَةٌ** калимасида ҳам мана шу икки қоида қўлланган:

Кўрсатмоқ - **إِرءَايٌ–إِرااْءٌ–إِرَاءَةٌ** (رأي)

Тафъил (**تَفعيلٌ**) боби

Иккинчи боб масдари умуман **تَفعيلٌ** гоҳо **تَفعَالٌ** ва **تَفعِلَةٌ** вазнларда келади.

кенгайтирмоқ - **وَسَّعَ–تَوسعَةٌ**

очиқ айтмоқ - **صَرَّحَ–تَصرِيحٌ** қайтармоқ - **كَرَّرَ–تَكرَارٌ**

ل и ҳамзали феъллар масдари аксар **تَفعِلَةٌ** вазнида бўлади:

оқламоқ - **بَرَّأَ–تَبرِئَةٌ** табрикламоқ - **هَنَّأَ–تَهنِئَةٌ**

ل и иллат ҳарфли феъллар масдари бу бобда доим **تَفعيلٌ** вазнида бўлади:

юпатмоқ - **عَزَّي–تَعزِيَةٌ** тарбияламоқ -**رَبَّي–تَربِيَةٌ**

Бундан ташқари бу боб масдарлари **فَعَالٌ، فِعَّالٌ، تِفعَالٌ** ва **فُعلاَنٌ** вазнларида ҳам келган.

ёлғон демоқ - **كَذَّبَ –كَذَّابٌ** баён қилмоқ - **بَيَّنَ–تبيَانٌ**

пок демоқ - **سَبَّحَ–سُبحَانٌ** сўзлашмоқ - **كَلَّمَ –كَلاَمٌ**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Муфоъала (مُفَاعَلَةٌ) боби

Учинчи бобдаги феъллар масдари مُفَاعَلَةٌ، فِعَالٌ ва فِيعَالٌ вазнларда келади:

жанг қилмоқ - جَاهَدَ–مُجَاهَدَةٌ=جِهَادٌ

урушоқ - قَاتَلَ–مُقَاتَلَةٌ–قِتَالٌ=قِيتَالٌ

Охири иллат ҳарфли феъллар масдарида иллат ҳарфи олди фатҳали бўлгани учун ا га алмашади:

чақирмоқ - نَادَي (مُنَادَيَةٌ=مُنَادَاةٌ)

Музоъафлар масдари идғом қилинади:

зарарлантирмоқ - مُضَارَرَةٌ–مُضَارَّةٌ

Тафаъъул ва тафоъул (تَفَاعُلٌ–تَفَعُّلٌ) боблари

Охири иллат ҳарфли феъллар масдарларида ى га муво-фиқ бўлиши учун калиманинг ع и касрат билан айтилади.

орзу қилмоқ - اَلتَّفَعُّلُ–اَلتَّمَنُّيُ–اَلتَّمَنِّي

Ҳарфи иллат ى танвинли бўлса: تَفَعُّلٌ–تَمَنُّيٌ

а) олди касра қилинади: تَمَنُّيٌ←تَمَنِّيٌ

б) ى га замма ҳаракати оғир бўлгани учун танвиннинг заммаси олиб ташланади:

تَمَنِّيٌ←تَمَنِّيْ ن

в) икки сокин ى ва танвин нуни бир жойда бўлиб қолгани учун ى ҳазф қилинади:

تَمَنِّيْ ن←تَمَنِّ ن←تَمَنٍّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

59-машқ. Қуйидаги калималарни жомид, масдар ва муштақларга ажратинг.

بَرٌّ، قَمحٌ، رِيشَةٌ، مُعَلِّمَةٌ، مكتَبَةٌ، مَدرَسَةٌ، شُربٌ، كُرَّاسٌ، فِنجَانٌ، بَخِيلٌ، سُؤَالٌ، شَجَرٌ، قَرِيَةٌ، لَوحٌ، مَشيٌ، اِلتِفَاتٌ، مَأكُولٌ ، رُؤيَةٌ

60-машқ. Қуйидаги феълларнинг масдарларини айтиб беринг.

حَلَبَ، اِستَعَانَ، اَوقَدَ، دَارَيَ، جَزَّاَ، اِجتَلَي، أَبَاحَ ، رَوَّي ، اِنكَسَرَ ، اِستَعَامَي ، اِستَفـــتَي ، شَادَّ ، تَرَجَّي ، اِنطَوَي ، أَجْرَي ، (اَءْثَرَ) آثَرَ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Иштиқоқ

Иштиқоқ бир калимадан аслий маънода шу калимага муносабатли бўлган хилма-хил сўзларни ясашдир. Иштиқоқ уч хил бўлади:

1. Кичик иштиқоқ. Ҳарфларни ва ҳарфлар тартибини ўзгартирмасдан бир сўздан бошқа ҳар хил сўзлар ясаш усули, масалан: قِرَاءَةٌ калимасидан مِقْرَأٌ، قُرْآنٌ، قَرَّاءٌ، مَقْرُوْءٌ، قَارِئٌ сўзлар ясалгани каби.

2. Катта иштиқоқ. Ҳарфлар тартибини ўзгартириш орқали бошқа сўзлар ясаш:

тортмоқ - جَذَبَ = جَبَذَ.

3. Энг катта иштиқоқ. Талаффузда бир-бирига яқин бўлган ҳарфларнинг бирини иккинчисига алмаштириш орқали ясалган сўзларда энг катта иштиқоқ усули қўлланган бўлади.

Эшак ҳангради - نَهَقَ қарға қағиллади - نَعَقَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Сарф илми кичик иштиқоқ устида баҳс юритади. Лафзнинг ҳарфлари ва ҳарфларнинг тартибини ўзгартирмасдан қўшимча ҳарфлар қўшиш ва ҳаракатларини ўзгартириш йўли билан хилма-хил маънодаги сўзларни ясашни ўргатади. Катта ва энг катта иштиқоқлар ҳақида луғат ва иштиқоқ илмлари баҳс юритади.

Сулосий мужаррад масдарлари
Марра ва навъ масдарлари

Иш-ҳаракатнинг неча марта бажарилганини ифодаловчи масдар **فَعْلَةٌ** вазнида бўлади:

Икки марта урмоқ - **ضَرْبَتَيْنِ** бир урмоқ - **ضَرْبَةٌ**

Икки марта емоқ - **أَكْلَتَيْنِ** бир марта емоқ - **أَكْلَةٌ**

Хилини ва навъини ифодалаш учун **ف** нинг касраси билан **فِعْلَةٌ** вазнда бўлади:

Шошилган одамнинг ўтириши - **جِلْسَةَ عَجْلانَ**

Ғазабланган одамдек қараш - **نِظْرَةَ غَضْبَانَ**

Сулосий мазид масдарлари охирига «тои ваҳдат» қўшиш билан марра, навъ масдарлари ясалади.

Унга бир қараб қўйди - **اَلْتَفَتَ اِلَيْه اِلْتِفَاتَةً**

Чиройли муомалали - **حَسَنَ الْمُعَامَلَةِ**

Масдари мимий

م билан бошланган масдарлар «масдари мимий», деб аталади. У **يَفْعِلُ** бобларида ва барча бобларнинг мисолларида **مَفْعِلٌ** вазнда келади:

тушмоқ – **مَوْقِعٌ** ишонмоқ - **مَوْثِقٌ**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Бошқа бобларда ва биринчи бобнинг охири иллат ҳарфли феълларида مَفْعَلٌ вазнида келади:

Бошламоқ - مَبْدَأٌ қайтмоқ - مَصْدَرٌ

Отмоқ - مَرْمًى эшитмоқ - مَسْمَعٌ

Масдари мимий етти хил вазнда келган:

1. келмоқ – مَوْرِدٌ = مَفْعِلٌ 4. раҳм қилмоқ – مَرْحَمَةٌ = مَفْعَلَةٌ
2. ўйнамоқ – مَلْعَبٌ = مَفْعَلٌ 5. ёрдамлашмоқ – مَعُوْنَةٌ = مَفْعُلَةٌ
3. беркитмоқ – مَغْفِرَةٌ = مَفْعِلَةٌ 6. осон бўлмоқ – مَيْسُوْرٌ = مَفْعُوْلٌ
7. рост гапирмоқ - مَصْدُوْقَةٌ = مَفْعُوْلَةٌ

Сулосий мазид ва рубоъий масдари мимийлари исм мафъуллари билан бир хил вазнда бўлади. (Худо хоҳласа, бу кейинги дарсларда ўтилади.)

Мажҳул феъллар масдарлари

Ўзбек тилида мажҳул феълларнинг ўзига хос масдари бор: ёзмоқ-ёзилмоқ, кўрмоқ-кўрилмоқ каби.

Араб тилида эса мажҳул феъллар учун алоҳида масдар йўқ. Юқорида айтиб ўтилганлар маълум ва мажҳул учун муштаракдир:

Урилмоқ, урмоқ - ضَرْبٌ

Музореъ мажҳулининг олдига أَنْ ҳарфи келтирилса, маънан масдарга айланади.

Кийинтирилишинг - أَنْ تُكْسَي ёзилиши - أَنْ يُكْتَبَ

61-машқ. Қуйидаги феълларнинг масдарини аниқланг.

تَصَامَّ، شَاوَرَ، رَوَّي، تَلَقَّي، عَادَي، أَرَاحَ، أَعْطَي، اِخْضَرَّ، اِسْتَوْلَي

62-машқ. Қуйидаги масдарларнинг феълларини топинг.

مَيْمُوْنٌ، اِسْتِنَامَةٌ، تَبْرِئَةٌ، اِكْتِفَاءٌ، مَوْعِظَةٌ، مَعْصِيَةٌ، تَعَشٍّ، مَذَمَّةٌ، مَحَبَّةٌ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Сулосий мужаррад масдарлари

Сулосий мужаррад масдарлари **م** лик масдарлардан ташқари қирқ вазнда келган.

ёрдам бермоқ	نَصْرٌ	فَعْلٌ	1
Билмоқ	عِلْمٌ	فِعْلٌ	2
яқинлашмоқ	قُرْبٌ	فُعْلٌ	3
изламоқ	طَلَبٌ	فَعَلٌ	4
ўйнамоқ	لَعِبٌ	فَعِلٌ	5
кичик бўлмоқ	صِغَرٌ	فِعَلٌ	6
йўл кўрсатмоқ	هُدًي	فُعَلٌ	7
кирмоқ	دُخُوْلٌ	فُعُوْلٌ	8
қабул қилмоқ	قَبُوْلٌ	فَعُوْلٌ	9
эшитмоқ	سَمَاعٌ	فَعَالٌ	10
никоҳланмоқ	نِكَاحٌ	فِعَالٌ	11
йўталмоқ	سُعَالٌ	فُعَالٌ	12
истамоқ	بُغَايَةٌ	فُعَالَةٌ	13
осон бўлмоқ	سُهُوْلَةٌ	فُعُوْلَةٌ	14
муҳтож бўлмоқ	ضَرُوْرَةٌ	فَعُوْلَةٌ	15
англамоқ	بَصِيْرَةٌ	فَعِيْلَةٌ	16
кейин келмоқ	عَاقِبَةٌ	فَاعِلَةٌ	17

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ёмон кўрмоқ	كَرَاهِيَةٌ	فَعَالَةٌ	18
масхараламоқ	سُخْرِيَّةٌ	فُعْلِيَّةٌ	19
қуллик қилмоқ	عُبُوْدِيَّةٌ	فُعُوْلِيَّةٌ	20
кишнамоқ	مَهِيْلٌ	فَعِيْلٌ	21
танимоқ	عِرْفَانٌ	فِعْلَانٌ	22
шукр қилмоқ	شُكْرَانٌ	فُعْلَانٌ	23
ялтирамоқ	لَمَعَانٌ	فَعَلَانٌ	24
танимоқ	عِرِفَّانٌ	فِعِلَّانٌ	25
қодир бўлмоқ	قُدْرَةٌ	فَعْلَةٌ	26
ғалаба қилмоқ	غَلَبَةٌ	فَعَلَةٌ	27
бир ўтирмоқ	جَلْسَةٌ	فَعْلَةٌ	28
бир хил қараш	نِظْرَةٌ	فِعْلَةٌ	29
ўғирламоқ	سَرِقَةٌ	فَعِلَةٌ	30
пок бўлмоқ	طَهَارَةٌ	فَعَالَةٌ	31
ёзмоқ	كِتَابَةٌ	فِعَالَةٌ	32
буюк бўлмоқ	جَبَرُوْتٌ	فَعَلُوْتٌ	33
ҳалок бўлмоқ	تَهْلُكَةٌ	تَفْعُلَةٌ	34
яхши яшамоқ	بُلَهْنِيَةٌ	فُعَلْنِيَةٌ	35
айланмоқ	صَيْرُوْرَةٌ	فَعْلُوْلَةٌ	36
катта бўлмоқ	كِبْرِيَاءُ	فِعْلِيَاءُ	37
адашмоқ	طَغْوَي	فَعْلَي	38

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

эсламоқ	ذِكْرَي	فِعْلَي	39
суюнтирмоқ	بُشْرَي	فُعْلَي	40

Масдари манҳута

Бир неча калималардан тузилган жумлаларнинг баъзи ҳарфлари иштирокида ясалган масдарлар «масдари манҳута» – (йўнма масдарлар), деб аталади. Масалан:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ← بَسْمَلَةٌ (бисмалэ)

اَلْحَمْدُلِلّٰه ← حَمْدَلَةٌ (хамдалэ)

صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ← صَلْوَلَةٌ (салволэ)

لاحَوْلَ وَ لا قُوَّةَ الاَّ باللّٰه ← حَوْقَلَةٌ (хавқалэ)

مَاشَاءَ اللّٰهُ كَانَ ← مَشْكَنَةٌ (машканэ)

سُبْحَانَ اللّٰه ← سَبْحَلَةٌ (сабхалэ)

جُعِلْتُ فِدَاكَ ← جَعْفَلَةٌ (жаъфалэ)

طَالَ اللّٰهُ بَقَاءَ كَ ← طَلْبَقَةٌ (талбақэ)

دَامَ اللّٰهُ عِزَّكَ ← دَمْعَزَةٌ (дамъазэ)

حَسْبُنَااللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيْلُ ← حَسْبَلَةٌ (хасбалэ)

حَيَّ عَلَي الصَّلاة ← حَيْعَلَةٌ (хайъалэ)

لااِلٰهَ الاَّ اللّٰهُ ← هَيْلَلَةٌ (хайлалэ)

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Йигирма иккинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّانِي وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми фоъил

Исм фоъил иш-ҳаракатни қилувчи маъносидаги махсус ясалган исмдир. Ўзбекчада қилувчи отига ***-увчи*** ва ***-ган*** қўшимчалари қўшилади: ёзувчи, ўқувчи, сотувчи, кўрган, олган каби.

Сулосий мужарраднинг барча бобларида исми фоъил бир хил - فَاعِلٌ вазнида бўлади:

тингловчи - سَمِعَ– سَامِعٌ сўзловчи - نَطَقَ– نَاطِقٌ

мерос олувчи, меросхўр - وَرِثَ– وَارِثٌ

яратувчи - خَلَقَ– خَالِقٌ ўқувчи - قَرَأَ– قَارِئٌ

Сулосий мужаррадан бошқа боблар исми фоъили музороъ феълидан ясалади. Бунинг учун музораъат ҳарфининг ўрнига заммали **م** қўйилади ҳамда охирги ҳарфидан олдинги ҳарф касрали айтилади:

يُكْرِمُ ← مُكْرِمٌ. يَتَكَبَّرُ ← مُتَكَبِّرٌ

يُدَحْرِجُ ← مُدَحْرِجٌ. يَتَمَلْمَلُ ← مُتَمَلْمِلٌ.

Сулосий мазидлар исми фоъили

1	يُفْعِلُ	مُفْعِلٌ	يُفعَالُّ	7	مُؤْمِنٌ	مُفعَالٌ	مُسوَادٌّ
2	يُفَعِّلُ	مُفَعِّلٌ	يَتَفَعَّلُ	8	مُدَرِّسٌ	مُتَفَعِّلٌ	مُتَفَكِّرٌ
3	يُفَاعِلُ	مُفَاعِلٌ	يَتَفَاعَلُ	9	مُوَافِقٌ	مُتَفَاعِلٌ	مُتَغَافِلٌ
4	يَفْتَعِلُ	مُفْتَعِلٌ	يَستَفعِلُ	10	مُجتَهِدٌ	مُستَفعِلٌ	مُستَغفِرٌ
5	يَنفَعِلُ	مُنفَعِلٌ	يَفْعَوْعِلُ	11	مُنكَشِفٌ	مُفْعَوْعِلٌ	مُحْدَوْدِبٌ
6	يَفعَلُّ	مُفعَلٌّ	يَفْعَوِّلُ	12	مُسوَدٌّ	مُفْعَوِّلٌ	مُجْلَوِّزٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Рубоъий бобларининг исми фоъили

1	يُفَعْلِلُ	مُفَعْلِلٌ	مُتَرْجِمٌ	3	يَفْعَنْلِلُ	مُفْعَنْلِلٌ	مُحرَنْجِمٌ
2	يَتَفَعْلَلُ	مُتَفَعْلِلٌ	مُتَزَلْزِلٌ	4	يَفْعَلِلُّ	مُفْعَلِلٌّ	مُطمَئِنٌّ

Исми фоъил тусланиши

	муаннас	музаккар
Муфрад	فَاعِلَةٌ	فَاعِل
Тасния	فَاعِلَتَانِ	فَاعِلَانِ
Жамъ	فَاعِلَاتٌ	فَاعِلُونَ

Фоъилда ўзгаришлар

1. ف си ҳамзали калималарда ҳамза хатда ёзилмайди:

أَخَذَ ← أَاخِذٌ ← آخِذٌ

2. Музоъафларда идғом қилинади: فَارِرٌ←فَارٌّ، رَادِدٌ←رَادٌّ

3. Ажвафларда иллат ҳарфи зоида ا дан кейин бўлгани учун ҳамзага қалб қилинади.

қўрқувчи - خَاوِفٌ←خَائِفٌ сотувчи - بَايِعٌ←بَائِعٌ

қўрқувчи - هَايِبٌ←هَائِبٌ сўзловчи - قَاوِلٌ←قَائِلٌ

4. Охири иллат ҳарф бўлса:

а) касра ва замма иллат ҳарфига оғир бўлгани учун сокин қилинади:

чақирувчи - الدَّاعِيُ←الدَّاعِوُ←الدَّاعِيْ отувчи - الرَّامِيُ←الرَّامِيْ

б) замма ва касра сокин қилинган, икки сокин ى ва танвин нуни бир жойда бўлиб қолгани учун ҳарфи иллат ى ҳазф қилинади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

رَامِيٌ–رامِيُنْ– رَامِيْ نْ–رَامٍ رَاوِيٌ–راوِيُنْ– رَاوِيْ نْ– رَاوٍ

63-машқ. Қуйидаги феъллардан исми фоъиллар ясанг.

عَبَدَ، مَرَّ، التَفَتَ، نَامَ، تَمَّمَ، تَعَلَّمَ، احْتَرَمَ، قَمَطَ، حَشَّ، كَسَرَ، اسْتَيْقَظَ، جَوَّدَ، خَاطَ، اعْوَجَّ، أَخَّرَ، عَايَنَ، نَجَّمَ، أَكَلَ، مَشَي

64-машқ. Қуйидаги исми фоъилларни аниқланг.

فَائِقٌ، مَادَّةٌ، وَادٍ، دَائِرٌ، مُجَاهِدٌ، صَافٍ، مُنَقِّدٌ، مُعَاوِنٌ، مُعَلِّمٌ، شَاعِرٌ، مُخْبِرٌ، مُعْتَدِلٌ، لَائِقٌ، مُنَاسِبٌ، جَاذِبَةٌ، سَائِلٌ، مُسْلِمٌ، مُتَرَدِّدٌ، مُسَافِرٌ، مُمْكِنٌ، عَالٍ، طَالِعٌ، مُعْجِزَةٌ، نَائِبٌ، عَاشِقٌ، قَاعِدَةٌ، مُخْلِصٌ، رَاضٍ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Мазидлар исми фоъилларидаги ўзгаришлар

Мазидларнинг исми фоъилларида музореъ феъли маълумида бўлган ўзгаришлар айнан жорий бўлади (охири илат ҳарфлилардан бошқаларда).

Бой - مُوْسِرٌ ← يُوْسِرُ ← يُيْسِرُ [أَيْسَرَ]

Иқрор - مُقِرٌّ ← يُقِرُّ ← يُقْرِرُ [أَقَرَّ]

Яшовчи - مُقِيْمٌ ← يُقِيْمُ ← يُقْوِمُ [أَقَامَ]

Саллали - مُعْتَمٌّ ← يَعْتَمُّ ← يَعْتَمِمُ [اعْتَمَّ]

Ҳийлакор - مُحْتَالٌ ← يَحْتَالُ ← يَحْتَيِلُ [احْتَالَ]

Тўкилган - مُنْقَضٌّ ← يَنْقَضُّ ← يَنْقَضِضُ [انْقَضَّ]

Эргашувчи - مُنْقَادٌ ← يَنْقَادُ ← يَنْقَوِدُ [انْقَادَ]

Қизарган - مُحْمَرٌّ ← يَحْمَرُّ ← يَحْمَرِرُ [اِحْمَرَّ]

Давомли - مُسْتَمِرٌّ ← يَسْتَمِرُّ ← يَسْتَمْرِرُ [اسْتَمَرَّ]

Тўғри - مُسْتَقِيْمٌ ← يَسْتَقِيْمُ ← يَسْتَقْوِمُ [اِسْتَقَامَ]

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Охири иллат ҳарфли феъллар исми фоъилида иллат ҳарфига замма ва касра оғир бўлгани учун сокин қилинади, замма ва касра танвини билан тугалланган вақтида ى ҳазф қилинади.

Рози қилувчи - يُرْضِيْ– مُرْضِيٌ← مُرْضٍ= اَلْمُرْضِيْ

Тарбиячи -يُرَبِّيْ– مُرَبِّيٌ← مُرَبٍّ= اَلْمُرَبِّيْ

Чақирувчи -يُنَادِيْ– مُنَادِيٌ← مُنَادٍ= اَلْمُنَادِيْ

Порахўр -يَرْتَشِيْ– مُرْتَشِيٌ← مُرْتَشٍ= اَلْمُرْتَشِيْ

Равшан -يَنْجَلِيْ– مُنْجَلِيٌ← مُنْجَلٍ= اَلْمُنْجَلِيْ

Орзуманд –يَتَمَنَّي– مُتَمَنِّيٌ← مُتَمَنٍّ= اَلْمُتَمَنِّيْ

Даволанувчи -يَتَدَاوَيْ– مُتَدَاوِيٌ← مُتَدَاوٍ= اَلْمُتَدَاوِيْ

Уятчан -يَسْتَحْيِيْ– مُسْتَحْيِيٌ← مُسْتَحْيٍ= اَلْمُسْتَحْيِيْ

Ширин бўлган -يَحْلَوْلِيْ– مُحْلَوْلِيٌ← مُحْلَوْلٍ= اَلْمُحْلَوْلِيْ

Исми фоъил жамълари

Ақл эгаси бўлган музаккарларнинг атоқли оти (алам) ёки сифати бўлган исми фоъиллар жамъ музаккар солим усулида жамъ қилинади.

كَاظِمٌ← كَاظِمُوْنَ عَابِدٌ← عَابِدُوْنَ.

مُدَرِّسٌ– مُدَرِّسُوْنَ مُجْتَهِدٌ← مُجْتَهِدُوْنَ.

Муаннасларнинг алам ва сифатлари жамъ муаннас солимга жамъ қилинади:

فَاطِمَةُ← فَاطِمَاتٌ. عَائِشَةُ← عَائِشَاتٌ.

كَاتِبَةٌ← كَاتِبَاتٌ. مُعَلِّمَةٌ← مُعَلِّمَاتٌ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

فَاعِلٌ нинг жамъ таксирлари

فَعْلٌ– صَحْبٌ	فَعَلٌ– خَدَمٌ	فَعَلَةٌ– مَهَرَةٌ	فُعَلَةٌ– قُضَاةٌ
فُعَّلٌ– رُكَّعٌ	فُعَّالٌ– عُبَّادٌ	فُعُوْلٌ– قُعُوْدٌ	فُعْلانٌ– رُكْبَانٌ
فَعْلَى– هَلْكَى	فُعَلاءُ– شُعَرَاءُ	أَفْعَالٌ– أَنْصَارٌ	فَوَاعِلُ– تَوَابِعُ

فَعَلَةٌ

Бу вазнда кўпроқ ажвафлар исми фоъили жамъ қилинган:

заргарлар - صَائِغٌ– صَاغَةٌ сотувчилар - بَائِعٌ– بَاعَةٌ

етакчилар - قَائِدٌ– قَادَةٌ айтувчилар - قَالٌ– قَالَةٌ

Бошқа турлардан ҳам шу вазнда жамъ қилинган:

кофирлар - كَافِرٌ– كَفَرَةٌ ишчилар - عَامِلٌ– عَمَلَةٌ

فُعَلَةٌ

Бу вазнда кўпроқ ноқислар исми фоъили жамъ қилинган:

наҳвчилар - نَاحٍ– نُحَاةٌ қозилар - قَاضٍ– قُضَاةٌ

ялангоёқлар - عَافٍ– عُفَاةٌ яланғочлар - عَارٍ– عُرَاةٌ

فَوَاعِلُ

Бу вазнда фақат исми фоъилининг муаннасигина жамъ қилинади:

оқувчилар - سَالَّةٌ– سَوَائِلُ гувоҳлар - شَاهِدَةٌ– شَوَاهِدُ

қоидалар - قَاعِدَةٌ– قَوَاعِدُ кофирлар - كَافِرَةٌ–كَوَافِرُ

فَاعِلٌ вазнидаги музаккар исм сифат бўлмай, нарса оти бўлса, бу вазнга жамъ қилинса бўлади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

қирғоқлар - سَوَاحِل – سَاحِلٌ ёнкалар - كَوَاهِل – كَاهِلٌ

мўйловлар - شَوَارِبُ – شَارِبٌ мажлислар - نَوَادٍ – نَادٍ

65-машқ. Қуйидаги исм фоъилларнинг жамъларини топинг.

طَاغٍ، حَارِسٌ، عَادِلٌ، شَاهِدٌ، جَاهِلٌ، عَالِمٌ، وَاشٍ، تَابِعٌ، حَاجٌّ، تَاجِرٌ، زَائِدَةٌ، قَاصٌّ، شَابٌّ، فَاسِقٌ، رَاكِبٌ، زَارِعٌ

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

فَاعِلٌ вазнидаги бошқа исмлар

Нарсалар оти

Бир феъл масдаридан бирор иш-ҳаракатни қилувчи шахс учун алоҳида ясалмасдан мутлоқ бир нарсанинг отини англатган فَاعِلٌ вазнидаги исмлар ҳам учраб туради. Улар киттифоқо шу вазнда қурилган ёки аслида масдардан олинган бўлиб, кейинчалик сифатлик маъноси унутилган ва нарса отига айланган исмлардир:

билак – سَاعِدٌ	қирғоқ - شَاطِئٌ	қирғоқ - سَاحِلٌ
мўйлов - شَارِبٌ	мажлис - نَادٍ	водий - وَادٍ
тараф - جَانِبٌ	елка - كَاهِلٌ	қош - حَاجِبٌ

Жомид исмлардан олинган فَاعِلٌ

Бир нарсанинг шахсга нисбатини ифодалаш учун ҳам فَاعِلٌ вазнида исм ясалади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.yz www.fikr.uz www.fikr.uz

нонвой - خُبْزٌ– خَابِزٌ сутфуруш - لَبَنٌ– لابِنٌ

пиёда - رِجْلٌ– رَاجِلٌ хурмофуруш - تَمَرٌ– تَامِرٌ

туфлили - نَعْلٌ– نَاعِلٌ қассоб - لَحْمٌ– لاحِمٌ

Муаннасга хос исмлар

Аёлларга хос сифатларга далолат қилган исми фоъил-ларга «тои таънис» қўшилмайди:

ҳомиладор – حَامِلٌ ҳайзли - حَائِضٌ

талоқ бўлган – طَالِقٌ эмизувчи - مُرْضِعٌ

66-машқ. (Қўшимча дарс учун машқ) қуйидаги феъл-лардан исми фоъиллар ясанг.

جَوَّدَ، عَادَي، اخْتَارَ، أَسَرَّ، تَلَهَّي، أَرْدَي، أَنَارَ، صَلَّىَ، أَرَادَ، تَوَلَّي، امْتَازَ، أَفْتَيَ، احْتَاجَ، ارْتَدَّ، أَحَاطَ، أَهَمَّ، اتَّصَلَ، اسْتَمَدَّ، اشْتَاقَ، انْغَرَّ، نْجَانَي، اسْتَلْقَي، أَدَارَ، ائْتَمَّ، ارْتَدَي، اغْتَرَّ، اسْتَجَابَ

Йигирма учинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّالِثُ وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми мафъул

Устига иш-ҳаракат тушган нарсани ифодалаш учун масдардан ясалган сўз исми мафъул, дейилади. Исми маф-ъул сулосий мужарраддан مَفْعُوْلٌ вазнида ясалади: ёзилган хат-مَكْتُوْبٌ , очилган-مَفْتُوْحٌ. Исми мафъул мутаъаддий (ўтимли) феъллардангина ясалади.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Сулосий мужаррадлан бошқаларда исми мафъул музореъ феълининг мажҳулидан ясалади. Бунинг учун музораъат ҳарфи ўрнига مـ қўйилади ва охиргидан олдинги ҳарфи фатҳали бўлади:

чиқарилган - مُخْرَجٌ – يُخْرَجُ ҳурматли - مُحْتَرَمٌ – يُحْتَرَمُ

тажрибадан ўтган - مُجَرَّبٌ – يُجَرَّبُ

Мазидларнинг исми мафъули

1	يُفْعَلُ	مُفْعَلٌ	مُقْفَلٌ	7	يُفْعَالُّ	مُفْعَالٌّ	مُحْمَارٌّ
2	يُفَعَّلُ	مُفَعَّلٌ	مُرَكَّبٌ	8	يُتَفَعَّلُ	مُتَفَعَّلٌ	مُتَعَلَّمٌ
3	يُفَاعَلُ	مُفَاعَلٌ	مُشَاتَمٌ	9	يُتَفَاعَلُ	مُتَفَاعَلٌ	مُتَرَادَفٌ
4	يُفْتَعَلُ	مُفْتَعَلٌ	مُكْتَسَبٌ	10	يُسْتَفْعَلُ	مُسْتَفْعَلٌ	مُسْتَرْجَعٌ
5	يُنْفَعَلُ	مُنْفَعَلٌ	مُنْصَرَفٌ	11	يُفْعَوْعَلُ	مُفْعَوْعَلٌ	مُحْقَوْقَبٌ
6	نُفْعَلُّ	مُفْعَلٌّ	مُعْوَجٌّ	12	يُفْعَوَّلُ	مُفْعَوَّلٌ	مُجْلَوَّزٌ

Рубоъийларнинг исми мафъули

1	يُفَعْلَلُ	مُفَعْلَلٌ	مُتَرْجَمٌ	3	يُفْعَنْلَلُ	مُفْعَنْلَلٌ	مُحْرَنْجَمٌ
2	يُتَفَعْلَلُ	مُتَفَعْلَلٌ	مُتَزَلْزَلٌ	4	يُفْعَلَلُّ	مُفْعَلَلٌّ	مُقْشَعَرٌّ

Исми мафъул тусланиши

	Муаннас	Музаккар
Муфрад	مَفْعُوْلَةٌ	مَفْعُوْلٌ
Тасния	مَفْعُوْلَتَانِ	مَفْعُوْلَانِ
Жамъ	مَفْعُوْلَاتٌ	مَفْعُوْلُوْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мафъулдаги ўзгаришлар

1. Ажвафларда исми мафъул, асл вазнига кўра مَبْيُوْعٌ ва مَخْوُوْفٌ каби бўлиши керак, лекин:

а) иллат ҳарфига замма оғир бўлгани учун олдидаги соғ ҳарфга кўчирилади: مَبْيُوْعٌ ← مَبْيُوْعٌ مَخُوْوْفٌ ← مَخُوْوْفٌ

б) Икки сокин бир жойда бўлиб қолгани учун кейинги مَفْعُوْلٌ) ва) даги зоида و) ҳазф қилинади: مَبْيُوْعٌ ← مَبْيُوْعٌ مَخُوْوْفٌ ← مَخُوْفٌ

в) و лик ажваф مَخُوْفٌ шу бўйича қолади. ى лик ажваф مَبْيُوْعٌ да ى га мувофиқ бўлиши учун олдидаги замма касра қилинади: مَبْيُوْعٌ ← مَبِيْعٌ

Демак, ажвафлар исми мафъули ى лик ажвафларда مَفْعِلٌ вазнида و лик ажвафлар مَفْعُلٌ вазнида бўлар экан.

2. Охири иллат ҳарфли бўлса, ى лик феъллар исми мафъули асл вазнига кўра مَشْوُوْىٌ مَرْوُوِيٌ، مَرْمُوْيٌ каби бўлиши керак, лекин:

а) و ва ى калима охирида жамъ бўлиб қолгани учун و ҳам ى га қалб қилинади: مَرْمُيْيٌ ←مَرْمُوْيٌ

б) икки ى идғом қилинади: مَرْمُيْيٌ ← مَرْمُيٌّ

в) ى га мос бўлиши учун замма касратга алмаштирилади: مَرْمُيٌّ ← مَرْمِيٌّ

Демак, охири ى лик феъллар исми мафъули مَفْعِيْلٌ вазнида бўлади. Охири و лик исм мафъулида مَفْعُوْلٌ нинг зоида و ига идғом қилинади:

مَدْعُوْوٌ ← مَدْعُوٌّ [دعو]

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

67-машқ. Қуйидаги феъллардан исми мафъуллар ясанг.

سَأَلَ، مَدَّ، خَاطَ، حَفِظَ، كَسَرَ، وَجَدَ، أَخَذَ، قَالَ، بَرَي، شَرِبَ، قَرَأَ، بَنَي، صَادَ، أَدَّبَ، اِسْتَخْرَجَ، قَضَي، عَفَا، عَابَ، سَرَّ، كَسَا، ظَنَّ، ذَاقَ، وَهَبَ، ذَمَّ، تَدَارَكَ، يَسَرَ، أَمَرَ، رَأَي، اِرْتَقَبَ، مَحَا، طَوَي، أَخَّرَ

68-машқ. Қуйидаги исми мафъулларнинг феълларини топинг.

مَجْمُوْعَةٌ، مَجْنُوْنٌ، مَوْضُوْعٌ، مَضْمُوْنٌ، مَمْنُوْنٌ، مَنْسُوْبٌ، مَعْنِيٌّ، مَنْظُوْرٌ، مَرْجُوٌّ، مَطْلُوْبَاتٌ، مَطْبُوْعَاتٌ، مَرْحُوْمٌ، مُثْبَتٌ، مَنْفِيٌّ، مَجْبُوْرٌ، مَجْرُوْحٌ، مَشْهُوْرٌ، مَعْذُوْرٌ، مَشْئُوْمٌ، مَشْغُوْلٌ، مَخْفِيٌّ، مَخْلُوْقٌ، مَفْتُوْنٌ، مَخْصُوْصٌ، مَقْبُوْلٌ، مَعْقُوْلٌ، مَأْيُوْسٌ، مَعْشُوْقٌ، مَعْصُوْمٌ، مَعْمُوْرَةٌ، مَأْمُوْرَاتٌ، مَعْلُوْمَاتٌ، مَعِيْبٌ، مُفْرَدٌ، مُؤَنَّثٌ، مُذَكَّرٌ، مُعَطَّرٌ، مُؤَسَّسَةٌ، مُزَيَّنَ، مُعَيَّنٌ، مَغْلُوْبٌ

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Мазидлар исми мафъулларида ўзгаришлар

Мазидларнинг исм мафъулларида музореъсининг мажҳулида ўзгаришига сабаб бўлган қонунлар қўлланилади.

Музоъаф

сирдош - مُسَرٌّ ← مُسْرَرٌ. يُسَرُّ ← يُسْرَرُ [أُسِرَّ]

дўстлашилган - مُحَابٌّ ← مُحَابَبٌ . يُحَابُّ ← يُحَابَبُ [حُوْبَّ]

алданган - مُغْتَرٌّ ← مُغْتَرَرٌ. يُغْتَرُّ ← يُغْتَرَرُ [اُغْتُرَّ]

судралган - مُنْجَرٌّ ← مُنْجَرَرٌ. يُنْجَرُّ ← يُنْجَرَرُ [اُنْجُرَّ]

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

маъқулланган - مُسْتَحَبٌ ← مُسْتَحْبَبٌ. يُسْتَحْبَبُ ← [اُسْتُحْبِبَ]

Исми фоъил билан исми мафъулни ажратиб турадиган белги охиридан олдинги ҳарфнинг касрали ёки фатҳали бўлишидир. Музоъафларда эса бу ҳарф сокин қилиниб, кейинги ҳарфга идғом қилинади. Бир-биридан фарқсиз кўринишда бўлади:

алданган - مُغْتَرٌ (مُغْتَرَرٌ) алдамчи - مُغْتَرٌ (مُغْتَرِرٌ)

Фақат ифъол ва истифъол боблардагина биринчининг ҳаракати олдига кўчирилгани учун исми фоъил билан исми мафъул фарқланиб туради:

иқрор қилинган (айб) – مُقَرٌ (مُقْرَرٌ) иқрор бўлган - مُقِرٌ (مُقْرِرٌ)

маъқулланган - مُسْتَحَبٌ (مُسْتَحْبَبٌ)

маъқулловчи - مُسْتَحِبٌ (مُسْتَحْبِبٌ)

Ажваф

Қасд қилинган - مُرَادٌ ← يُرَادُ. مُرْوَدٌ ← [أُرِيْدَ] يُرْوَدُ

Овланган нарса - مُصْطَادٌ ← يُصْطَادُ. مُصْطَيَدٌ ← [اُصْطِيْدَ] يُصْطَيَدُ

Қиёс қилинган - مُنْقَاسٌ ← يُنْقَاسُ. مُنْقَيَسٌ ← [اُنْقِيْسَ] يُنْقَيَسُ

Ёрдам берилган - مُسْتَعَانٌ ← يُسْتَعَانُ. مُسْتَعْوَنٌ ← [اُسْتُعِيْنَ] يُسْتَعْوَنُ

Ҳаракатли бўлган و ва ى нинг олдида ҳарф фатҳали бўлса, ا га қалб қилинади. Шу қонунга кўра ع ининг олдидаги ҳарфи фатҳали бўлган ифтиъол ва инфиъол бобларида исми фоъил билан исми мафъул бир хил кўринишда бўлиб қолади:

ғийбат қилинган - مُغْتَابٌ ← مُغْتَيَبٌ

ғийбатчи - مُغْتَابٌ ← مُغْتَيِبٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ноқис

Ноқис ва охири иллат ҳарфли бошқа турларнинг исм мафъулларида:

а) иллат ҳарфининг олдидаги ҳарф фатҳали бўлгани учун иллат ҳарф ا га қалб қилинади:

اَلْمُصْطَفِيُ← اَلْمُصْطَفَي اَلْمُهْدَيُ← اَلْمُهْدَي

б) танвин билан тугалланган шаклида иллат ҳарф ا ни олмашгач икки сокин: ا ва танвин ن и бир жойда бўлиб қолгани учун ا ҳазф бўлади:

ҳадя қилинган - مُهْدَيٌ← مُهْدَي نْ← مُهْدًي

текисланган - مُسَوَّيٌ← مُسَوَّي نْ← مُسَوًّي

риоя қилинган - مُرَاعَيٌ← مُرَاعَي نْ← مُرَاعًي

танланган, сараланган - مُصْطَفَيٌ← مُصْطَفَي نْ← مُصْطَفًي

қабул қилинган, олинган - مُتَلَقَّيٌ← مُتَلَقَّي نْ← مُتَلَقًّي

чақирилган - مُسْتَدْعَيٌ← مُسْتَدْعَي نْ← مُسْتَدْعًي

Исми мафъул жамълари

Ақлли музаккарнинг номи ёки сифати бўлган исми мафъул жамъ музаккар солим усулида жамъ қилинади:

чақирилган - مَدْعُوٌّ– مَدْعُوُّوْنَ мақталган - مُحَمَّدٌ– مُحَمَّدُوْنَ

Муаннаслар номи ва сифати ات билан жамъ қилинади:

مَحْبُوْبَةٌ– مَحْبُوْبَاتٌ مَطْلُوْبَةٌ– مَطْلُوْبَاتٌ

Жонсиз ва ақлсиз нарсаларга далолат қилган музаккар исми мафъуллар ҳам жамъ муаннас-ис-солимга жамъ қилинади:

билим - مَعْلُوْمٌ– مَعْلُوْمَاتٌ емиш - مَأْكُوْلٌ– مَأْكُوْلاتٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Жамъ таксир

مَفْعُوْلٌ ёки مُفْعَلٌ вазнидаги исми мафъуллар баъзи исмларда مَفَاعِيْلُ вазнида жамъ қилинади:

مَلْعُوْنٌ – مَلاَعِيْنُ مُنْكَرٌ – مَنَاكِيْرُ

69-машқ. Қуйидаги исми мафъулларнинг феълларини топинг.

مُجْمَلٌ مُوَقَّتٌ مُبْتَلًي مُعَلَّقٌ مُعَمًّي مُضَافَاتٌ مُدَّعًي مُكَافَأَةٌ مُرَبًّي

مُسْتَثْنًي مُطْلَقٌ مُخْتَصَرٌ مُكَمَّلٌ مُعْجَزٌ مُعْتَبَرٌ مُبَاحٌ مُنَوَّرٌ مُنتَظَمٌ مُوَفَّقٌ

مُجَالَسٌ مُهَيَّأٌ مُصَفًّي مُقَرَّرٌ مُثَلَّثٌ مُقْتَدًي مُحَرَّمٌ.

70-машқ. Қуйидаги феълларнинг исми фоъил ва исми мафъулларини топинг.

قَلْقَلَ اسْتَقَلَّ فَسَّرَ غَضِبَ اكْتَرَي اغتَالَ أَنَامَ أَلَحَّ جَدَّدَ أَطَاعَ صَافَي

تَوَفَّي أَخَافَ امْتَنَّ اِستَخَارَ اِستَشَارَ اِستَرضَي.

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

فَعِيْلٌ вазнида исми мафъул

Сулосий мужаррад исми мафъули فَعِيْلٌ вазнида ҳам келади:

مَجْرُوحٌ=جَرِيْحٌ مَقْتُوْلٌ=قَتِيْلٌ

مَكْرُوهٌ=كَرِيْهٌ مَجْمُوعٌ=جَمِيْعٌ

Бу вазндаги исми мафъуллар музаккар ва муаннас учун муштаракдир:

هَذِه الْمَرْأَةُ جَرِيحٌ هَذَا الرَّجُلُ جَرِيْحٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

فَعِيْل вазнидаги исми мафъуллар кўпинча فَعْلَي вазнида жамъ қилинади:

قَتِيْلٌ–قَتْلَي جَرِيْحٌ–جَرْحَي

Лозим феъллар исми мафъули

Устига бир иш-ҳаракат тушган нарсани ифодаловчи исми мафъул мутаъаддий феъллардангина ясалади, чунки лозим феъллар қилувчидан бошқага таъсир этмайдиган, бирор нарса устига тушмайдиган ҳаракатга далолат қилади. Лозим феъллар бирор кўмакчи ҳарф ёрдамида мутаъаддийга айланади, шу қоида бўйича мутаъаддий бўлган лозим феъллардан исми мафъул ясаш мумкин:

кетказилган - مَذْهُوبٌ بِه кетказилди - ذُهِبَ بِه

(уни) кетказди – ذَهَبَ بِه кетди – ذَهَبَ

киргизилган - مَدخُولٌ فِيْه киргизилди - دُخِلَ فِيْه

(унга) киргизилди - دَخَلَ فِيْه кирди - دَخَلَ

зиёда қилинган - مَزِيْدٌ عَلَيْه зиёда қилди - زَادَ عَلَيْه

(унга) зиёда қилинди - زِيْدَ عَلَيْه зиёда бўлди - زَادَ

Йигирма тўртинчи дарс

اَلدَّرسُ الرَّابِعُ وَالعِشْرُونَ

Сифати мушаббаҳа

Қилувчи ўз ҳаракати ва иродаси билан бажарадиган феъллардан исм фоъил ясалади. Иш-ҳаракатининг вужудга келишида манба бўлган нарса уни ўз қасди билан пайдо қилмаса, балки иш-ҳаракат унда пайдо бўладиган ва унда давом қиладиган бир ҳолатдан иборат бўлса, бундай феъллдан исм фоъил ясаш мумкин эмас. Масалан: «чанқади»

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

маъносидаги عَطِشٌ феълидан عَاطِشٌ ёки «хурсанд бўлди» маъносидаги فَرِحَ дан فَارِحٌкаби исми фоъиллар ясалмайди. Бу каби бир ҳолат ёки табиий сифатларга далолат қилувчи феъллардан сифати мушаббаҳа ясалади.

Сифати мушаббаҳа умумий бир вазнда келган эмас. Шунинг учун ҳар бир феълнинг сифати мушаббаҳаси шу феъл масдари билан бирга алоҳида луғат каби ёдда сақлана-ди:

فَرِحَ–يَفْرَحُ–فَرَحًا، فَهُوَ فَرِيْحٌ . حَزِنَ–يَحْزَنُ–حَزَنًا، فَهُوَ حَزِينٌ

حَسُنَ– يَحْسُنُ– حُسْنًا، فَهُوَ حَسَنٌ.

Сифати мушаббаҳанинг машҳур вазнлари

فَعِلٌ муаннаси فَعِلَةٌ

Кўпроқ тўртинчи ва бешинчи боб феъларидан олинади:

хушчақчақ - فَكِهٌ хафа - تَرِحٌ

чарчоқ – تَعِبٌ шошқалоқ - عَجِلٌ

хушбўй - عَطِرٌ ҳушёр - حَذِرٌ

فَعِيْلٌ муаннаси فَعِيْلَةٌ

Кўпроқ олтинчи ва тўртинчи боб феъларидан олинади:

Касал - سَقِيْمٌ катта - كَبِيْرٌ

буюк – عَظِيْمٌ эски - قَدِيْمٌ

касал - مَرِيْضٌ бахил - بَخِيْلٌ

فَعْلَانُ муаннаси فَعْلَي ёки فَعْلَانَةٌ

қонган – رَبَّانُ тўқ - شَبْعَانُ маст - سَكْرَانُ

терлаган - عَرْقَانُ ҳайрон - حَيْرَانُ хурсанд - جَذْلَانُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

فَعْلاءُ муаннаси **أَفْعَل**

Жамъи **فُعْلٌ**. Айбли сифатларга далолат қилган феъллардан олинади:

оқ - **أَبْيَضُ** қора – **أَسْوَدُ** қизил - **أَحْمَرُ**

соқов - **أَبْكَمُ** кар – **أَصَمُّ** кўр – **أَعْمَي**

Жамълари: **بُكْمٌ، صُمٌّ، عُمْيٌ، بِيْضٌ، سُوْدٌ، حُمْرٌ**

فَاعِلٌ

ориқ - **ضَامِرٌ** юмшоқ - **نَاعِمٌ** пок - **طَاهِرٌ**

فَيْعِلٌ

тор - **ضَيِّقٌ** яхши - **طَيِّبٌ** мурда - **مَيِّتٌ**

فَعَالٌ

касод – **كَسَادٌ** ҳаром - **حَرَامٌ** қўрқоқ - **جَبَانٌ**

71-машқ. Қуйидаги сифати мушаббаҳаларнинг маъноларини айтиб беринг ва луғат китобларидан муаннаси ва жамъини топинг.

صَدِيْقٌ، بَعِيْدٌ، ثَقِيْلٌ، جَدِيْدٌ، قَلِيْلٌ، قَصِيْرٌ، طَوِيْلٌ، سَرِيْعٌ، لَئِيْمٌ، كَئِيْبٌ، حُوْلُ، أَصْلَحُ، غَنِيٌّ، فَقِيْرٌ، كَثِيْرٌ، حَرِيْصٌ، نَشْوَانُ، كَسْلانُ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Сифати мушаббаҳалар муаннаси ва жамълари

1. Ранг ва айбли сифатларга далолат қилувчи **أَفْعَلُ** вазнидаги сифати мушаббаҳалар муаннаси **فَعْلاءُ** вазнида музаккар ва муаннас жамъи **فُعْلٌ** ва **فُعْلانٌ** вазнида келади.

Қизил - **أَحْمَرُ – حَمْرَاءُ – حُمْرٌ = حُمرَانٌ**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Кўр - أَعْمَى–عَمْيَاءُ –عُمْيٌ = عُمْيَانٌ

Оқ - أَبْيَضُ – بَيْضَاءُ – بِيْضٌ = بِيْضَانٌ

Кар - أَصَمُّ – صَمَّاءُ – صُمٌّ = صُمَّانٌ

2. فَعْلاَنُ вазнидаги сифати мушаббаҳалар муаннаси аксари فَعْلَى вазнида ва жамъи فُعَالَى ёки فِعَالٌ вазнида келган:

маст - سَكْرَانُ – سَكْرَي – سُكَارَي

ғазабланган - غَضْبَانُ – غَضْبَي – غُضَابَي =غِضَابٌ

فَعْلاَنٌ вазнидаги сифати мушаббаҳалардан фақат ушбу ўн тўрт калимагина فَعْلاَنَةٌ вазнида муаннас бўлган:

ориқ - قَشْوَانٌ узун-سَيْغَانٌ (қўй) думбали - أَلْيَانٌ

пасткаш - مَصَّانٌ иссиқ - سَخْنَانٌ тўла - حَبْلاَنٌ

ақлсиз - مَوْتَانٌ кучли - صَوْجَانٌ ориқ - خُمْصَانٌ

қуруқ - ضَوْجَانٌ очиқ ҳаво - صَحْيَانٌ эсланган - دَخْنَانٌ

христиан - نَصْرَانٌ улфат - نَدْمَانٌ

72-машқ. Сифати мушаббаҳалар остига бир чизиқ чизинг.

اَلْمَرِيْضُ لاَ يَسُرُّهُ شَيْءٌ .اِذَا كُنْتَ عَرْقَانَ فَلاَ تَشْرَبِ الْمَاءَ. هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَي وَ الْبَصِيْرُ.اَلْمُؤْمِنُ لاَ يَكُوْنُ جَبَاناً.لِحْيَةُ جَدِّي طَوِيْلَةٌ وَ بَيْضَاءُ السِّكِّينُ الْكَهَامُ يُدْمِي الْيَدَ.اَلْحَلاَلُ بَيِّنٌ وَ بَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ مَنْ لاَ يُحِبُّ الْفَوَاكِهَ اللَّذِيْذَةَ؟ لَيْسَ لِمَلُوْلٍ صَدِيْقٌ.اَلْمَرْءُ بِخَلِيْلِه.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Сифати мушаббаҳа вазнлари

1	فَعْلٌ	صَعْبٌ	қийин	11	فَعِيْلٌ	كَرِيْمٌ	сахий
2	فِعْلٌ	بِكْرٌ	қиз	12	فَيْعِلٌ	مَيِّتٌ	мурда
3	فُعْلٌ	صُلْبٌ	қаттиқ	13	فَاعِلٌ	طَاهِرٌ	пок
4	فَعَلٌ	حَسَنٌ	чиройли	14	فَعَالٌ	جَبَانٌ	қўрқоқ
5	فَعِلٌ	فَرِحٌ	хурсанд	15	فُعَالٌ	شُجَاعٌ	ботир
6	فَعُلٌ	نَدُسٌ	зийрак	16	فَعْلاَنُ	عَطْشَانُ	ташна
7	فُعَلٌ	مُلَسٌ	силлиқ	17	فُعْلاَنٌ	عُرْيَانٌ	яланғоч
8	فُعُلٌ	جُنُبٌ	жунуб	18	أَفْعَلُ	أَحْمَرُ	қизил
9	فَعْلَي	ثَكْلَي	мотамли	19	فَعْلاَءُ	عَذْرَاءُ	бокира
10	فُعْلَي	حُبْلَي	бўғоз	20	فُعَلاَءُ	نُفَسَاءُ	нуфасо

Йигирма бешинчи дарс

اَلدَّرْسُ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми тафзил

Бир сифатнинг бир нарса ёки шахсда бошқадагига нисбатанроқ ва ортиқроқлигини билдирган исм-исм тафзил (қиёсий сифат), деб аталади.

Ўзбек тилида қиёсий сифатга кўпинча ***-роқ*** қўшимчаси қўшилади, ***-дан кўра, нисбатан*** каби сўзлар билан ифодаланади: ***тезроқ, ўткирроқ, Аҳмад Шокирдан кўра ҳушёрроқ бола эди*** кабилар.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Араб тилида исми тафзил сўзлосий мужарраддан أَفْعَل вазнида ясалади: ортиқроқ -أَفْضَلُ чиройлироқ -أَحْسَنُ Сўлосий мужарраддан бошқаларда эса масдари олдига أَشَدُّ ва أَكْثَرُ каби исми тафзилларни келтириш йўли билан ифодаланади:

Ҳаракатчанроқ -أَكْثَرُ اجْتِهَادًا Эҳтиётчанроқ -أَشَدُّ احْتِيَاطًا

Исми тафзил тусланиши

	Муаннас	Музаккар
Муфрад	فُعْلَي	أَفْعَلُ
Тасния	فُعْلَيَان	أَفْعَلاَن
Жамъ	فُعْلَيَاتٌ فُعْلٌ	أَفْعَلُوْنَ أَفَاعِلُ

أَفعَلُ даги ўзгаришлар

1. Маҳмузул-фоларда ҳамза ا га алмашади.

улфатроқ -آلَفُ ← أَءْلَفُ тинчроқ -آمَنُ ← أَءْمَنُ

2. Музоъафларда идғом қилинади:

ширинроқ –اَلَذُّ ← اَلْذَذُ нозикроқ –اَدَقُّ ← اَدْقَقُ

аччиқроқ -أَمَرُّ ← أَمْرَرُ озроқ -أَفَلُّ ← أَفْلَلُ

3. Охири иллат ҳарфларда ي ا га қалб қилинади:

баландроқ -أَعْلَي ← أَعْلَيُ қимматроқ -أَغْلَي ← أَغْلَيُ

яхшироқ -أَوْلَي ← أَوْلَيُ муносиброқ -أَحْرَي ← أَحْرَيُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Эслатма: ифъол бобининг ажвафи мозийси أَقَامَ ← قَوَمَ да қўлланган қалб қонуни исми тафзил ажвафларида қўлланилмайди. Шунинг учун دَوَامٌ дан исми тафзил أَدَامُ эмас, балки саҳиҳлардан фарқсиз أَدْوَمُ каби ясалади:

узунроқ -أَطْوَلُ тўғрироқ -أَقْوَمُ

ортиқроқ -أَزْيَدُ мойилроқ -أَمْيَلُ

Сийғаи муболаға

Бир шахснинг бир ишни бажаришда жуда моҳирлигини ёки бир сифати ортиқ даражада мукаммалигини ифодалаш учун исми фоъил ёки сифати мушаббаҳа маъносида ясалган исм «сийғаи муболаға», дейилади.

кўп эҳсонли – مِنْعَامٌ яхши билувчи -عَلاَّمٌ

жуда ёлғончи -كَذُوْبٌ жуда хушбўй -مِعْطِيْرٌ

Сийғаи муболаға кўпроқ مِفْعَالٌ ، فَعُوْلٌ،فَعَّالَةٌ، فَعَّالٌ ва فِعِّيْلٌ вазнида келади.

73-машқ. Қуйидаги сўзлардан исми тафзиллар ясанг.

جَمُلَ، قَرُبَ، عَلِمَ، رَقَّ، غَنِيَ، قَصُرَ، سَهُلَ، صَعُبَ، كَثُرَ، حَمِدَ، دَرَي، نَجَا، هَابَ، طَابَ، سَاءَ، أَمَّ، صَحَّ، جُنَّ، خَافَ، سَرَّ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Исми тафзил

1. Исм тафзил кўпроқ исми фоъил маъносида ясалади:

олим, билувчи -عَالِمٌ олимроқ, билувчироқ -أَعْلَمُ

Баъзан исми мафъул маъносида ҳам келади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

машҳурроқ -أَشْهَرُ машғулроқ -أَشْغَل

мақтовлироқ -أَحْمَدُ танилганроқ, маъруфроқ –أَعْرَفُ

қўрқинчилироқ, махвуфроқ – أَخْوَفُ

Табиий сифат ва ҳолатларни англатувчи феълдан исми тафзили сифати мушаббаҳа маъносида ясалади:

كَبِيْرٌ– أَكْبَرُ. حَسَنٌ– أَحْسَنُ. جَبَانٌ– أَجْبَنُ

2. Ранг ва айбли сифатлардан أَفْعَلُ вазнида сифати мушаббаҳа ясалади. Шунинг учун бир хил сифатлар исми тафзили худди мазид боблари исми тафзили сингари أَشَرُّ ва أَكْثَرُ каби сўзлар ёрдамида ифодаланади:

هَذا الوَرَقُ أَبْيَضُ وَ الثلجُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنْهُ.

3. Кўп истеъмол қилинадиган أَخْيَرُ ва أَشَرُّ каби исми тафзиллардан ҳамза ҳазф қилиниши мумкин:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

«Одамларнинг яхшиси одамларга кўп нафи етгани-дир». Бу сўзни ҳазрат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бизлар учун айтганлар.

Сийғаи муболаға

1. Ҳунарманд ва касб эгаси маъносидаги сийғаи мубо-лағалар нарса исмлардан ҳам ясалаверади:

темирчи -حَدَّادٌ: حَدِيْدٌ нонвой -خَبَّازٌ: خُبْزٌ

хаттот -خَطَّاطٌ: خَطٌّ махсидўз -خَفَّافٌ: خُفٌّ

учувчи -طَيَّارٌ: طَائِرَةٌ юк ташувчи (ҳаммол) -حَمَّالٌ: حِمْلٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

2. فَعَّالٌ مِفْعَالٌ ва فَعْلَةٌ вазнларида ҳар қандай феъллардан муболаға сийғаси ясаш мумкин. Бошқа вазнларда эса китобларда учраганларига қараб қилинади.

3. Баъзи вазнлар сифати мушаббаҳа билан сийғаи муболаға ўртасида муштаракдир:

فَعِيْلٌ: كَرِيْمٌ – сийғаи муболаға - رَحِيْمٌ сифати мушаббаҳа

فَعْلَانُ: عَطْشَانُ – сийғаи муболаға - رَحْمَانُ сифати мушаббаҳа

74-машқ. Ушбу жумлалардан исми тафзил, сифати мушаббаҳа ва сийғаи муболағаларни ажратинг.

هَذَا الْمُعَلِّمُ عَالِمٌ بِعِلْمِ الصَّرْفِ وَ ذَلِكَ أَعْلَمُ مِنْهُ. عَبْدُ الْكَرِيْمِ بَخِيْلٌ مَعَ أَنَّهُ غَنِيٌّ وَ لا يُوْجَدُ بَيْنَنَا أَغْنَي مِنْهُ. وَاذَا نَطَقْتَ فَلاَ تَكُنْ مِكْثَارًا. عَدُوٌّعَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيْقٍ جَاهِلٍ. مَنْ تَوَضَّأَ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ يَكُوْنُ نَظِيْفًا وَلايَبْقَي أَصَابِعُهُ وَسِخَةً. أُطْلُبِ الْجَارَ قَبْلَ الدَّارِ وَ الرَّفِيْقَ قَبْلَ الطَّرِيْقِ.

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Сийғаи муболаға вазнлари

1	беэътибор одам	غُفْلٌ	فُعْلٌ
2	жуда ҳушёр	حَذِرٌ	فَعِلٌ
3	кўп эргашган	تَبَعٌ	فَعَلٌ
4	кўп урувчи	ضَرَّابٌ	فَعَّالٌ
5	кўп билувчи	عَلاَّمَةٌ	فَعَّالَةٌ
6	уйқучи	نُوَمَةٌ	فُعَلَةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

7	хўра, очофат, очкўз	أَكْوَلٌ	فَعْوَلٌ
8	жуда қўрқоқ	فَرُوْقَةٌ	فَعُوْلَةٌ
9	жуда пок	قُدُّوْسٌ	فُعُّوْلٌ
10	жуда меҳрибон	رَحِيْمٌ	فَعِيْلٌ
11	жуда камгап	سِكِّيْتٌ	فِعِّيْلٌ
12	кўп эргашувчи	تُبَّعٌ	فُعَّلٌ
13	жуда ботир	شُجَاعٌ	فُعَالٌ
14	жуда катта	كُبَّارٌ	فُعَّالٌ
15	кўп тошувчи	رَاوِيَةٌ	فَاعِلَةٌ
16	моҳир ажратувчи	فَارُوْقٌ	فَاعُوْلٌ
17	уста ажратувчи	فَيْصَلٌ	فَيْعَلٌ
18	жуда яхши	جَيِّدٌ	فَيْعِلٌ
19	жуда қадимги	قَيُّوْمٌ	فَيْعُوْلٌ
20	жанговор	مِحْرَبٌ	مِفْعَلٌ
21	уста бинокор	مِعْمَارٌ	مِفْعَالٌ
22	жуда кескир	مِجْزَامَةٌ	مِفْعَالَةٌ
23	жуда камбағал	مِسْكِيْنٌ	مِفْعِيْلٌ
24	ўйинқароқ	تِلْعَابٌ	تِفْعَالٌ
25	жуда раҳмдил	رَحْمَانُ	فَعْلَانُ
26	жуда кучли	سُلْطَانٌ	فُعْلَانٌ
27	жуда ифлос	عِفْرِيْتٌ	فِعْلِيْلٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

28	жуда алдамчи	وَسْوَاسٌ	فَعْلَالٌ
29	даллол	سِمْسَارٌ	فِعْلَالٌ
30	таржимон	تَرْجُمَانٌ	فَعْلُلَانٌ

Хулоса. Кўп вазнлар бир неча хил исмлар ўртасида муштарак бўлгани учун бир сўзни вазнига қараб масдар ёки сифати мушаббаҳа ёки сийғаи муболаға, деб юбориш тўғри эмас. Масалан, فَعَلٌ вазнида هَرَبٌ каби масдар حَسَنٌ каби сифати мушаббаҳа, تَبَعٌ каби сийғаи муболаға ва خَدَمٌ каби исми фоъил жамълари келган. Шунинг учун илгари ҳеч ўтмаган فَعَلٌ вазнидаги бир сўз учраб қолса, уни аниқланмасдан туриб бир нарса деб бўлмайди.

Йигирма олтинчи дарс

اَلدَّرْسُ السَّادِسُ وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми замон ва макон

Бир иш-ҳаракатнинг бажарилган ўрни ёки вақтини ифодалаш учун ўша феълдан ясалган от исми замон ва макон, деб аталади.

Ёзадиган жой, ёзиш вақти -مَكْتَبٌ ёзди -كَتَبَ

ع и касрали يَفْعِلُ бобидаги феълларда ҳамда ع и фатҳали бўлса ҳам, و лик мисолларда замон ва макон исми ع и касра билан مَفْعِلٌ вазнида келади.

ўтириш жойи, ўтириш вақти -مَجْلِسٌ: يَجْلِسُ

туғилиш жойи, туғилиш вақти -مَوْلِدٌ: يَلِدُ

қўядиган жой, қўйиш вақти -مَوْضِعٌ: يَضَعُ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

ع и заммали ва фатҳали يَفْعُلُ ва يَفْعَلُ бобларида ҳамда ع и касрали бўлса ҳам, барча охири иллат ҳарфли феълларда исми замон ва макон مَفْعَلٌ вазнида бўлади

ибодатхона, ибодат вақти -يَعْبُدُ: مَعْبَدٌ

эшитадиган жой, эшитиш вақти -يَسْمَعُ: مَسْمَعٌ

кўрадиган жой, кўриш вақти -يَرَي: مَرْأًي

оқадиган жой, оқиш вақти -يَجْرِي: مَجْرًي

нажот жойи, нажот топиш вақти -يَنْجُوْ: مَنْجًي

Бу икки вазндаги замон ва макон исми مَفَاعِلُ вазнида жамъ қилинади.

مَوْضِعٌ– مَوَاضِعُ مَسْجِدٌ– مَسَاجِدُ

مَفْعَلٌ да ўзгаришлар

1. Музоъафларда идғом қилинади.

حَلَ: مَحْلَلٌ← مَحَلٌّ– مَحَالِلُ← مَحَالُّ

2. Ажвафларда مَفْعَلٌ вазнидаги исм замон ва маконларда ع нинг касраси олдига кўчирилади.

غَابَ: مَغْيِبٌ← مَغْيَبٌ

مَفْعَلٌ да ع нинг фатҳаси олдига кўчирилиб, иллат ҳарфи ا га қалб қилинади.

зиёратгоҳ - زَارَ: مَزْوَرٌ← مَزَارٌ

Ажвафлар жамъида иллат ҳарфи зоида ا дан кейин келган бўлса-да, кўпинча ҳамзага қалб қилинмай, ўз ҳолича қолади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

асал қутиси - مَشَارٌ– مَشَاوِرُ сой - مَسِيْلٌ– مَسَايِل

3. Охири иллат ҳарфлиларда олди фатҳали бўлгани учун иллат ҳарф ا га қалб қилинади:

ўтлоқ - اَلْمَرْعَيُ← اَلْمَرْعَي

Охири танвинли бўлса, ا ҳазф қилинади:

مَجْرَيٌ← مَجْرَيْ ن← مَجْرًي

Жамъларда танвинли бўлса, охиридаги ى ҳазф қилинади:

مَسْعًي← مَسَاعِيٌ← مَسَاعٍ

75-машқ. Қуйидаги феъллардан замон ва макон исми ва жамъларини ясанг.

وَقَعَ، رَقِيَ، طَلَبَ، خَاطَ، صَارَ، رَجَعَ، هَلَكَ، طَبَعَ، نَشَرَ، جَمَعَ، مَحَا، بَنَي، وَعَدَ، عَادَ، قَصَدَ، أَوَي، خَزَنَ.

76-машқ. Ушбу замон ва макон исмларининг аслини ва маъносини айтиб беринг.

مَشْمَلٌ، مَجَازٌ، مَنْبَعٌ، مَحْفِلٌ، مَكَانٌ، مَنْظَرٌ، مَجَالٌ، مَعَارِفُ، مَحْكَمٌ، مَرْكَبٌ، مَعَاشٌ، مَحْشَرٌ، مَعْدَنٌ، مَعَانٍ، مَنْطِقٌ، مَنْصَبٌ، مَنْزِلٌ، مَقَالٌ، مَسَالِكُ، مَسْكَنٌ، مَرْقَدٌ، مَصَبٌّ، مَرَاقٌ، مَبْلَغٌ، مَأْمَنٌ، مَرَامٌ، مَشْئِي، مَجَرٌّ، مَخْرَجٌ، مَطْلَعٌ، مَصْرِفٌ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Исми замон ва макон вазнлари

ع и заммали يَفْعُلُ боби исми замон ва макони مَفْعَلٌ вазнида бўлади, фақат ушбу ўн бир исм يَفْعَلُ бобидан бўлишига қарамай, مَفْعِلٌ вазнида келган:

مَسْجِدٌ- масжид, саждагоҳ, сажда қилиш вақти

مَطْلَعٌ- фойдаланиш жойи, вақти مَرْفِقٌ- чиқиш жойи, вақти

مَشْرِقٌ- бўлиниш жойи, вақти مَفْرِقٌ– кун чиқиш жойи, вақти

مَغْرِبٌ- яшаш ўрни, вақти مَسْكَنٌ- кун ботиш жойи, вақти

مَنْسَكٌ- ўсиш жойи, вақти مَنْبِتٌ- ибодатхона, ибодат вақти

مَجْزِرٌ- тушиш ўрни, вақти مَسْقِطٌ- кушхона, сўйиш вақти

Ушбу «тои таънис»ли вазнларда ҳам замон ва макон исмлари келган.

مَفْعَلَةٌ: مَدْرَسَةٌ، مَطْبَعَةٌ، مَقْبَرَةٌ، مَزْرَعَةٌ، مَطْبَخَةٌ.

Бундан ташқари бир нарсанинг кўп ва сероб бўладиган жойини англатувчи сўзлар нарса исмларидан шу вазнда ясалади:

أَسَدٌ: مَأْسَدَةٌ- шерлар макони دُبٌّ: مَدَبَّةٌ- айиқлар макони

إِبِلٌ: مَأْبَلَةٌ- туя кўп жой بِطِّيْخٌ: مَطْبَخَةٌ- тарвуз кўп ер

صَابُوْنٌ: مَصْبَنَةٌ- совун заводи لَبَنٌ: مَلْبَنَةٌ- сут фермаси

Бу вазнда сабабли маъносидаги сўзлар ҳам ясалади:

قَالَ رَسُوْلُ اللّٰه صلّي اللّٰهُ عَلَيْه وَ سَلَّمَ: أَلْوَلَدُ مَبْخَلَةٌ مَجْنَبَةٌ

Бола бахиллик ва қўрқоқлик боисидир.

Шеър: مَفْسَدَةٌ لِلْمَرْءِ أَيُّ مَفْسَدَه اِنَّ الْفَرَاغَ وَ الشَّبَابَ وَ الْجِدَه

Ёшлик, бекорчилик ва бойлик кишининг жуда ҳам бузилишига сабабчидир.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

مَفْعِلَةٌ

مَظِنَّةٌ، مَسِيْرَةٌ، مَنْزِلَةٌ каби.

مَفْعُلَةٌ

مَزْرُعَةٌ، مَقْبُرَةٌ каби.

Бу беш вазн исми замон ва макон билан масдари мимий ўртасида муштаракдир. Бу вазнлардаги ҳар бир сўз уч маънода келиши мумкин. Масалан, **مَسْجِدٌ** – саждагоҳ, сажда қилиш вақти ёки сажда қилмоқ.

Мазидлар исми замон ва макони

Мазидлар исми замон ва макони исми мафъуллари вазнида бўлади, масдар миммийлари ҳам исм мафъуллари билан бир хил, шунга кўра айтиш мумкинки, сулосий мужарраддан бошқа боблар исми мафъули тўрт маънога далолат қила олади. Масалан, **مُخْدَعٌ** – яширилган буюм, яшириладиган жой, яшириш вақти ёки яширмоқ.

77-машқ. Қуйидаги макон ва замон исмларини уч хил маъносини айтинг ва ўзбекчада қайси маънода қўлланилишини айтиб беринг.

مَوْرِدٌ، مَوْعِظَةٌ، مَدْخَنٌ، مَسْأَلَةٌ، مَذَمَّةٌ، مَزْرَعٌ، مَعِيْشَةٌ، مَمْلَكَةٌ، مَنْبَعٌ، مَنْظَرَةٌ، مَنْقَبَةٌ، مَنَاقِبُ، مَنْفَعَةٌ، مَسْرِفَةٌ، مَرْتَبَةٌ، مَرْثِيَةٌ، مَسَرَّةٌ، مَصْلَحَةٌ، مَسَافَةٌ، مَسْخَرَةٌ، مَشَقَّةٌ، مَشْوَرَةٌ، مَعْرَكَةٌ، مَقَالَةٌ، مَحَلَّةٌ، مَحَبَّةٌ، مَحْكَمَةٌ، مَرْحَمَةٌ، مَنْشَأٌ، مَذْهَبٌ.

78-машқ. Қуйидаги жумлаларда исми макон остига бир чизиқ ва исми замон остига икки чизиқ чизинг.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

صَلَّيْنَا الْعِيْدَ فِي الْمُصَلَّي. أَزُوْرُكَ بَعْدَ الْمَغْرِب. هَذَا الْغَابُ مَأْوىَ الذِّئَاب. آتِيْكَ مَطْلَعَ الشَّمْسِ. اَلأُمُوْرُ جَارِيَةٌ فِي مَجْرَاهَا. كَانَ مَوْعِدُنَا السَّاعَةَ السَّادِسَةَ. هُوَ مَنْبَعُ الْعُلُوْمِ. دَخَلْتُ الْمُسْتَشْفَي. أَذْهَبُ إِلَي الْمَدْرَسَة. هَذَا الْيَوْمَ مَوْلِدُ عَبْدِ اللّٰه. اَلْجَنَّةُ مَثْوَي الصَّالِحِيْنَ. مَقْبَرَتُنَا قَرِيْبَةٌ مِنَ الْقَرْيَة. أَرْجِعُ بَعْدَ الْمَكْتَبَة إِلَي بَيْت صَدِيْقِي. لاتَجْلِسْ عَلَي الْمُلَوَّث. نَنْزِلُ فِي هَذَا الْمَنْزِل.

Йигирма еттинчи дарс

الدَّرْسُ السَّابِعُ وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми олат

Бир ишни бажаришда ишлатиладиган қурол ва асбоб номи исми олат, дейилади. Исми олат қурол ёрдамида қилинадиган мутаъаддий феълларидангина ва сулосий мужарраддангина ясалади. У кўпроқ уч хил вазнда учрайди:

مِفْعَلٌ

това - **مِقْلًي** қайчи - **مِقَصٌّ** шар ўқи - **مِحْوَرٌ** эгов - **مِبْرَدٌ**

مِفْعَلَةٌ

сузгич - **مِصْفَاةٌ** қалқон - **مِجَنَّةٌ** елпиғич - **مِرْوَحَةٌ** супурги - **مِكْنَسَةٌ**

Бу икки вазндаги исмлар **مَفَاعِلُ** вазнида жамъ қилинади:

مِسْطَرٌ– مَسَاطِرُ. مِحَشٌّ– مَحَاشُّ. مِقْلًي– مَقَالٍ

مِلْعَقَةٌ– مَلَاعِقُ. مِظَلَّةٌ– مَظَالُّ. مِبْرَاةٌ– مَبَارٍ

مِفْعَالٌ

чироқ - **مِصْبَاحٌ** ўлчов - **مِعْيَارٌ**

тарози - **مِيْزَانٌ (مِوْزَانٌ)** тарнов - **مِيْزَابٌ (مِثْزَابٌ)**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Бу вазндаги исми олатлар жамъи مَفَاعِيْلُ вазнида бўлади:

مِفْتَاحٌ – مَفَاتِيْحُ. مِقْيَاسٌ – مَقَايِيْسُ. مِيْزَانٌ – مَوَازِيْنُ

Музоъафлар кўпроқ аввалги икки вазнда ва ноқислар айнан иккинчи вазнда келган.

79-машқ. Қуйидаги исми олатларнинг феълини аниқланг ва маъносини луғатлардан топинг.

مِطْرَقَةٌ، مِنْشَفَةٌ، مِنْشَارٌ، مِنْجَلٌ، مِحْرَاثٌ، مِرْوَدٌ، مِسْمَعٌ، مِقْلَمَةٌ، مِغْطَسٌ، مِرْقَاةٌ، مِشْرَطٌ، مِنْقَارٌ، مِحْفَظَةٌ، مِنْدَلَةٌ، مِهْبَطٌ، مِحْبَرَةٌ، مِحْرَابٌ، مِخْرَطَةٌ، مِخْلاةٌ، مِدْفَأَةٌ، مِدْفَعٌ، مِذْيَاعٌ، مِرَشَّةٌ، مِرْطَابٌ، مِسْمَارٌ، مِشْكَاةٌ، مِضَخَّةٌ، مِعْزَقٌ، مِكْوَاةٌ، مِلْقَطٌ، مِنْدَفٌ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Исми олат вазнлари

مِفْعَالٌ вазни иш асбобларининг катта ҳажмдагисини англатади ва مِفْعَلٌ вазни эса кичик асбобни билдиради:

кичик калит - مِفْتَحٌ катта калит - مِفْتَاحٌ

Бундан ташқари баъзи исми олатлар مُفْعُلٌ ва مُفْعُلَةٌ вазнларида ҳам келган:

сурмадон - مُكْحُلَةٌ элак - مُنْخُلٌ

совун қути - مُحْرُضَةٌ дори томизгич - مُسْعُطٌ

ёғлиқ - مُدْهُنٌ келича сопи - مُدُقٌّ

Ҳозирги араб тилида янги замонавий қурол ва асбоблар оти فَعَّالَةٌ вазнида ясалади:

автомобил - سَيَّارَةٌ велосипед - دَرَّاجَةٌ

трактор - جَرَّارَةٌ холодилник - ثَلاَّجَةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

сув ости кемаси -غَوَّاصَة педал -دَوَّاسَة

чанғи -زَلَّاجَة танк -دَبَّابَة

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Баъзи вазнларнинг хусусиятлари

فُعَالٌ

Бу вазнда бўлган сўзлар кўпинча қичқириш ва бўкириш маъноларини англатади:

мол маъраши -خُؤَارٌ туя бўкириши -حُوَاءٌ

Бўрининг увиллаш овози -عُوَاءٌ миёвлаш -مُوَاءٌ

қўй баъраши -ثُغَاءٌ

هُتَافٌ، جُشَاءٌ، أُحَاحٌ، دُعَاءٌ، صُرَاخٌ، بُكَاءٌ

فُعَالَةٌ

Бир ишни қилишдан ҳосил бўлган чиқинди қолдиқ нарсалар маъносини англатади.

қиринди –قُرَاضَةٌ қирқмоқ -قَرْضٌ

пайраха -بُرَايَةٌ йўнмоқ -بَرْيٌ

супуринди -قُمَامَةٌ супурмоқ -قَمٌّ

кепак -نُخَالَةٌ эламоқ -نَخْلٌ

فِعَالَةٌ

Ўралган ёки бирор нарсани ўраб оладиган нарсалар оти فِعَالَةٌ вазнида ясалади.

парда -غِشَاوَةٌ салла -عِمَامَةٌ

Белбоғ, қиличбоғ -عِلَاقَةٌ тақинчоқ, мунчоқ -قِلَادَةٌ

қўшимча юк -عِلَاوَةٌ гуруҳ, жамоат -عِصَابَةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Йигирма саккизинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّامِنُ والْعِشْرُوْنَ

Исми тасғир

Нарсанинг кичиклигини ёки қадрсизлигини ифодалаш учун ёки эркалатиш учун ясалган исм «исми тасғир» (кичайтириш оти), деб аталади. Ўзбек тилида кўпинча **-ча** қўшимчаси орқали бу исмлар ясалади. Арабчада сулосий мужарраддан **فُعَيْلٌ** вазнида ясалади:

тойча -**مُهَيْرٌ** қаламча -**قُلَيْمٌ**

Исми тасғир ясаш учун исмининг биринчи ҳарфи зам-мали, иккинчиси фатҳали қилинади ва иккинчи ҳарфидан сўнг сукунли **ى** орттирилади. Бу **ى** «тасғир **ى** си», деб юритилади. Тасғир **ى** сидан кейинги ҳарф (тои таънисдан бошқаси) касрали ўқилиши керак:

Булбулча -**بُلَيْبِلٌ** – **بُلْبُلٌ** дафтарча -**دُفَيْتِرٌ** – **دَفْتَرٌ**

Исми тасғирда ўзгаришлар

1. Иккинчи ҳарфи иллат ҳарфи бўлса, аслига қайтарилади:

эшикча -**بُوَيْبٌ** – **بَابٌ** (بوب)

тишча -**نُيَيْبٌ** – **نَابٌ** (نيب)

тарозича -**مُوَيْزِيْنٌ** – **مِيْزَانٌ** (وزن)

кичик уйғотувчи -**مُيَيْقِظٌ** – **مُوْقِظٌ** (يقظ)

2. Иккинчи ҳарфи зоида ا бўлса, **و** га қалб қилинади:

خُوَيْلِدٌ – **خَالِدٌ** **شُوَيْعِرَةٌ** – **شَاعِرَةٌ**

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

3. Учинчи ҳарфи ا, و ёки ى бўлган сўзларда тасғир ى си иккинчи ҳарфдан кейин қўшилгач, иллат ҳарфи ى га қалб бўлиб, тасғир ى сига идғом қилинади.

كِتَابٌ – كُتَيِّبٌ – كُتَيِّبٌ غُلَامٌ – غُلَيِّمٌ – غُلَيِّمٌ

دَلْوٌ–دُلَيْوٌ–دُلَيٌّ عَجُوْزٌ–عُجَيْوِزٌ–عُجَيِّزٌ

كُرَيْمٌ–كُرَيِّمٌ–كُرَيِّمٌ مَرْيَمٌ–مُرَيِّمٌ–مُرَيِّمٌ

4. Агар тўртинчи ҳарфи иллат ҳарф бўлса, тасғир касрасидан кейин бўлгани учун ى га алмашади.

مِفْتَاحٌ–مُفَيْتِاحٌ–مُفَيْتِيْحٌ . عُصْفُوْرٌ–عُصَيْفِوْرٌ–عُصَيْفِيْرٌ

5. Уч ҳарфли маънавий муаннасларда тои таънис қўшилади.

Булоқча -عَيْنٌ–عُيَيْنَةٌ қуёшча -شَمْسٌ–شُمَيْسَةٌ

80-машқ. Қуйидаги сўзлардан исми тасғирлар ясанг.

لَقْلَقٌ، مِصْبَاحٌ، قِرْطَاسٌ، جَوْهَرٌ، جَعْفَرٌ، سُوْرٌ، بَيْتٌ، جَبَلٌ، بَقَرَةٌ، وَالِدٌ، وَلِيْدٌ، فُرْشَةٌ، قُفْلٌ، قَدَحٌ، رَدْهَةٌ، أَسَدٌ، ثَعْلَبٌ، كَلْبٌ، عِجْلٌ، شَكَوْرٌ

81-машқ. Ушбу исми тасғирларнинг аслини айтиб беринг.

دُنَيْنِيْرٌ، شُوَيْكِيْرٌ، يُدَيَّةٌ، شُبَيْبِيْكٌ، تُلَيْمِيْذٌ، أُرَيْضَةٌ، مُسَيْكِنٌ، خُوَيْدِمٌ، دُبَيْبٌ، صُدَيِّقٌ، خُوَيْلَةٌ، مُطَيْرٌ،قُبَيْلٌ،فُوَيْقٌ، وُطَيْوِطٌ، أُخَيَّةٌ، فُضَيْضَةٌ، دُكَيْكِيْنٌ، حُجَيْرَةٌ، نُجَيْمٌ، ثُوَيْبٌ، اُسَيِّيْعٌ، صُغَيِّرٌ، سُوَيْعَةٌ، حُمَيِّرٌ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Исми тасғирда ўзгаришлар

1. Тасғир ى сидан кейинги ҳарф касраси қилиниб, ундан кейин бўлган ا ى га алмашади:

مِفْتَاحٌ–مُفَيْتِيْحٌ

Фақат ушбу беш хил сўзларда тасғир ى сидан кейинги ҳарф фатҳали бўйича қолади ва ундан кейинги ҳарф ا ى га қалб бўлмайди:

1) Тои таънис: ثَمَرَةٌ–ثُمَيْرَةٌ

2) Таънискнинг 2 хил алифи:

а) мақсура: بُشْرَي–بُشَيْرَي

б) мамдуда: حَمْرَاءُ–حُمَيْرَاءُ

3) Зоида алиф нун:

а) исмда: نُعْمَانُ–نُعَيْمَانُ

б) сифатда: نَدْمَانٌ – نُدَيْمَانٌ

4) أَفْعَالٌ вазнидаги жамълар: أَصْحَابٌ–أُصَيْحَابٌ

5) Охири ا бўлган أَفْعَلُ тафзили: أَحْلَي–أُحَيْلَي

2. Аслий ҳарфларидан бири ҳазф қилинганича ишлатиладиган икки ҳарфли сўзлар тасғирда маҳзуф ҳарф қайтарилади:

ўғилча - اِبْنٌ–بُنَيٌّ вазнча - زِنَةٌ–وُزَيْنَةٌ қўлча - يَدٌ–يُدَيَّةٌ

исмча - اِسْمٌ–سُمَيٌّ ваъдача - عِدَةٌ–وُعَيْدَةٌ қонча - دَمٌ–دُمَيَّةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

3. Тасғир ى сидан кейин музоъафлар идғоми сақланади:

خَاصَّةٌ–خُوَيْصَّةٌ تَامٌّ–تُوَيْمٌّ

4. Хумосийлар тасғирида кўпинча охирги ҳарфи хазф қилинади:

ўргимчакча - عَنْكَبُوْتٌ–عُنَيْكِبٌ беҳича - سَفَرْجَلٌ–سُفَيْرِجٌ

5. Сулосий мазийдлар тасғирида фойдаси озроқ зоида ҳарф хазф қилинади:

مُنْطَلِقٌ–مُطَيْلِقٌ مُجْتَهِدٌ–مُجَيْهِدٌ

مُضَارِبٌ–مُضَيْرِبٌ مُعَلِّمٌ–مُعَيْلِمٌ

6. Тасния, жамъ солим ва жамъ қиллатлар шу ҳолича тасғир қилинади:

رَجُلَانِ–رُجَيْلَانِ رَجُلَيْنِ–رُجَيْلَيْنِ

مُؤْمِنُوْنَ–مُؤَيْمِنُوْنَ مُؤْمِنَةٌ–مُؤَيْمِنَاتٌ

أَرْغِفَةٌ–أُرَيْغِفَةٌ غِلْمَةٌ–غُلَيْمَةٌ

أَحْرُفٌ–أُحَيْرِفٌ أَقْفَالٌ–أُقَيْفَالٌ

Жамъ касратларни муфрад ҳолича қайтариб тасғир қилинади ва кейин жамъ солимлар усулида қайта жамъ қилинади:

غِلْمَانٌ←غُلَامٌ←غُلَيِّمٌ←غُلَيِّمُوْنَ

دَرَاهِمُ←دِرْهَمٌ←دُرَيْهِمٌ←دُرَيْهِمَاتٌ

82-машқ. Қуйидаги сўзлардан исми тасғирлар ясанг.

أَوْقَاتٌ، قَمِيْصٌ، كُرَّاسٌ، جَارَةٌ، مُسَافِرَةٌ، قَدَمٌ، صَحْرَاءُ، سُفْلَي، سُكَّرٌ، مُحْتَرِمٌ، سَلْمَانُ، كُرَةٌ، أَبٌ، أُمٌّ، أَصَمُّ، أَدْنَي، مَسَاجِدُ.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

83-машқ. Ушбу тасғир исмларнинг аслларини айтиб беринг.

فَيْضِلُ، أُشَيْجَارٌ، مُطَيْرِقَةٌ، مُوَيهِرٌ، مُبَيْرِيَةٌ، أُخَيٌّ، مُحَيْرِيْثٌ، مُحَيْفِظَةٌ، مُسَيْطِرٌ، مُدَيْرِسَةٌ، مُوَيْس، مُجَيْنِيْنٌ، أُقَيْرِبٌ، جُوَيْمِعٌ، جُنَيْنٌ، جُنَيْنَةٌ، طُوَيْلٌ، عُبَيْدٌ، دُوَيْرَةٌ، فُتَيَّةٌ، نُوَيْرَةٌ، هُرَيْرَةٌ، بُنَيَّةٌ، زُبَيْدَةٌ، حُسَيْنٌ.

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَة

Исми тасғирда ўзгаришлар

1. Сулосий мазидларда агар учта ҳарф бўлса, энг зарурийси қолдирилиб, бошқалари ҳазф қилинади:

مُقْعَنْسِسٌ – مُقَيْعِسٌ

2. Рубоъий мазидларда зоида ҳарфлари ҳазф қилинади (ا дан ташқари).

اِحْرِنْجَامٌ – حُرَيْجِيْمٌ مُقْشَعِرٌّ – قُشَيْعِرٌ

3. Исми тасғирнинг охирида учта ى жамъланиб қолса, бири ҳазф бўлади:

مُعَاوِيَةٌ – مُعَيْوِيَةٌ – مُعَيَّةٌ عَطَاءٌ – عُطَيْوِيَةٌ – عُطَيَّةٌ

4. Мазидларда ҳамма зоидаларни ҳазф қилиб, исми тасғир ясаш мумкин. Масалан: مُحَمَّدٌ، حَامِدٌ، مَحْمُوْدٌ، أَحْمَدُларнинг тасғири حُمَيْدٌ бўлиши мумкин. Бу «тархимли тасғир», деб аталади.

Исми ишора ва исми мавсуллар тасғири

Охирги ҳарфидан олдин ى ва кейин ا орттирилиб тасғир қилинади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Исми ишора

	Муаннас	Музакккар
Муфрад	تَا–تَيَّا	ذَا–ذَيَّا (ذَيَا)
Тасния	تَانِ–تَيَّانِ	ذَانِ–ذَيَّانِ

Исм мавсул

	Муаннас	Музакккар
Муфрад	اَللَّتِي–اَللَّتَيَّا	اَلَّذِي–اَللَّذَيَّا
Тасния	اَللَّتَانِ–اَللَّتَيَّنِ	اَللَّذَانِ–اَللَذَيَّانِ
Жамъ	اَللَّاتِ–اَللَّتَيَّانِ	اَلَّذِيْنَ–اَللَّذَيُّوْنَ

Йигирма тўққизинчи дарс

اَلدَرْسُ التَّاسِعُ وَ الْعِشْرُوْنَ

Исми мансуб

Бир шаҳар ёки қабила ёки бошқага бировнинг мансублигини ифодалаш учун ўзбек тилида тошкентлик, самарқандлик каби нисбатли отлар ясалганидек, арабчада калиманинг охирига ташдидли ى қўшиш йўли билан «исми мансуб» ҳосил қилинади:

مِصْرِيٌّ، عَرَبِيٌّ، أُزْبَكِيٌّ، مَسِيْحِيٌّ، طَشْقَنْدِيٌّ

ى га мос бўлиш учун «ى и нисбат» қўшилган ҳарфга касра берилади.

Исми мансуб тусланиши

	Муаннас	Музакккар
Муфрад	عَرَبِيَّةٌ	عَرَبِيٌّ
Тасния	عَرَبِيَّتَانِ	عَرَبِيَّانِ
Жамъ	عَرَبِيَّاتٌ	عَرَبِيُّوْنَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Исми мансубда ўзгаришлар

1. Ўртасидаги ҳарфи заммали ёки касрали бўлган уч ҳарфли сўзлар нисбатида енгил бўлиши учун фатҳа билан айтилади:

дуил қабиласилик -دُئِلٌ– دُئَلِيٌّ

подшоҳликка мансуб -مَلِكٌ– مَلَكِيٌّ

2. Тои таънис билан тугалланган исмга нисбат берилса, у ҳазф қилинади:

قَاهِرَةٌ– قَاهِرِيٌّ . فَاطِمَةُ– فَاطِمِيٌّ

3. فُعَيْلَةٌ، فَعِيْلَةٌ ва فَعُوْلَةٌ вазнидаги исмлар нисбатида тои таънис ҳам, ى ва و ҳам ҳазф қилинади (музоъаф ва ажвафлардан бошқаларда):

حَنِيْفَةٌ– حَنَفِيٌّ. مَدِيْنَةٌ– مَدَنِيٌّ

جُهَيْنَةٌ– جُهَنِيٌّ. بُجَيْلَةٌ– بُجَلِيٌّ

شَنُوْئَةٌ– شَنَئِيٌّ. فَرُوْقَةٌ– فَرَقِيٌّ

Музоъаф ва ажвафларида ى ҳазф қилинмайди.

عَزِيْزَةٌ– عَزِيْزِيٌّ. طَوِيْلَةٌ– طَوِيْلِيٌّ

ة сиз فَعِيْلٌ ва فُعَيْلٌ ларда ҳам ى ҳазф қилинмайди:

مَسِيْحٌ– مَسِيْحِيٌّ. حَدِيْدٌ– حَدِيْدِيٌّ. عُقَيْلٌ– عُقَيْلِيٌّ

Лекин قُرَيْشٌ нинг нисбати قُرَشِيٌّ қоидага хилоф ишлатилади.

84-машқ. Қуйидаги сўзлардан исми мансублар ясанг.

جَبَلٌ، مَعْدِنٌ، دَاجِلٌ، بَيْرُوْتُ، طَيْبَةٌ، صَيْفٌ، بَحْرٌ، أَرْضٌ، مَدْرَسَةٌ، قُرْآنٌ، مَغْرِبٌ، دُرَّةٌ، مَكَّةٌ، نَاصِرَةٌ، كُوْفَةُ، جَزِيْرَةٌ، مِلَّةٌ، فَرَنْسَةُ، جُنَيْنَةٌ،

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

قَصَصٌ، صَحِيْفَةٌ، كُتُبٌ، مَطْبَعَةٌ، طِبٌّ، صِحَّةٌ، سِيَاسَةٌ، رَمْزٌ، إِنْسٌ، جِنٌّ، جَهَنَّمُ، سَلِيْمَةُ، قَمَرٌ، يَمَنٌ، تُرْكٌ.

85-машқ. Ушбу исми мансубларнинг асларини аниқланг.

فِرْدَوْسِيٌّ، اَلْوَزَارَةُ الدَّاخِلِيَّةُ، فَرْغَانِيٌّ، بُخَارِيٌّ، اسْكَنْدَرِيَّةُ، رُوْمِيٌّ، بُرْتُقَالِيُّ اللَّوْن، رُبَاعِيٌّ، فَارِسِيٌّ، حَنِيْفِيٌّ، دِيْنِيٌّ، جَمْعِيَّةٌ، ثَقَافِيٌّ، تَارِيْخِيٌّ، أَبَدِيَّةٌ، ذَرِّيٌّ، رَبِيْعِيٌّ، شِيْعِيٌّ، صِيْنِيٌّ، اِقْتِصَادِيٌّ، عَدَمِيٌّ، سَاعَاتِيٌّ، شَرْعِيٌّ، شَافِعِيٌّ، خَلْفِيٌّ.

Қўшимча дарс

اَلتَّذْيِيْلُ

Исми мансубда ўзгаришлар

1.Учинчи ҳарфи ا бўлган сўзлар нисбатида و га қалб қилинади:

عَصًا– عَصَوِيٌّ. فَتَي– فَتَوِيٌّ

2. Тўртинчи ҳарфи ا бўлган сўзларда агар ا аслий ҳарфларидан бўлса, و га алмашади:

مَعْنًي– مَعْنَوِيٌّ. مَثْنًي– مَثْنَوِيٌّ

Зоида бўлса, ҳазф қилинади: حُبْلَي– حُبْلِيٌّ. ذِفْرَي– ذِفْرِيٌّ

حُبْلَوِيٌّ، ذِفْرَوِيٌّ، دُنْيَوِيٌّ، أُخْرَوِيٌّ و га алмашса ҳам мумкин:

Таънис ا и و га алмашган суратда و нинг олдига ا орттирилиши ҳам мумкин:

دُنْيَاوِيٌّ، أُخْرَاوِيٌّ، طُوْبَاوِيٌّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

3. Сўзнинг охири ҳамзали чўзиқ ا билан тугалланса:

а) ҳамза таънис учун бўлса, و га қалб қилинади: صَحْرَاوِيٌّ، صَفْرَاوِيٌّ каби.

б) агар аслий ҳарфлардан бўлса, ўзи бўйича қолади: اِبْتِدَائِيٌّ

в) аслий ҳам бўлмаса, таънис учун ҳам бўлмаса, икки йўл ҳам жоиз:

رِدَاءٌ– رِدَائِيٌّ= رِدَاوِيٌّ. سَمَاءٌ– سَمَائِيٌّ= سَمَاوِيٌّ

4. Охирги ҳарфи ى бўлган исмлар нисбатида:

а) ى учинчи ҳарф бўлса, و га қалб қилинади:

عَمٍ (اَلْعَمِيْ)–عَمَوِيٌّ

б) ى тўртинчи ҳарф бўлса, ҳазф қилинса ҳам, و га қалб қилинса ҳам жоиз:

قاضٍ– قَاضِيٌّ= قَاضَوِيٌّ. مَاضٍ– مَاضِيٌّ= مَاضَوِيٌّ

в) бешинчи ва ундан кейинги ҳарф бўлса, ҳазфи вожиб:

مُعْتَد– مُعْتَدِيٌّ. مُرْتَضٍ– مُرْتَضِيٌّ. مُرَبٍّ– مُرَبِّيٌّ

5 Бир ҳарфи ҳазф бўлган أَخٌ، أَبٌ каби исмлар нисбатида:

а) маҳзуф ҳарф қайтарилади: غَدَوِيٌّ، يَدَوِيٌّ، دَمَوِيٌّ، أَخَوِيٌّ، أَبَوِيٌّ

б) агар маҳзуфдан ҳамза эваз бўлса, маҳзуфни қайтариш ҳам мумкин, шу бўйича нисбат ясалиши ҳам мумкин:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

اِبْنٌ– بَنَوِيٌّ= اِبْنِيٌّ. اِسْمٌ– سَمَوِيٌّ= اِسْمِيٌّ

в) агар маҳзуфдан тои таънис эваз бўлса, ә ҳазф қилинади ва маҳзуф қайтарилади:

لُغَةٌ– لُغَوِيٌّ. سَنَةٌ– سَنَوِيٌّ. زِنَةٌ– وَزْنِيٌّ

6. طَيِّبٌ каби ўртада касрали ташдидли ى си бўлган сўзларда иккинчи ى ҳазф қилинади:

طَيِّبٌ– طَيْبِيٌّ. مَيِّتٌ– مَيْتِيٌّ

86-машқ. Қуйидаги жумлалардан мансуб исмларнинг ясаш усулларини айтиб беринг.

بَعْضُ آيَاتِ الْقُرْآنِ الْكَرِيْمِ مَكِّيَّةٌ وَ بَعْضُهَا مَدَنِيَّةٌ، اَلنَّابِغَةُ الذُّبْيَانِيُّ كَانَ مِنْ اَشْعَرِ الشُّعَرَاءِ الْجَاهِلِيِّيْنَ. عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيْزِ هُوَ اَعْدَلُ الْخُلَفَاءِ الأُمَوِيِّيْنَ. نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ نَتَعَلَّمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ بِحُبٍّ وَ اِخْلاصٍ. الْمُوْسَوِيُّوْنَ– هُمُ الْيَهُوْدُ– عَبَدُوْا عِجْلاً مِنْ ذَهَبٍ وَ مَا يَزَالُوْنَ يَعْبُدُوْنَ الذَّهَبَ، أَبُوْ مَنْصُوْرٍ الثَّعَالِبِيُّ عَالِمٌ لُغَوِيٌّ وَكَاتِبٌ مَشْهُوْرٌ وَ لَهُ كِتَابُ "فِقْهِ اللُّغَةِ وَ أَسْرَارِ الْعَرَبِيَّةِ". أَبُوْ حَامِدٍ الْغَزَّالِيُّ هُوَ مِنْ عَبَاقِرَةِ الإِسْلامِ. نِعَمُ اللّٰهِ تَعَالِي اِمَّا دُنْيَوِيَّةٌ وَ اِمَّا أُخْرَوِيَّةٌ. كِلْتَا نِعْمَتَيْنِ جُمِعَتَا فِي الدِّيْنِ الاِسْلامِيِّ. تَعَلَّمِ الْعَرَبِيَّةَ بَعْدَ الدُّرُوْسِ شَفَوِيًّا.

Мустақил ўқиш учун

لِلْمُطَالَعَةِ

Тасния ва жамъ исмларга нисбат

Тасния ва жамъ солим сийғасидаги исмлардан мансуб исм ясаш учун бирлик суратига қайтарилиб, ташдидли ى қўшилади:

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

اثْنَان– ثُنَوِيٌّ. عِرَاقِيْنِ– عِرَا قِيٌّ

مُسْلِمُوْنَ– مُسْلِمِيٌّ. أَرْبَعِيْنَ– أَرْبَعِيٌّ

Бирлиги йўқ жамъларга бевосита ташдидли ى қўшиб, исми мансуб ясаш мумкин:

أَبَابِيْلُ– أَبَابِيْلِيٌّ. نِسَاءٌ– نِسَائِيٌّ

Синиқ жамълардан оддий исмлардаги каби мансуб исм ясалаверади:

مَلَائِكَةٌ– مَلَائِكِيٌّ. مُلُوْكٌ– مُلُوْكِيٌّ

أَنْصَارٌ– أَنْصَارِيٌّ. أَهْوَازٌ– أَهْوَازِيٌّ

Мураккаб исмлар исми мансуби

Изофий мураккабларда нисбат ى си энг зарур жузъига қўшилади ва бошқаси ҳазф қилинади:

اِبْنُ الزُّبَيْرِ– زُبَيْرِيٌّ. اِبْنُ عَبَّاسٍ– عَبَّاسِيٌّ

بِيْ بَكْرٍ– بَكْرِيٌّ. عَبْدُ مَنَافٍ– مَنَافِيٌّ

اِمْرِئُ الْقَيْسِ– اِمْرِئِيٌّ. دَيْرُ الْقَمَرِ– دَيْرَانِيٌّ

Мазжий мураккабларда нисбат ى си биринчи жузъига ёки бутунича қўшилади:

بَعْلَبَكَّ– بَعْلِيٌّ= بَعْلَبَكِّيٌّ. مَعْدِيْكَرِبُ– مَعْدَوِيٌّ= مَعْدِيْكَرِبِيٌّ

Иснодий мураккабларда ى и нисбат биринчи жузъига қўшилади:

تَأَبَّطَ شَرًّا– تَأَبَّطِيٌّ. ذَرَّ حَيًّا– ذَرِّيٌّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Мазкур исмларга мухолиф булган машҳур исми мансублар жадвали

أُنَافِيٌّ–أَنْفٌ كَبِيْرٌ	رَازِيٌّ– اَلرَّيُّ
إِمْسِيٌّ– أَمْسِ	رُبِّيٌّ– اَلرِّبَابُ
أُمَوِيٌّ– أُمَيَّةٌ	سُهْلِيٌّ– سَهْلٌ
بَهْرَانِيٌّ– بَهْرَاءُ	سَلِيْقِيٌّ– سَلِيْقَةُ
بَدَوِيٌّ– بَادِيَةٌ	سُلَيْمِيٌّ– سُلَيْمَةُ الأَزْدِ
بَحْرَانِيٌّ– اَلْبَحْرَيْنِ	سُلَمِيٌّ– سُلَيْمٌ
تِهَامِيٌّ= تَهَامٍ– تِهَامَةٌ	شَآمٍ– اَلشَّأْمُ
تَيْمَلِيٌّ– تَيْمُ اللاَّتِ	شُعْرَنِيٌّ– شَعْرٌ كَثِيْرٌ
ثَقَفِيٌّ– ثَقِيْفٌ	شَنَئِيٌّ– شَنُوْءَةٌ
جُمَّانِيٌّ– جُمَّةٌ عَظِيْمَةٌ	صَدْرَانِيٌّ– صَدْرٌ كَبِيْرٌ
جُذَمِيٌّ– جَذِيْمَةُ	صَنْعَانِيٌّ– صَنْعَاءُ
جَلُوْلِيٌّ– جَلُوْلاءُ	طَبِيْعِيٌّ– طَبِيْعَةٌ
حَرُوْرِيٌّ– حَرُوْرَاءُ	طَائِيٌّ– طَيِّئٌ
حِرْمِيٌّ– اَلْحَرَمَيْنِ	عُمَيْرِيٌّ– عُمَيْرَةُ كَلْبٍ
حَضْرَمِيٌّ– حَضْرَمَوْتُ	عَبْدِيٌّ– بَنِيْ عُبَيْدَةَ
خُزَيْنِيٌّ– خُزَيْنَةُ	عَبْقَسِيٌّ– عَبْدُ قَيْسٍ
دُهْرِيٌّ– دَهْرٌ	عَبْشَمِيٌّ– عَبْدُ شَمْسٍ
دَيْرَانِيٌّ– دَيْرٌ	عَبْدَرِيٌّ– عَبْدُالدَّارِ
دَارَانِيٌّ– دَارِيَّا	عَبْدَلِيٌّ– عَبْدُاللَّه
رُوْحَانِيٌّ– رُوْحٌ	فُقَمِيٌّ– فُقَيْمُ كِنَانَةَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

رَبَّانِيٌّ– رَبٌّ	فُرْهُوْدِيٌّ– اَلْفَرَاهِيْدُ
رَقَبَانِيٌّ–رَقَبَةٌ عَظِيْمَةٌ	قُوَمِيٌّ– قُوَيْمٌ
رَوْحَانِيٌّ– رَوْحَاءُ	قُرَشِيٌّ– قُرَيْشٌ
رُدَيْنِيٌّ– رُدَيْنَةُ	كُنْتِيٌّ– كُنْتٌ
رَامِيٌّ– رَامُ هُرْمُزَ	لَحْيَانِيٌّ– لِحْيَةٌ عَظِيْمَةٌ
مُلَحِيٌّ– مُلَيْحُ خُزَاعَةَ	نُبَاطِيٌّ= نُبَاطٌ– اَلاَنْبَاطُ
مَرْوَزِيٌّ– مَرْوُ	
مَرْقُسِيٌّ– اِمْرُؤُ الْقَيْسِ	نَصْرَانِيٌّ– نَاصِرَةٌ
هَاجِرِيٌّ– هَجْرٌ	يَمَانٍ– اَلْيَمَنُ
هُذَالِيٌّ– هُذَيْلٌ	حُبْمِيٌّ– بَنِي الْحُبْلِيَ

Ўттизинчи дарс

اَلدَّرْسُ الثَّلاَثُوْنَ

Сарфи кабир – катта тусланиш

Биринчи боб فَعَلَ – يَفْعِلُ

	Солим	Музоъаф	Мисол	Ажваф	Ноқис
мозий	ضَرَبَ	قَرَّ	وَزَنَ	قَاسَ	لَنْ يَبْرِيَ
музореъ	يَضْرِبُ	يَقِرُّ	يَزِنُ	يَقِيْسُ	لاَيَبْرِي
жаҳд	لَمْ يَضْرِبْ	لَمْ يَقِرّ	لَمْ يَزِنْ	لَمْ يَقِسْ	لَمْ يَبْرِ
нафий	لايَضْرِبُ	لايَقِرُّ	لايَزِنُ	لايَقِيْسُ	يَبْرِي
لَنْли нафий	لَنْ يَضْرِبَ	لَنْ يَقِرَّ	لَنْ يَزِنَ	لَنْ يَقِيْسَ	بَرَي
Амр	اِضْرِبْ	قِرَّ	زِنْ	قِسْ	فص

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Наҳий	لاتَضْرِبْ	لاتَقِرَّ	لاتَزِنْ	لاتَقِسْ	لاتَبْرِ
Исми фоъил	ضَارِبٌ	قَارٌّ	وَازِنٌ	قَائِسٌ	بَارٍ
Исми мафъул	مَضْرُوْبٌ	مَقْرُوْرٌ	مَوْزُوْنٌ	مَقِيْسٌ	مَبْرِيٌّ
Исми тафзил	أَضْرَبُ	أَقَرُّ	أَوْزَنُ	أَقْيَسُ	أَبْرَى
Муболағасийғаси	ضَرَّابٌ	قَرَّارٌ	وَزَّانٌ	مِقْيَسٌ	بَرَّايَةٌ
Исми зам. мак.	مَضْرِبٌ	مَقَرٌّ	مَوْزِنٌ	مِقْيَاسٌ	مَبْرًي
Исми олат	مِضْرَابٌ	مِقَرَّةٌ	مِيْزَانٌ		مِبْرَاةٌ

Иккинчи боб فَعَلَ – يَفْعُلُ

	Солим	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	نَظَرَ	دَقَّ	قَالَ	مَحَا
музореъ	يَنْظُرُ	يَدُقُّ	يَقُوْلُ	يَمْحُوْ
жаҳд	لَمْ يَنْظُرْ	لَمْ يَدُقَّ	لَمْ يَقُلْ	لَمْ يَمْحُ
нафий	لا يَنْظُرُ	لا يَدُقُّ	لايَقُوْلُ	لايَمْحُوْ
لَنْли нафий	لَنْ يَنْظُرَ	لَنْ يَدُقَّ	لَنْ يَقُوْلَ	لَنْ يَمْحُوَ
Амр	اُنْظُرْ	دُقَّ	قُلْ	اُمْحُ
Наҳий	لاتَنْظُرْ	لاتَدُقَّ	لاتَقُلْ	لاتَمْحُ
Исми фоъил	نَاظِرٌ	دَاقٌّ	قَائِلٌ	مَاحٍ
Исми мафъул	مَنْظُوْرٌ	مَدْقُوْقٌ	مَقُوْلٌ	مَمْحُوٌّ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Исми тафзил	أَنْظَرُ	أَدَقُّ	أَقْوَلُ	أَمْحَي
Муболаға сийғаси	نَظَّارٌ	دَقَّاقٌ	مِقْوَالٌ	مَحَّايَةٌ
Исми зам. мак.	مَنْظَرٌ	مَدَقٌّ	مَقَالٌ	مُمْحًي
Исми олат	مِنْظَرٌ	مِدَقٌّ	مِقْوَلٌ	مِمْحَاةٌ

Учинчи боб يَفْعَلُ–فَعَلَ

	Солим	Мисол	Ноқис
мозий	فَتَحَ	وَقَعَ	رَأَي
музореъ	يَفْتَحُ	يَقَعُ	يَرَي
жаҳд	لَمْ يَفْتَحْ	لَمْ يَقَعْ	لَمْ يَرَ
нафий	لايَفْتَحُ	لايَقَعُ	لايَرَي
لَنْли нафий	لَنْيَفْتَحَ	لَنْ يَقَعَ	لَنْ يَرَي
Амр	اِفْتَحْ	قَعْ	رَ[رَهْ]
Наҳий	لاتَفْتَحْ	لاتَقَعْ	لاتَرَ
Исми фоъил	فَاتِحٌ	وَاقِعٌ	راءٍ
Исми мафъул	مَفْتُوْحٌ	مَوْقُوْعٌ	مَرْئِيٌّ
Исми тафзил	أَفْتَحُ	أَوْقَعُ	أَرْأَيَ
Муболаға сийғаси	فَتَّاحٌ	وَقَّاعٌ	رَائِيَةٌ
Исми зам. мак.	مَفْتَحٌ	مَوْقِعٌ	مَرْأًي
Исми олат	مِفْتَاحٌ	مِيْقَعَةٌ	مِرْآةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Тўртинчи боб فَعَلَ – فَعِلَ

	Солим	Музоъаф	Мисол	Мисол	Ажваф	Ажваф	Ноқис
мозий	سَمِعَ	مَصَّ	وَجِرَ	وَطِئَ	هَابَ	خَافَ	لَهِيَ
музореъ	يَسْمَعُ	يَمَصُّ	يَوْجَرُ	يَطَئُ	يَهَابُ	يَخَافُ	
жаҳд	لَمْ يَسْمَعْ	لَمْ يَمَصَّ	لَمْ يَوْجَرْ	لَمْ يَطَأْ	لَمْ يَهَبْ	لَمْ يَخَفْ	لَمْ يَلْهَ
нафий	لايَسْمَعُ	لايَمَصُّ	لايَوْجَرُ	لايَطَأُ	لايَهَابُ	لايَخَافُ	لايَلْهَي
لَنْли нафий	لَنْ يَسْمَعَ	لَنْ يَمَصَّ	لَنْ يَوْجَرَ	لَنْ يَطَأَ	لَنْ يَهَابَ	لَنْ يَخَافَ	لَنْ يَلْهَي
Амр	اِسْمَعْ	مَصَّ	اِيْجَرْ	طَأْ	هَبْ	خَفْ	اِلْهَ
Наҳий	لاتَسْمَعْ	لاتَمَصَّ	لاتَوْجَرْ	لاتَطَأْ	لاتَهَبْ	لاتَخَفْ	لاتَلْهَ
Исми фоъил	سَامِعٌ	مَاصٌّ	وَاجِرٌ	وَاطِئٌ	هَائِبٌ	خَائِفٌ	لاهٍ
Исми мафъул	مَسْمُوْعٌ	مَمْصُوْصٌ	مَوْجُوْرٌ	مَوْطُوْءٌ	مَهِيْبٌ	مَخُوْفٌ	مَلْهِيٌّ مَلْهُوٌّ
Исми тафзил	أَسْمَعُ	أَمَصُّ	أَوْجَرُ	أَوْطَأُ	أَهْيَبُ	أَخْوَفُ	أَلْهَي
Муболағa сийғаси	سَمَّاعَةٌ	مَصَّاصَةٌ	وَجَّارٌ	وَطَّاءٌ	هَيَّابٌ	خَوَّافٌ	لَهُوٌّ
Исми зам. мак.	مَسْمَعٌ	مَمَصٌّ	مَوْجِرٌ	مَوْطِئٌ	مَهَابٌ	مَخَافَةٌ	مَلْهًي
Исми олат	مِسْمَعٌ	مِمَصٌّ	مِيْجَرٌ	مِيْطَاءٌ		مِخْوَافٌ	مِلْهَاءٌ

Бешинчи боб فَعِلَ – يَفْعِلُ

	Солим	Мисол	Мисол	Мултавий
мозий	حَسِبَ	يَسِرَ	وَثِقَ	وَلِيَ
музореъ	يَحْسِبُ	يَيْسِرُ	يَثِقُ	يَلِيْ
жаҳд	لَمْ يَحْسِبْ	لَمْ يَيْسِرْ	لَمْ يَثِقْ	لَمْ يَلِ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

нафий	لا يَحْسِبُ	لايَيْبِسُ	لايَثِقُ	لايَلِيْ
لَنْли нафий	لَنْ يَحْسِبَ	لَنْ يَيْبِسَ	لَنْ يَثِقَ	لَنْ يَلِيَ
Амр	اِحْسِبْ	اِيْبِسْ	ثِقْ	لِ
Наҳий	لا تَحْسِبْ	لاتَيْبِسْ	لاتَثِقْ	لاتَلِ
Исми фоъил	حَاسِبٌ	يَابِسٌ	وَاثِقٌ	وَالٍ
Исми мафъул	مَحْسُوْبٌ	مَيْبُوْسٌ	مَوْثُوْقٌ	مَوْلِيٌّ
Исми тафзил	اَحْسَبُ	أَيْبَسُ	أَوْثَقُ	أَوْلَىَ
Муболаға сийғаси	حَسِيْبٌ	يَبُوْسٌ	وَثِيْقٌ	وَلِيٌّ
Исми зам. мак.	مَحْسِبٌ	مَيْبِسٌ	مَوْثِقٌ	مَوْلًى
Исми олат	مِحْسَابٌ	مِيْبَاسٌ	مِيْثَاقٌ	

Олтинчи боб فَعُلَ – يَفْعُلُ

	Солим	Ажваф	Ноқис
мозий	ثَقُلَ	طَالَ	رَخُوَ
музореъ	يَثْقُلُ	يَطُوْلُ	يَرْخُوْ
жаҳд	لَمْ يَثْقُلْ	لَمْ يَطُلْ	لَمْ يَرْخُ
нафий	لايَثْقُلُ	لايَطُوْلُ	لايَرْخُوْ
لَنْли нафий	لَنْ يَثْقُلَ	لَنْ يَطُوْلَ	لَنْ يَرْخُوَ
Амр	اُثْقُلْ	طُلْ	اُرْخُ
Наҳий	لاتَثْقُلْ	لاتَطُلْ	لاتَرْخُ
Исми фоъил	ثَقِيْلٌ	طَوِيْلٌ	رَاخٍ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Исми мафъул	مَثْقُوْلٌ	مَطْوْلٌ	مَرْخُوٌّ
Исми тафзил	أَثْقَلُ	أَطْوَلُ	أَرْخَي
Муболаға сийғаси	ثَقَّالٌ	طُوَّالٌ	مِرْخاءٌ
Исми зам. мак.	مَثْقَلٌ	مَطَالٌ	مَرْخًي
Исми олат	مِثْقَالٌ	مِطْوَلٌ	مِرْخَاةٌ

Луғат

Ўйнамоқ-لَهْوٌ

Қуримоқ-يَبْسٌ

Ишонмоқ-وُثُوْقٌ

Яқинлашмоқ, эргашмоқ-وَلْيٌ

Оғир бўлмоқ-ثِقْلٌ

Юмшоқ бўлмоқ-رَخَاوَةٌ

ўрнашмоқ-قَرَارٌ

ўлчамоқ-قِيَاسٌ

янчмоқ, қоқмоқ-دَقٌّ

ўчирмоқ-مَحْوٌ

эммоқ, сўрмоқ-مَصٌّ

бировнинг оғизга дори қуймоқ-وَجْرٌ

87-машқ. Ушбу масдарлардан мазкур жадвал бўйича феъл ва исмлар иштирок қилиб тусланг.

ўтламоқ-رَعْيٌ

овламоқ-صَيْدٌ

йўлиқмоқ-لَقْيٌ

эримоқ-ذَوْبٌ

жарангламоқ-رَنِيْنٌ

ухламоқ-نَوْمٌ

тўсмоқ-سَدٌّ

катта бўлмоқ-كِبَر

Етмоқ-نَيْلٌ

қурмоқ-بِنَاءٌ

ворис бўлмоқ-وِرَاثَةٌ

урушмоқ-غَزَاةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қушимча дарс

Ифъол (إِفْعَالٌ)

	Солим	Маҳ. Фо	Маҳ. а.	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	أَحْسَنَ	آمَنَ	أَرَي	أَحَبَّ	أَرَادَ	أَرْضَي
музореъ	يُحْسِنُ	يُؤْمِنُ	يُرِيْ	يُحِبُّ	يُرِيْدُ	يُرْضِي
нафий	لايُحْسِنُ	لايُؤْمِنُ	لايُرِيْ	لايُحِبُّ	لايُرِيْدُ	لايُرْضِيْ
жаҳд	لَمْ يُحْسِنْ	لَمْ يُؤْمِنْ	لَمْ يُرِ	لَمْ يُحِبَّ	لَمْ يُرِدْ	لَمْ يُرْضِ
لَنْли нафий	لَنْ يُحْسِنَ	لَنْ يُؤْمِنَ	لَنْ يُرِيَ	لَنْ يُحِبَّ	لَنْ يَرِيْدَ	لَنْ يُرْضِيَ
Амр	أَحْسِنْ	آمِنْ	أَرِ	أَحْبِبْ	أَرِدْ	أَرْضِ
Наҳий	لاتُحْسِنْ	لاتُؤْمِنْ	لاتُرِ	لاتُحْبِبْ	لاتُرِدُ	لاتُرْضِ
Исми фоъил	مُحْسِنٌ	مُؤْمِنٌ	مُرٍ	مُحِبٌّ	مُرِيْدٌ	مُرْضٍ
Исми мафъул	مُحْسَنٌ	مُؤْمَنٌ	مُرَّي	مُحَبٌّ	مُرَادٌ	مُرْضَيٌ
Масдар	إِحْسَانٌ	إِيْمَانٌ	إِرَاءَةٌ	إِحْبَابٌ	إِرَادَةٌ	إِرْضَاءٌ

Тафъил (تَفْعِيْلٌ)

	Солим	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	عَلَّمَ	جَدَّدَ	طَيَّبَ	سَوَّي
музореъ	يُعَلِّمُ	يُجَدِّدُ	يُطَيِّبُ	يُسَوِّي
жаҳд	لَمْ يُعَلِّمْ	لَمْ يُجَدِّدْ	لَمْ يُطَيِّبْ	لَمْ يُسَوِّ
нафий	لا يُعَلِّمُ	لا يُجَدِّدُ	لا يُطَيِّبُ	لا يُسَوِّي

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

لَنْ يُسَوِّيَ	لَنْ يُطَيِّبَ	لَنْ يُجَدِّدَ	لَنْ يُعَلِّمَ	لَنْ ـلَنْ نافي
سَوِّ	طَيِّبْ	جَدِّدْ	عَلِّمْ	Амр
تَسْوِيَةٌ	تَطْيِيبٌ	تَجْدِيدٌ	تَعْلِيمٌ	Масдар
مُسَوٍّ	مُطَيِّبٌ	مُجَدِّدٌ	مُعَلِّمٌ	Исми фоъил
مُسَوًّي	مُطَيَّبٌ	مُجَدَّدٌ	مُعَلَّمٌ	Исми мафъул
لاتُسَوِّ	لاتُطَيِّبْ	لاتُجَدِّدْ	لاتُعَلِّمْ	Наҳий

Муфоъала (مُفَاعَلَةٌ)

	Солим	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	صَالَحَ	حَابَّ	جَاوَبَ	آخَي
музореъ	يُصَالِحُ	يُحَابُّ	يُجَاوِبُ	يُؤَاخِيْ
жаҳд	لَمْ يُصَالِحْ	لَمْ يُحَابَّ	لَمْ يُجَاوِبْ	لَمْ يُؤَاخِ
нафий	لايُصَالِحُ	لايُحَابُّ	لا يُجَاوِبُ	لايُؤَاخِيْ
ـلَنْ нафий	لَنْ يُصَالِحَ	لَنْ يُحَابَّ	لَنْ يُجَاوِبَ	لَنْ يُؤَاخِيَ
Амр	صَالِحْ	حَابِبْ	جَاوِبْ	آخَ
Наҳий	لاتُصَالِحْ	لاتُحَابِبْ	لا تُجَاوِبُ	لاتُؤَاخِ
Исми фоъил	مُصَالِحٌ	مُحَابِبٌ	مُجَاوِبٌ	مُؤَاخٍ
Исми мафъул	مُصَالَحٌ	مُحَابَبٌ	مُجَاوَبٌ	مُؤَاخَيً
Масдар	مُصَالَحَةٌ	مُحَابَّةٌ	مُجَاوَبَةٌ	مُؤَاخَاةٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Ифтиъал (اِفْتِعَالٌ)

	Солим	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	اِكْتَسَبَ	اِحْتَجَّ	اِخْتَارَ	اِشْتَرَي
музореъ	يَكْتَسِبُ	يَحْتَجُّ	يَخْتَارُ	يَشْتَرِي
жаҳд	لَمْ يَكْتَسِبْ	لَمْ يَحْتَجَّ	لَمْ يَخْتَرْ	لَمْ يَشْتَرِ
нафий	لا يَكْتَسِبُ	لايَحْتَجُّ	لا يَخْتَارُ	لايَشْتَرِيْ
لَنْли нафий	لَنْ يَكْتَسِبَ	لَنْ يَحْتَجَّ	لَنْ يَخْتَارَ	لَنْ يَشْتَرِيَ
Амр	اِكْتَسِبْ	اِحْتَجِجْ	اِخْتَرْ	اِشْتَرِ
Наҳий	لاتَكْتَسِبْ	لاتَحْتَجَّ	لاتَخْتَرْ	لاتَشْتَرِ
Исми фоъил	مُكْتَسِبٌ	مُحْتَجٌّ	مُخْتَارٌ	مُشْتَرٍ
Исми маф-ъул	مُكْتَسَبٌ	مُحْتَجٌّ	مُخْتَارٌ	مُشْتَرًي
Масдар	اِكْتِسَابٌ	اِحْتِجَاجٌ	اِخْتِيَارٌ	اِشْتِرَاءٌ

Инфиъал (اِنْفِعَالٌ)

	Солим	Музоъаф	Ажваф	Ноқис
мозий	اِنْكَتَمَ	اِنْقَضَّ	اِنْقَادَ	اِنْبَرَي
музореъ	يَنْكَتِمُ	يَنْقَضُّ	يَنْقَادُ	يَنْبَرِيْ
жаҳд	لَمْ يَنْكَتِمْ	لَمْ يَنْقَضَّ	لَمْ يَنْقَدْ	لَمْ يَنْبَرِ
нафий	لا يَنْكَتِمُ	لا يَنْقَضُّ	لا يَنْقَادُ	لا يَنْبَرِيْ
لَنْли нафий	لَنْ يَنْكَتِمَ	لَنْ يَنْقَضَّ	لَنْ يَنْقَادَ	لَنْ يَنْبَرِيَ
Амр	اِنْكَتِمْ	اِنْقَضَّ	اِنْقَدْ	اِنْبَرِ
Наҳий	لاتَنْكَتِمْ	لاتَنْقَضَّ	لاتَنْقَدْ	لاتَنْبَرِ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Исми фоъил	مُنْكَتِمٌ	مُنْقَضٌّ	مُنْقَادٌ	مُنْبَرٍ
Исми мафъул	مُنْكَتَمٌ	مُنْقَضٌّ	مُنْقَادٌ	مُنْبَرًّي
Масдар	اِنْكِتَامٌ	اِنْقِضَاضٌ	اِنْقِيَادٌ	اِنْبِرَاءٌ

Тафаъъул (تَفَعُّلٌ)

	Солим	Ноқис
мозий	تَوَرَّدَ	تَرَقَّي
музореъ	يَتَوَرَّدُ	يَتَرَقَّي
жаҳд	لَمْ يَتَوَرَّدْ	لَمْ يَتَرَقَّ
нафий	لا يَتَوَرَّدُ	لا يَتَرَقَّي
لَنْли нафий	لَنْ يَتَوَرَّدَ	لَنْ يَتَرَقَّي
Амр	تَوَرَّدْ	تَرَقَّ
Наҳий	لاتَتَوَرَّدْ	لاتَتَرَقَّ
Исми фоъил	مُتَوَرِّدٌ	مُتَرَقٍّ
Исми мафъул	مُتَوَرَّدٌ	مُتَرَقَّي
Масдар	تَوَرُّدٌ	تَرَقٍّ

Тафоъул (تَفَاعُلٌ)

	Ажваф	Музоъаф	Лафиф
мозий	تَزَايَدَ	تَصَامَّ	تَدَاوَى
музореъ	يَتَزَايَدُ	يَتَصَامُّ	يَتَدَاوَي
жаҳд	لَمْ يَتَزَايَدْ	لَمْ يَتَصَامَّ	لَمْ يَتَدَاوَ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

нафий	لا يَتَزَايَدُ	لاَيَتَصَامُّ	لا يَتَدَاوَي
لَنْли нафий	لَنْ يَتَزَايَدَ	لَنْ يَتَصَامَّ	لَنْ يَتَدَاوَيَ
Амр	تَزَايَدْ	تَصَامَمْ	تَدَاوَ
Наҳий	لاتَتَزَايَدْ	لاتَتَصَامَمْ	لاتَتَدَاوَ
Исми фоъил	مُتَزَايِدٌ	مُتَصَامٌّ	مُتَدَاوٍ
Исми мафъул	مُتَزَايَدٌ	مُتَصَامٌّ	مُتَدَاوًي
Масдар	تَزَايُدٌ	تَصَامٌّ	تَدَاوٍ

Истифъол (اِسْتِفْعَالٌ)

	Мисол	Музоъаф	Ажваф	Мултавий
لَنْли нафий	لَنْ يَسْتَوْطِنَ	لَنْ يَسْتَحِبَّ	لَنْ يَسْتَجِيْبَ	لَنْ يَسْتَوْفِيَ
нафий	لا يَسْتَوْطِنُ	لا يَسْتَحِبُّ	لا يَسْتَجِيبُ	لايَسْتَوْفِيْ
жаҳд	لَمْ يَسْتَوْطِنْ	لَمْ يَسْتَحِبَّ	لَمْ يَسْتَجِبْ	لَمْ يَسْتَوْفِ
музореъ	يَسْتَوْطِنُ	يَسْتَحِبُّ	يَسْتَجِيْبُ	يَسْتَوْفِيْ
мозий	اِسْتَوْطَنَ	اِسْتَحَبَّ	اِسْتَجَابَ	اِسْتَوْفَي
Амр	اِسْتَوْطِنْ	اِسْتَحْبِبْ	اِسْتَجِبْ	اِسْتَوْفِ
Наҳий	لاتَسْتَوْطِنْ	لاتَسْتَحْبِبْ	لاتَسْتَجِبْ	لاتَسْتَوْفِ
Исми фоъил	مُسْتَوْطِنٌ	مُسْتَحِبٌّ	مُسْتَجِيْبٌ	مُسْتَوْفٍ
Исми мафъул	مُسْتَوْطَنٌ	مُسْتَحَبٌّ	مُسْتَجَابٌ	مُسْتَوْفًي
Масдар	اِسْتِيْطَانٌ	اِسْتِحْبَابٌ	اِسْتِجَابَةٌ	اِسْتِيْفَاءٌ

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

МУНДАРИЖА

Биринчи дарс. Калима ва вазн 5
Иккинчи дарс. Аслий ва зоида ҳарфлар. Мужаррад ва мазийд 7
Қўшимча дарс. Такрорий ва ҳақиқий зоидалар 11
Учинчи дарс. Исм, феъл, ҳарф. Замир ва масдар 13
Қўшимча дарс. Исм бинолари 15
Тўртинчи дарс. Феъл. Мозий, музореъ, амр 16
Қўшимча дарс. Музореъ феъли ясаш йўли 20
Бешинчи дарс. Лозим ва мутаъаддий 22
Қўшимча дарс. Таъдия ва мутоваъа 23
Олтинчи дарс. Феъл бинолари. Сулосий мужаррад олти боби 26
Қўшимча дарс. Сулосий мужаррад масдарлари 27
Еттинчи дарс. Сулосий мазийд ва рубоъий боблари 31
Қўшимча дарс. Васлийя ва қатъийя ҳамзалар. Ифтиъол боби 33
Махсус дарс. Мазийд бобларининг хусусиятлари 37
Мулҳақ боблар 44
Саккизинчи дарс. Мажҳуллик нисбати 45
Қўшимча дарс. Фоил ва ноиб фоил. Лозим феъллар мажҳули 48
Тўққизинчи дарс. Исм ва феъл турлари (ақсом) 51
Қўшимча дарс. Феъл бобларида турлар 54
Ўнинчи дарс. Музореъ феълида уч ҳолат 60
Қўшимча дарс. Амр ясаш 64
Ўн биринчи дарс. Етти феъл тусланиши 67
Ўн иккинчи дарс. Ўзгариш сабаблари. Идғом 72
Қўшимча дарс. Идғомсиз музоъафлар ва музоъафлардан бошқаларда идғом 76
Ўн учинчи дарс. Таскин ва қалб қонунлари 79

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қўшимча дарс. Ҳамзалиларда қалб 82
Ўн тўртинчи дарс. Ҳазф қонунлари. Мисоллар тусланиши 85
Қўшимча дарс. Мисолларда ҳазф. Ифтиъол бобида қалб 88
Ўн бешинчи дарс. Ажвафлар тусланиши 90
Қўшимча дарс. Мазийд боблар ажвафи 95
Ўн олтинчи дарс. Ноқислар тусланиши 102
Қўшимча дарс. Мазийд боблар ноқиси 109
Ўн еттинчи дарс. Лафиф ва мултавийлар тусланиши 111
Қўшимча дарс. Таъкидлаш нуни 115
Ўн саккизинчи дарс. Музаккар ва муаннас 119
Қўшимча дарс. Ҳақиқий ва ғайри ҳақиқий муаннас 120
Самоъий муаннаслар жадвали 123
Ўн тўққизинчи дарс. Муфрад, тасния ва жамъ 125
Қўшимча дарс. 127
Йигирманчи дарс. Жамъи мукассар ва жамъи солим 130
Жамъи мукассар вазнлари жадвали 134
Йигирма биринчи дарс. Жомид, масдар ва муштақ 143
Қўшимча дарс. Иштиқоқ. Марра ва навъ масдарлари 148
Масдар мимий 149
Сулосий мужаррад масдарлари вазнининг жадвали . 151
Йигирма иккинчи дарс. Исми фоил 154
Қўшимча дарс. Мазийдларнинг фоил исмларидаги ўзгаришлар 156
Йигирма учинчи дарс. Исми мафъул 160
Қўшимча дарс. Мазийдлар исми мафъулларида ўзгаришлар 163
Йигирма тўртинчи дарс. Сифати мушаббаҳа 167
Қўшимча дарс. Сифати мушаббаҳалар муаннас ва жамълари 169
Сифати мушаббаҳа вазнлари жадвали 171
Йигирма бешинчи дарс. Исми тафзил. Сийғаи муболағ 171
Муболағали сийға вазнлари жадвали 175
Йигирма олтинчи дарс. Исми замон ва исми макон 177
Қўшимча дарс. Замон ва макон исми вазнлари 180

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Йигирма еттинчи дарс. Олат исми 182
Қўшимча дарс. Олат исми вазнлари 183
Баъзи вазнларнинг хусусиятлари 184
Йигирма саккизинчи дарс. Исми тасғир 185
Қўшимча дарс. Исми тасғирда ўзгаришлар 187
Йигирма тўққизинчи дарс. Исми мансуб 190
Қўшимча дарс. Исми мансубда ўзгаришлар 192
Қоидаларга зид бўлган машҳур мансуб исмлар жадвали 196
Ўттизинчи дарс. Сарфи кабир 197

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

Қайдлар учун

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz

جناح الطالب

ЖАНОҲ УТ-ТОЛИБ

(Араб тили сарф фанидан дарслик)

«Мовароуннаҳр»
Тошкент

Техник муҳаррир:
Аббос Турсунов
Матн терувчи:
Нўъмон Юсуфжон ўғли

«Fikr-media» масъулияти чекланган жамияти матбаа бўлимида чоп этилди. Босмахонага 2006 йил 26 февралда топширилди. Босишга 2006 йил 16 мартда рухсат этилди. Бичими 84X60 $^{1}/_{16}$. Адади 1000 нусха. Офсет қоғози. 80-сон буюртма.

Тошкент шаҳри, Комил Ёрматов кўчаси, 14-уй.

www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz www.fikr.uz